

Historia **KOSZARAWY**

Andrzej Adam Majewski

Gmina Koszarawa

HISTORIA KOSZARAWY

ANDRZEJ ADAM MAJEWSKI

HISTORIA KOSZARAWY

KOSZARAWA 2026

Andrzej Adam Majewski
Historia Koszarawy

REDAKCJA
Katarzyna Słabosz-Palacz
Współpraca i tłumaczenie streszczenia – dr hab. Izabela Duraj-Nowosielska

REDAKCJA TECHNICZNA I OPRACOWANIE INDEKSU
Katarzyna Słabosz-Palacz, Grzegorz Sztok

FOTOGRAFIE NA OKŁADCE
Przód: Koszarawa z lotu ptaka (fot. Wojciech Góra, 2026 r.)
Tył: *Klepoki* – mural poświęcony Władysławowi Sternalowi (1911–1995), twórcy zabawek ludowych z Koszarawy. Mural wykonał Maciej Szymonowicz na podstawie pracy Moniki Tlałki, która zajęła I miejsce w konkursie na „Najciekawszy projekt muralu na budynku byłego gimnazjum w Koszarawie”. Autorem wiersza *Kłoskace*, który widnieje na muralu, jest Władysław Kimla. Koncepcja i realizacja Fundacja 9sił z Jeleśni.

© Andrzej Adam Majewski, 2026
© Urząd Gminy Koszarawa, 2026

URZĄD GMINY KOSZARAWA
 Koszarawa 17
34-332 Koszarawa
tel. 33 863 94 07, 33 863 94 20
<https://gminakoszarawa.pl/>
ugkoszarawa@gminakoszarawa.pl

ISBN 978-83-980241-0-5

PROJEKT, SKŁAD KSIĄŻKI I PRZYGOTOWANIE DO DRUKU
Grzegorz Sztok

WYDAWNICTWO FAKTORIA WYRAZU
 ul. A. Bochenka 25/15, 30–693 Kraków
tel. 509 832 217
e-mail: k.slabosz@faktoria-wyrazu.pl
www.faktoria-wyrazu.pl

DRUK
Poligrafia Salezjańska, 30–318 Kraków, ul. M. Bałuckiego 8, tel. 12 252 85 13

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne	7
Wprowadzenie	9
Położenie geograficzne, ludność i warunki naturalne Koszarawy	13
Początki Koszarawy	16
Właściciele wsi	20
Powinności feudalne	22
Koszarawa w XIX wieku	29
Pierwsza wojna światowa	35
Okres międzywojenny	37
Druga wojna światowa	42
Okres powojenny	47
Gmina Koszarawa	57
Szkolnictwo	66
Ochotnicza Straż Pożarna	73
Kultura	75
Zabawkarstwo	78
Kościół i parafia pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie	80
Kapelani lokalni, administratorzy i proboszczowie parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie w latach 1843–2016	98
Kościół, klasztor i parafia pw. Stygmatów św. Franciszka z Asyżu w Koszarawie-Bystrej	107
Znani i zasłużeni Koszarawianie	110
Kalendarium wydarzeń	115
Streszczenie	120
Summary	122
Bibliografia	124
Wykaz skrótów	131
Indeks osobowy	132
O autorze	147

GMINA KOSZARAWA

SŁOWO WSTĘPNE

Z wielką satysfakcją przedstawiam monografię naszej gminy pt. *Historia Koszarawy*, której autorem jest pochodzący z Korbielowa historyk Pan Andrzej Adam Majewski. Publikacja ta stanowi kompleksową próbę opowiedzenia historii naszej miejscowości – od czasów osadnictwa wołoskiego, poprzez wiek XIX, pierwszą i drugą wojnę światową, aż po czasy powojenne i nam współczesne. Historię tę tworzyli i tworzą ludzie, będący najważniejszymi filarami Ziemi Koszarawskiej, wszak to oni budują jej dziedzictwo i tradycje.

Pamięć historyczna jest jednym z fundamentów naszej tożsamości. Troska o to, co najlepsze w naszej historii, oraz pielęgnowanie tradycji przodków to obowiązek nas wszystkich.

W tym kontekście *Historia Koszarawy* jawi się jako niezwykle wartościowe źródło wiedzy i lektura obowiązkowa dla każdego, komu bliska jest nasza mała ojczyzna.

Dziękując Autorowi za podjęcie trudu opracowania dziejów Koszarawy, serdecznie zachęcam do zapoznania się z niniejszą publikacją i życzę owocnej lektury.

Wójt Gminy Koszarawa

Czesław Majdak

Kobiety przy pracy (archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie)

WPROWADZENIE

Literatura historyczna dotycząca Koszarawy jest bardzo uboga. W zasadzie do tej pory ukazało się tylko jedno opracowanie przedstawiające w sposób przekrojowy jej dzieje od najwcześniejszych wzmianek z pierwszej połowy XVII wieku aż do czasów obecnych – i chodzi tu o artykuł mojego autorstwa pt. *Zarys dziejów Koszarawy*¹. Z innych publikacji o względnie szerokim zakresie można wymienić monografię ks. Piotra Natanka poświęconą historii parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie². W ostatnich latach ukazała się także książka traktująca o gminie Koszarawa w latach 1973–2023³. Pewne informacje o Koszarawie i jej historii można jeszcze znaleźć w przewodnikach turystycznych⁴ oraz bogato ilustrowanych albumach Marka Kubicy⁵. Pozostali autorzy, którzy pisali o Koszarawie, albo skupiali się wyłącznie na konkretnych aspektach jej dziejów, faunie, florze, rolnictwie czy ludziach z nią związanych⁶, albo czynili to na marginesie opracowywania innych zagadnień – dziejów

¹ A.A. Majewski, *Zarys dziejów Koszarawy*, „Rocznik Babiogórski” 2024, t. 25, s. 79–98.

² P. Nataneł, *Dzieje parafii Koszarawa. 150-lecie konsekracji kościoła 1855–2005*, Kraków 2005.

³ *Historia gminy Koszarawa 1973–2023*, red. L. Zugaj, G. Gancarz, Koszarawa 2023.

⁴ A. Matuszczyk, *Beskid Żywiecki. Pasma Jałowieckie i Grupa Mędralowej oraz Solniska i Lasek. Przewodnik turystyczny*, Warszawa–Kraków 1991, s. 84; P. Krzywdą, *Grupa Babiej Góry, Policy i Jałowca. Część polska i słowacka. Przewodnik turystyczny*, Warszawa 2001, „Beskid Żywiecki”, cz. 3, „Polskie Góry”, t. 12, s. 444–445; U.J. Własiuk, *Beskid Żywiecki. Kotlina Żywiecka, Worek Raczański i Dolina Soły, Pasma Jałowieckie, Pasma Policy*, Częstochowa 2013 (wyd. 2 poszerz.), „Szlaki Papieskie. Jestem synem tej ziemi. Przewodnik”, t. 4, s. 620–623; S. Figiel, P. Franczak, U. Janicka-Krzywdą, P. Krzywdą, *Beskid Żywiecki. Przewodnik*, Pruszków 2018 (wyd. 3 popr. i aktual.), „Przewodnik dla Prawdziwego Turysty”, s. 376–377; M. Leśniakiewicz, *Babia Góra i okolice. Przewodnik po obszarze Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich*, Sucha Beskidzka 2015, s. 123–128.

⁵ M. Kubica, *Dawno temu w Jeleśni i jej okolicach*, Kraków 2006; tenże, *Widoki Żywca i Żywiecczyzny 1895–1945*, Żywiec 2009, s. 123; tenże, *Górale, Wołosi, zbójnicy. Historia górali od Piłska*, Żywiec 2012.

⁶ J.W. Rączka, *Koszarawa – nazwa drewnem ozdobiona*, „Wierchy” 1977, R. 46, s. 263–265; Stanford [S. Fortuna], *Koszarawa – Koszarawa! Nazwa i środowisko Koszarawy*, „Gazeta Żywiecka” („Więści z Gmin”) 1993, nr 2 (52), s. 18–19; Stafor [S. Fortuna], *Rzeka Koszarawa i jej dopływy*, „Gazeta Żywiecka” („Więści z Gmin”) 1993, nr 8 (58), s. 2; tenże, *Fauna i flora Koszarawy*, „Gazeta Żywiecka” („Więści z Gmin”) 1993, nr 9 (59), s. 11–12; tenże, *Ludność Koszarawy i jej zajęcia*, „Gazeta Żywiecka” („Więści z Gmin”) 1993, nr 4 (54), s. 10–11; tenże, *Koszarawa – enklawa piękna Ziemi Żywieckiej*, „Kalendarz Żywiecki” 1994, s. 90–93; Ł. Wilczęga, *Koszarawa – moja Mała Ojczyzna*, „Kalendarz Żywiecki” 2010, s. 145–150; tenże, *Koszarawa – moja Mała Ojczyzna*, cz. 2, „Kalendarz Żywiecki” 2011, s. 87–89; J. Setkowicz, *Ladzik z Koszarawy. Baca-czarodziej, „Karta Groni”* 1991, nr 16, s. 154–165; A. Targosz, *Ksiądz kpt. Stefan Gąsiorek, kapelan o twardym, góralskim karku*, [w:] *W służbie Bogu i Ojczyźnie. Szkice historyczno-duszpasterskie z okazji setnej rocznicy utworzenia biskupstwa polowego w Polsce*, red. ks. płk SG Z. Kępa, Warszawa 2019, s. 56–57; P. Góra, *Anna Gąsiorek – akuszerka z Koszarawy. Piękno i bogactwo ziemi ojczystej*, „Rocznik Babiogórski” 2023, t. 24, s. 117–113.

Żywiecczynny, powinności feudalnych chłopów, gospodarki leśnej, pasterstwa, zabawkarstwa czy muzyki ludowej⁷.

Niniejsza książka jest pierwszą monografią Koszarawy. Ma ona charakter publikacji naukowej i jest adresowana zarówno do zawodowych historyków zajmujących się dziejami Żywiecczynny, Beskidów czy w ogóle wsi polskiej, jak i do szerokiego grona miłośników historii lokalnej i regionalnej. Jej podstawą są źródła – rękopiśmienne i drukowane.

Spośród źródeł drukowanych w pierwszym rzędzie należy wymienić kroniki wójta żywieckiego Andrzeja Komonieckiego (1658–1729)⁸ i ks. Franciszka Augustina (1776–1845)⁹ oraz inwentarze dóbr żywieckich z XVIII wieku, opublikowane w 1980 roku przez Franciszka Lenczowskiego (1895–1980)¹⁰. Bardzo ważnym źródłem są również wydane niedawno wspomnienia Władysława Lacha (1931–2014), który wychowywał się w Koszarawie w latach 30. i 40. XX wieku¹¹. Oprócz tego godzi się jeszcze wspomnieć o przywileju króla Jana II Kazimierza Wazy (1609–1672) dla koszarawskiego młynarza Szymona Brańki (zm. 1688 lub 1715) z 1669 roku¹², opisie wycieczki na Babią Górę w 1855 roku autorstwa Marii Steczkowskiej (1832–1918)¹³,

⁷ S. Udziela, *Górale od Żywca*, „Wierchy” 1924, R. 2, s. 151–166; T. Seweryn, *Polskie zabawki ludowe*, Warszawa 1961; J. Broda, *Gospodarka leśna w dobrach żywieckich do końca XVIII w.*, Warszawa 1956; A. Mączyńska, *Współczesne ludowe zabawki żywieckie*, „Karta Groni” 1984, nr 12, s. 87–122; Z. Poniedziałek, *Procesy osadnicze w Państwie Żywieckim (1608–1740)*, „Karta Groni” 1980, nr 9–10, s. 46–54; tenże, *Zaludnienie Państwa Żywieckiego w latach 1629–1715*, „Karta Groni” 1981, nr 11, s. 21–30; tenże, *Formy osadniczo-przestrzenne gospodarstw chłopskich w Państwie Żywieckim w XVII i XVIII wieku*, „Karta Groni” 1985, nr 13, s. 32–44; tenże, *Radziecka ofensywa 1945 roku w Beskidach i Kotlinie Żywieckiej*, „Karta Groni” 1976, nr 7–8, s. 9–33; H. Woźniak, *Żywiecczynna we władaniu królewskiej rodziny Wazów*, „Kalendarz Żywiecki” 1995, s. 65–68; tenże, *Wież żywiecka i obciążenia feudalne chłopów w XVIII wieku*, „Kalendarz Żywiecki” 1997, s. 32–47; tenże, *Szkice do dziejów oświaty ludowej na Żywiecczyźnie do 1914 roku*, „Kalendarz Żywiecki” 1998, s. 60–90; tenże, *Żywiecczynna. Popularny zarys dziejów*, Żywiec 2011; tenże, *Żywiecczynna w XX wieku. Kronika wydarzeń, materiały źródłowe*, Żywiec 2018; B. Hyla, *Habsburgowie żywieccy w latach 1895–1947*, „Karta Groni” 1991, nr 16, s. 7–27; M. Wilczęga, *Habsburgów dzieje na Żywiecczyźnie*, „Kalendarz Żywiecki” 2010, s. 31–39; Z. Gogoła OFMConv., *Początkowa organizacja życia kościelnego i rozwój sieci parafialnej na Żywiecczyźnie*, „Karta Groni” 1999, nr 20, s. 149–160; S. Bednarz, P. Sadowski, *Działania wojenne w rejonie Babiej Góry we wrześniu 1939 r.*, „Rocznik Babiogórski” 2009, t. 11, s. 31–87; P. Sadowski, W. Jucha, P. Franczak, T. Urbaniec, *Fortyfikacje polowe południowego odcinka pozycji b1 – historia budowy, ślady oraz propozycja zagospodarowania turystycznego*, „Rocznik Babiogórski” 2017, t. 18, s. 25–38; P. Dyrłaga, *Andrzej Komonicki i najstarsze kamienne figury w Jelesni i Koszarawie*, „Gronie” 2007, nr 4, s. 55–59; S. Cader, *Obiekty sakralne w dorzeczu Żylicy i Koszarawy*, Łodygowice 2013; J. Gąsiorek, *Regionalne zespoły pieśni i tańca na Żywiecczyźnie oraz we Frydku Mistku (Czechy)*, Żywiec 2013; J. Suchoń, *Jelesnia i okolice. Zarys dziejów*, Kraków 2016; J. Niewdana, *Przyborów. Przyborów pagóreczek ostry...*, Bukowno 2018; A.A. Majewski, *Historia Korbielowa i okolic*, Żywiec 2024 (wyd. 5, popr. i uzupełn.), s. 404–407, 491–499; P. Szczepaniak, *Wielka Wojna na skraju Galicji. Powiat żywiecki i jego mieszkańcy w czasie I wojny światowej*, Żywiec 2025.

⁸ A. Komonicki, *Chronografia albo Dziejopis żywiecki*, wyd. S. Grodziski, I. Dwornicka, Żywiec 1987. Rękopis ostatniej wersji dzieła (*Chronografia albo Dziejopis żywiecki, w którym roczne dzieje spraw przeszłych, starodawnych miasta Żywca i pobliskich jego miejsc...*) znajduje się w Muzeum Miejskim w Żywcu. Po raz pierwszy wydane zostało przez Stanisława Szczotkę (1912–1954) w latach międzywojennych: t. 1 (do 1704 r.), Żywiec 1937, t. 2 (lata 1705–1728), Żywiec 1939.

⁹ F. Augustin, *Kroniki żywieckie od czasów zamierchłych do 1845 r.*, Żywiec–Kraków 2007, „Biblioteka Żywiecka”, nr 3, „Fontes Historiae Terrae Zyvecensis”, t. 2, *Wiek XIX*, wol. 1.

¹⁰ F. Lenczowski, *Inwentarze dóbr żywieckich z XVIII wieku zawierające obciążenia feudalne ich ludności*, Żywiec 1980, s. 46–48, 152–156.

¹¹ W. Lach, *Gdy oni odeszli, zaczął padać śnieg... Życiorys koszarawski*, oprac. D. Halmer, red. D. Machla, Zabrze–Czerwonka–Leszczyny 2025.

¹² F. Lenczowski, *Przywilej królewski dla Szymona Brańki z Koszarawy*, „Karta Groni” 1976, nr 7–8, s. 143–144.

¹³ A. Siemionow, *Opis Żywiecczynny i Żywca z 1855 roku pióra Marii Steczkowskiej*, „Karta Groni” 1989, nr 15, s. 140–145.

relacji Jana Kilarskiego (1882–1951) z wędrowki po południowych rubieżach Polski w 1922 roku¹⁴ oraz wspomnieniach Andrieja Greczki (1903–1976) z walk sowiecko-niemieckich w Karpatach w latach 1944–1945¹⁵.

Ze źródeł rękopiśmiennych na czoło wysuwa się *Inwentarz włości żywieckich* z 1667 roku. Jego oryginał wprawdzie zaginął, ale w Archiwum Państwowym w Katowicach – Oddziale w Bielsku-Białej znajduje się mikrofilm¹⁶. Do ważnych źródeł rękopiśmiennych należy również metryka józefińska dla Koszarawy z 1787 roku, przechowywana w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie¹⁷. Bogaty zbiór źródeł do dziejów Koszarawy posiada też archiwum parafii pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Jelesni. Są to w pierwszym rzędzie kroniki autorstwa dwóch proboszczów jeleśniańskich – Ignacego Pawluśkiewicza (1738–1804)¹⁸ i Michała Józefa Niemczyka (1782–1841)¹⁹ – oraz księgi parafialne z XVII–XVIII wieku²⁰. Nie można, rzecz jasna, pominąć także zbiorów archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie, gdzie znajduje się kronika parafialna z lat 1824–1984²¹ oraz

¹⁴ J. Kilarski, *Na południowych rubieżach Polski. Wycieczka młodzieży poznańskiej od Łucka do Katowic*, Poznań–Warszawa–Wilno–Lublin [1923].

¹⁵ A. Greczko, *Przez Karpaty*, przeł. C. Czarnogórski, Warszawa 1971.

¹⁶ Archiwum Państwowe w Katowicach – Oddział w Bielsku-Białej [dalej: APK-OB], *Inwentarz włości żywieckich*, 1667 r., mikrofilm nr 1, k. 51v–52v, 82v.

¹⁷ Metryka józefińska (1773, 1776, 1785–1793) to pierwszy kataster gruntowy w Galicji, powstały w latach 1785–1788 na podstawie patentu cesarza rzymsko-niemieckiego Józefa II Habsburga (1741–1790) z 12 kwietnia 1785 r. Składają się na niego materiały opisowe (tzw. operaty), sporządzane dla każdej miejscowości w Galicji. Zespół ten obejmuje: księgi pomiarowe (metryczne) zawierające opis wszystkich posiadłości (imię i nazwisko właściciela gruntu, obszar i klasyfikacja posiadłości, określenie dochodów z niej uzyskiwanych, opis gminy, protokół demarkacji, wycena gruntów jako podstawy dla opodatkowania, podanie wydajności i stopnia wykorzystania gruntu, dane dotyczące jakości gleby, systemu zasiewów, struktury i normy zasiewu); akta katastru domowego (opis i klasyfikacja budynków); akta związane z przygotowaniem reformy urbanicznej (1789–1793), dokonanej na podstawie katastru józefińskiego; pojedyncze dokumenty skarbowe z okresu wcześniejszego (1773, 1776); księgi generalne spichlerzy gromadzkich (1789–1793). Dokumenty zdigitalizowane ze zbiorów Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy m. Lwów (Центральний Державний Історичний Архів України, м. Львів; dalej: ЦДІАУЛ), Фонд [Fond] 19, opis [opis] VIII, справа [sprawa] 311. Josophińska metryka. Циркулъ мысленный. Koszarawa, k. 4–110. Pełny tekst dostępny w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Sanoku, nr zesp. arch. 19.

¹⁸ Archiwum parafii pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Jelesni [dalej: APAr-J], I. Pawluśkiewicz, *Munimenta ecclesiae parochialis Jelesnianensis seu liber erectionem, iura, inventarium, proventus, legata et expensas continens* (Pomniki kościoła w Jelesni, czyli księga zawierająca erekcję, prawa, inwentarz, wpływy, zapisy i wydatki), rps.

¹⁹ APAr-J, M.J. Niemczyk, *Monument albo ekstrakt dziejopisów żywieckich z rocznych dziei zebrany, a dla wiecznej pamięci Wielebnych Ksiąg Plebanów, nastąpić mających potom, wypisany przez JMci księdza Michała Józefa Niemczyka, na ten czas plebana jeleśniańskiego w roku 1817, a w roku 6-tym swego urzędowania w tutejszej parafii*, rps, [b.p.].

²⁰ APAr-J: *Metrica puerorum baptisatorum in ecclesia parochiali Jelesnia 1628–1660* (Metryka dzieci ochrzczonych w kościele parafialnym w Jelesni 1628–1660), rps, [b.p.]; *Metrica seu cathalogus baptisatorum in ecclesia Jelesnanensi* (Metryka lub katalog ochrzczonych w kościele parafialnym w Jelesni) 1660–1676, 1669–1687, 1687–1730, 1730–1754, 1755–1777, rps; *Metrica fidelium defunctorum ecclesiae parochialis Jelesnanensis 1678–1727* (Metryka zmarłych wierznych kościoła parafialnego w Jelesni 1678–1727), rps, [b.p.]; *Cathalogus matrimonium contractorum in ecclesia Jelesnia 1632–1659* (Katalog małżeństw zawartych w kościele w Jelesni 1632–1659), rps, [b.p.]; *Cathalogus copulatorum sacro vinculi matrimonii in ecclesia Jelesnensi 1660–1676* (Katalog par połączonych świętą więzią małżeńską w kościele w Jelesni 1660–1676), rps, [b.p.]; *Metrica sive cathalogus matrimonium contrahentium in ecclesia parochiali Jelesnanensi 1676–1727* (Metryka lub katalog małżeństw zawartych w kościele parafialnym w Jelesni 1676–1727), rps, [b.p.]; *Metrica sive cathalogus matrimonium contrahentium in ecclesia parochiali Jelesnanensi, 1728–1749, 1750–1760*, rps, [b.p.].

²¹ Archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie [dalej: APAr-Kosz], *Liber memorabilium capellaniae localis Koszaraviensis* (Księga pamiątkowa kapelanii lokalnej w Koszarawie), rps, [b.p.].

księgi parafialne z XIX–XX stulecia²². Z cennej spuścizny rękopiśmiennej wypada jeszcze wspomnieć o *Kronice gromady Koszarawa, założonej w roku 1967*, którą posiada w swoich zbiorach Gminne Centrum Kultury i Turystyki w Koszarawie²³, a także o starej kronice szkolnej przechowywanej w Gminnej Bibliotece Publicznej w Koszarawie²⁴.

* * *

Na koniec chciałbym podziękować wszystkim, którzy w jakikolwiek sposób przyczynili się do powstania i wydania tej książki. Szczególne wyrazy wdzięczności należą się Katarzynie Słabosz-Palacz, która zachęciła mnie do napisania monografii Koszarawy i zajęła się jej wydaniem. Pragnę również serdecznie podziękować wójtowi Czesławowi Majdakowi i Radzie Gminy Koszarawa za pokrycie kosztów redakcji i druku książki. Dziękuję także księżom, Krzysztofowi Koziełowi (proboszczowi w Koszarawie) i Janowi Jakubkowi (proboszczowi w Jelesni), za udostępnienie kronik i ksiąg parafialnych.

²² APAr-Kosz: *Liber copulatorum* (księga małżeństw) Koszarawa 1849–1919, t. 3, rps; *Liber defunctorum* (Księga zmarłych) Koszarawa 1944–1982, t. 5, rps; *Liber mortuorum* (Księga zmarłych) Koszarawa 1846–1892, t. 3, rps; *Liber mortuorum* Koszarawa 1893–1944, t. 4, rps; *Liber natorum et baptisatorum* (Księga narodzonych i ochrzczonych) Koszarawa 1844–1889, t. 3, rps; *Liber natorum* (Księga narodzonych) Koszarawa 1890–1920, t. 4, rps.

²³ Gminne Centrum Kultury i Turystyki w Koszarawie [dalej: GCKT-Kosz], *Kronika gromady Koszarawa, założona w roku 1967*, rps, [b.p.].

²⁴ Gminna Biblioteka Publiczna w Koszarawie [dalej: GBP-Kosz], *Kronika szkoły w Koszarawie*, rps.

POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE, LUDNOŚĆ I WARUNKI NATURALNE KOSZARAWY

Koszarawa to duża wieś w Beskidzie Żywieckim, leżąca na wysokości 560–680 m n.p.m., w górnym biegu rzeki Koszarawy, u zachodnich i północnych podnóży Lachów Gronia zwanego też Bucioryszem (1045 m n.p.m.). Posiada dwa duże przysiółki: Cichą i Bystrą. Jest siedzibą gminy jednostkowej (jednowioskowej), która wchodzi w skład powiatu żywieckiego i województwa śląskiego. Warto dodać, że jako jedyna gmina z województwa śląskiego należy do Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich²⁵.

Panorama Przyborowa i Koszarawy, w głębi Lachów Groń – widok z przełęczy między Styrykiem a Kiczorą (fot. A.A. Majewski, 2017 r.)

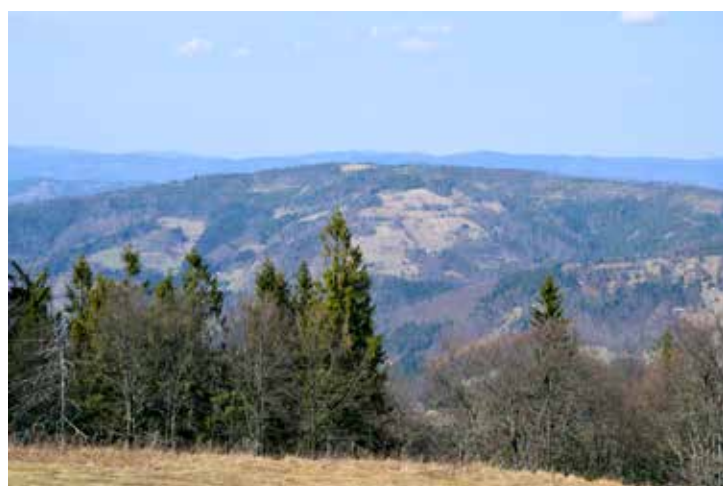
²⁵ A. Matuszczyk, *Beskid Żywiecki. Pasma Jałowieckie...*, s. 84; P. Krzywda, *Grupa Babiej Góry...*, s. 445; U.J. Własiuk, *Beskid Żywiecki...*, s. 620; S. Figiel, P. Franczak, U. Janicka-Krzywda, P. Krzywda, *Beskid Żywiecki...*, s. 376;

Koszarawa, w głębi Pilsko
(fot. A.A. Majewski, 2017 r.)

Jałowiec – widok z Hali Kamińskiego
(fot. A.A. Majewski, 2018 r.)

Lachów Groń – widok z Hali Mędralowej
(fot. A.A. Majewski, 2018 r.)

Od północy Koszarawa sąsiaduje z Lachowicami, od wschodu – ze Stryszawą i Zawoją, od południa – z Przyborowem, a od zachodu – z Jeleśnią i Pewłą Wielką²⁶. Średnia rozciągłość Koszarawy z zachodu na wschód wynosi ok. 9 km, a z północy na południe ok. 5 km²⁷. Na dzień 1 stycznia 2025 roku liczba mieszkańców wsi zameldowanych na pobyt stały wynosiła 2291 osób, w tym 1128 kobiet i 1163 mężczyzn²⁸. Według danych z 2002 roku gmina Koszarawa zajmowała obszar 31,24 km², z czego 44% stanowiły użytki rolne, a 52% użytki leśne²⁹.

Lasy na terenie gminy Koszarawa zajmują powierzchnię 1559 ha, z czego 781 ha stanowią lasy prywatne, pozostałych 778 ha jest zaś administrowanych przez Nadleśnictwo Państwowe Jeleśnia w leśnictwach Koszarawa-Bystra i Koszarawa-Cicha. Główne gatunki lasotwórcze to świerk, buk i jodła z licznymi domieszkami wiązu, jaworu, jesionu, grabu, brzozy, olchy, dębu, sosny i daglezi. Żyje tu wiele gatunków zwierząt, na przykład jelenie, sarny, dziki, borsuki, niedźwiedzie, wilki, rysie, bobry, kuny, tchórze i łasice. Z ptaków można spotkać między innymi sowy, jastrzębie, dzięcioły, bażanty, kuropatwy i głuszce³⁰.

Przepływająca przez Koszarawę rzeka o tej samej nazwie ma swoje źródła na zachodnich stokach Jałowca (1111 m n.p.m.) – najwyższego szczytu Pasma Jałowieckiego, zwanego też Pasmem Przedbabiogórskim. Rzeka ta ma 30,4 km długości, powierzchnia jej dorzecza wynosi 258 km², a maksymalna rozpiętość wysokości wody – 3 m. Posiada liczne dopływy. Z prawego brzegu przyjmuje potoki: Cichą, Czulów Potok, Pewlicę (Jeleśniańską), Mutnik, Pewlicę (Pewelską), a z lewego – Bystrą, Przybyłkę, Przyborowiec, Jabłonów, Kamienną, Sopotnię, Kiełbasów Potok, Przyłęków i Trzebinę. W Żywcu wpada do Soły³¹.

Podłoże geologiczne obszaru Koszarawy stanowią piaskowce magurskie, zlepieńce, mułowce, iły i łupki – określane wspólną nazwą fliszu karpackiego, charakterystycznego dla całych Beskidów. W wielu miejscach dodatkowo występują też skały węglanowe (wapienie i margle) oraz krzemionkowe (radiolaryty, rogowce i gezy)³².

Koszarawa znajduje się w zasięgu umiarkowanego ciepłego piętra klimatycznego. Na warunki pogodowe największy wpływ mają masy powietrza polarno-morskiego. W okresie zimowo-wiosennym pogoda najczęściej kształtowana jest przez układy niżowe, a w okresie letnio-jesiennym przez układy wyżowe. Obszar wsi cechuje się większym zachmurzeniem i wzmożoną częstotliwością opadów w stosunku do obszarów beskidzkich położonych w kierunku wschodnim³³.

M. Leśniakiewicz, *Babia Góra i okolice...*, s. 123; A.A. Majewski, *Historia Korbielowa...*, s. 404; tenże, *Zarys dziejów Koszarawy...*, s. 80; Ł. Wilczęga, *Koszarawa...*, s. 147–148.

²⁶ P. Nataneł, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 15.

²⁷ Stanford [S. Fortuna], *Koszarawa – Koszarawa!*..., s. 19.

²⁸ Dane statystyczne Urzędu Stanu Cywilnego i Ewidencji Ludności w Koszarawie za 2024 rok, <https://gminakoszarawa.pl/dane-statystyczne-urzedu-stanu-cywilnego-i-ewidencji-ludnosci-w-koszarawie-za-2024-rok>.

²⁹ *Koszarawa (gmina)*, [https://pl.wikipedia.org/wiki/Koszarawa_\(gmina\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Koszarawa_(gmina)).

³⁰ *Historia gminy Koszarawa...*, s. 85–86; Stafor [S. Fortuna], *Fauna i flora Koszarawy...*, s. 11–12; Ł. Wilczęga, *Koszarawa...*, s. 149–150.

³¹ Stafor [S. Fortuna], *Rzeka Koszarawa...*, s. 2; P. Nataneł, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 14–15.

³² Stanford [S. Fortuna], *Koszarawa – Koszarawa!*..., s. 19; Ł. Wilczęga, *Koszarawa...*, s. 148–149.

³³ Ł. Wilczęga, *Koszarawa...*, s. 149.

POCZĄTKI KOSZARAWY

Początki osadnictwa na terenie Koszarawy przypadają na drugą połowę XV wieku i wiążą się z napływem w Beskid Żywiecki Wołochów ze Spisza, Podhala i Beskidu Niskiego³⁴. Najprawdopodobniej już wtedy powstały tu niewielkie osady wołoskie. Hipotezę, że obszar Koszarawy mógł być zamieszkały w XV–XVI stuleciu, w jakimś stopniu potwierdza akt wizytacji kościoła jeleśniańskiego z 1595 roku, przeprowadzonej przez prepozyta tarnowskiego Krzysztofa Kazimierskiego (Kazimirskiego) (zm. 1618). Czytamy w nim, że wsie Jeleśnia i Przyborów liczyły wówczas 43 kmieci, a w ich pobliżu mieszkało jeszcze 35³⁵. Można przypuszczać, że ci ostatni

Na pierwszym planie Czerniawa Sucha, w głębi Jałowiec – widok z Hali Mędralowej (fot. A.A. Majewski, 2018 r.)

zamieszkiwali osady pasterskie, niezarejestrowane w żadnych dokumentach zamkowych, a zlokalizowane na terenie późniejszych wsi, na przykład Koszarawy, Krzyżowej bądź Korbielowa.

Wołosi byli ludem koczowniczym pochodzącym z Wołoszczyzny, czyli z terenów obecnej Rumunii. W XIII wieku część z nich opuściła ojczyznę i zaczęła posuwać się wzdłuż łuku Karpat ku północy. Główną przyczyną ich wędrówki był coraz silniejszy napór Turków na Bałkany. W XV wieku dotarli w Beskid Żywiecki i Śląski, lecz nie byli to już wtedy Wołosi czystej krwi, ponieważ po drodze przemieszali się z ludnością ruską, węgierską, słowacką, czeską i polską. Przybysze wołoscy wnosili w zasiedlane przez siebie tereny nowy typ gospodarki pasterskiej i hodowlanej, nieznaną miejscowej ludności, który polegał na hodowli tzw. małego bydła (owiec, kóz, rzadziej świń), a także wyrobie produktów spożywczo-przemysłowych na bazie surowca, jakim było mleko owcze i kozie, wełna oraz skóry. Aby uzyskać tereny pastwiskowe, Wołosi trzebili w górach duże połacie lasów. Robili to w następujący sposób: okorowywali pnie drzew, by stworzyć posusz, który później wypalali lub karczowali. Gospodarkę tego typu określa się mianem gospodarki żarowej. Pozostałością po niej są rozległe beskidzkie hale i polany oraz nazwy niektórych szczytów, na przykład Żar, Węglarka, Paleniec. Wołosi początkowo byli ludem wolnym, podobnie jak Kozacy na Zaporozu. Mieli swój samorząd oraz instytucje prawne i zwyczajowe. Na czele gromady wołoskiej stał wybierany przez zgromadzenie Wołochów wojewoda (*wajda*), który posiadał szereg uprawnień, między innymi przewodniczył sądom wołoskim (*rokom wołoskim*) i pełnił funkcję pośrednika pomiędzy wsią a zamkiem³⁶.

Koszarawa po raz pierwszy została wymieniona w dokumencie erekcyjnym, który został wydany w 1626 roku dla kościołów w państwie żywieckim przez Konstancję Habsburżankę (1588–1631), żonę polskiego króla Zygmunta III Wazy (1566–1632)³⁷. Ponieważ wieś nie występuje w spisach poborowych z 1608 roku³⁸, można przyjąć, że została lokowana pomiędzy rokiem 1608 a 1626.

Jest również prawdopodobne, że formalna lokacja wsi – rozumiana jako wydanie przez właściciela dóbr żywieckich aktu lokacyjnego – w ogóle nie miała miejsca. Warto zwrócić uwagę na to, że nie dysponujemy ani jednym aktem lokacyjnym wsi zakładanych na prawie wołoskim na Żywiecczyźnie, podczas gdy na pobliskiej Orawie akty takie częściowo się zachowały³⁹. Można wobec tego postawić hipotezę, że Wołosi zakładali wsie bez wiedzy i zgody władz zamkowych w Żywcu. Po odkryciu takich osad nie dokonywano ich rejestracji ani nie wydawano aktów lokacyjnych, a jedynie

³⁶ Na temat Wołochów zob. P. Dąbkowski, *Wołosi i prawo wołoskie w dawnej Polsce*, [w:] *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. 1, Kraków 1938, s. 105–118; K. Dobrowolski, *Migracje wołoskie na ziemiach polskich*, [w:] *Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich*, Lwów 1930, s. 135–152; S. Szczotka, *Studia z dziejów prawa wołoskiego w Polsce*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1949, t. 2, s. 355–418; H. Woźniak, *Gdy góry, hale i polany tętniły życiem, czyli o Wołochach na Żywiecczyźnie*, „Kalendarz Żywiecki” 1996, s. 78–88; P. Kłapka, *Wołoskie osadnictwo w Karpatach w aspekcie historyczno-geograficznym*, [w:] *Kultura pasterska łuku Karpat i jej oddziaływanie na kulturę Babiogórców. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Babiogórskie Centrum Kultury w Zawoi z okazji 30. „Babiogórskiej Jesieni”*, 19 września 2014 r., red. U. Janicka-Krzywda, Kraków–Zawoja 2014, s. 9–26; G. Jawor, *Strunki i zbory. Instytucje organizacji społecznej wsi na prawie wołoskim w średniowiecznej Polsce*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1997, R. 45, nr 2, s. 179–186.

³⁷ A. Komonicki, *Chronografia...*, s. 430.

³⁸ Z. Poniedziałek, *Procesy osadnicze...*, s. 50.

³⁹ S. Figiel, P. Krzywda, *Grupa Piłska, Lipowskiej i Romanki. Część polska i słowacka. Przewodnik turystyczny*, Warszawa 1999, „Beskid Żywiecki”, cz. 2, „Polskie Góry”, t. 11, s. 229, 233, 240, 263–264, 275–276, 282; S. Figiel, P. Franczak, U. Janicka-Krzywda, P. Krzywda, *Beskid Żywiecki...*, s. 394, 400, 437, 467.

³⁴ J. Broda, *Gospodarka leśna...*, s. 21, 23; *Prawie wszystko o Jeleśni*, oprac. Z. Smolicka i in., Jeleśnia 1988, s. 4–6.

³⁵ APar-J, I. Pawluśkiewicz, *Munimenta ecclesiae...*, k. 29–30.

nakładano specjalny podatek na ludność wołoską oraz na hodowane przez nią owce (istnienie takiego podatku potwierdzają dane źródłowe z 1511 i 1520 r.⁴⁰). Stan taki mógł utrzymywać się nawet przez dziesiątki lat, ponieważ był bardzo korzystny dla obu stron. Właścicielom dóbr żywieckich niezarejestrowane wsie przynosiły dochód, a nie musieli uiszczać od nich podatków na rzecz państwa, gdyż formalnie nie istniały. Z kolei Wołosi byli obciążeni tylko jednym podatkiem (uiszczanym zazwyczaj w naturze). Dopiero gdy Mikołaj Komorowski (1578–1633), hrabia na Liptowie i Orawie, starosta barwałdzki, rabsztyński, oświęcimski i nowotarski, powziął zamiar sprzedania dóbr żywieckich królowej Konstancji, dokonał rejestracji wszystkich „dzikich” osad wołoskich, aby móc wykazać się przed monarchią jak największą liczbą wsi w swoich majątnościach. Dlatego we wspomnianym wyżej dokumencie z 1626 roku zostało wymienionych aż siedemnaście nowych wsi, które wcześniej nie występują w żadnych oficjalnych aktach urzędowych: Brzuśnik, Bystra, Kamesznica, Korbielów, Koszarawa, Nieleddwia, Ostre, Pewel (Wielka), Rajcza, Rycerka, Słotwina, Sopotnia Wielka, Sopotnia Mała, Szare, Tresna, Ujsoły i Żabnica⁴¹. Należy przyznać rację Zygmuntowi Poniedziałkowi (1929–2013), który już w 1980 roku stwierdził:

Analizując poszczególne etapy rozwojowe, a zwłaszcza okres od roku 1608–1626, powstaje dość istotny problem: czy jest możliwe, aby w ciągu 18 lat powstała tak duża ilość nowych osad, nawet przy bardzo wzmożonym ruchu osadniczym? Nasuwa się pogląd, że wśród tych osiadłości były w znacznej większości dawne osady wołoskie, niezarejestrowane w żadnym znanym nam dokumencie, a podniesione [...] do rangi wsi. Proces ten mógł przebiegać jeszcze w ten sposób (na co mamy pewne potwierdzenie w dokumentach), że władze zamkowe powiększały w istniejących już osadach (dawniej nierzarejestrowanych) ilość nadziałów gruntowych, osadzając na nich chłopów z innych obszarów i podnosząc tak poszerzone osady do rzędu wsi, np. Kamesznicę, Szare, Nieleddwie, Rajczę⁴².

Nazwa *Koszarawa*, brzmiąca pierwotnie – w XVII i XVIII wieku – *Kossorawy*, *Koszarawy*, *Kosarawy* lub *Koszarawy*⁴³, pochodzi od słowa *koszar* (w języku wołoskim *coșar*), oznaczającego przenośną zagrodę dla owiec, co wskazuje, że Koszarawianie trudnili się pasterstwem. Potwierdza to cytowany wyżej Andrzej Komoniecki, wójt i kronikarz żywiecki, który napisał: „ta wieś od Orawy skosem ciągnie się i na owczych koszarach osadzona jest”⁴⁴. Ciekawy opis początków Koszarawy znajdujemy w *Kronice gromady Koszarawa, założonej w roku 1967*:

Stare kroniki głoszą, że przed kilkoma wiekami wędrujące plemienia, najprawdopodobniej węgierskie, trudniące się wypasem owiec, po dotarciu do obecnej rzeki Koszarawa znalazły tu łagodniejszy klimat, bujniejszą roślinność niż na innych terenach górskich. Warunki te, jak również bliskość wody, zapewniały im lepszy byt. Stąd też przebywali tu chętnie, budując szałas oraz koszarując owce w tzw. koszarach. Od

tej nazwy powstała nazwa rzeki. Osiedlająca się później na stałe w górnym biegu tej rzeki ludność stworzyła wioskę, której nazwę nadano Koszarawa⁴⁵.

Warto w tym miejscu wspomnieć, że w 1562 roku kasztelan połaniecki Jan Komorowski (ok. 1490–1566), ówczesny właściciel dóbr żywieckich, darował rzekę Koszarawę mieszczanom żywieckim,

[...] począwszy od uścia tej Koszarawy aż do uścia rzeki Przybyłki, w której sobie będą mogli łowić w niej wszelakie ryby wszelkim obyczajem, w piątki i w soboty i w inne dni postne, ku stołu swemu, tylko nie na przedanie. A co się dotyczy łososiów łowienia w tejże Koszarawie, tedy burmistrz z rajcami [...] mają tego pilnować, [że] gdyby który z mieszczan zabił łososa w tej Koszarawie, aby go burmistrzowi przyniósł, a burmistrz z rajcami mnie i potomkom moim zawsze dwa łososie, a sobie ma obrócić dobrze trzeciego łososa⁴⁶.

Koszarawa była tzw. wsią *zarębną*. Takie wsie zakładano w dolinach potoków lub na stokach i grzbietach górskich. Zwano je *zarębnymi*, ponieważ powstawały w miejscu wyrąbanego lasu. Podstawową jednostką gospodarczą w tego typu wsiach był *zarębek* (łan leśny) liczący na Żywiecczyźnie zazwyczaj ok. 75 morgów małopolskich; zdarzały się jednak i takie, których areał był mniejszy (od 40 do 60 morgów) lub większy (od 80 do 140 morgów). Gospodarza, który „siedział” na *zarębk*u, zwano *zarębnikiem*. *Zarębnicy* trudnili się gospodarką pastersko-hodowlaną. Spośród nich wywodziła się też warstwa rzemieślników wiejskich i służby dworskiej⁴⁷.

We wsiach *zarębnych* mieszkali również zagrodnicy, którzy gospodarowali na niewielkich zagrodach, liczących od kilku do kilkunastu morgów; stanowili oni tanią siłę roboczą dla bogatszych chłopów. Poza tym, podobnie jak *zarębnicy*, imali się innych zawodów, związanych z młynarstwem, służbą leśną, tartacznictwem, ciesiołką, ścinką i spławem drewna. Jeszcze biedniejsi od zagrodników byli chałupnicy. Ludzie ci nie mieli własnej ziemi, posiadali jedynie chałupę. Utrzymywali się z pracy najemnej u bogatszych gospodarzy. Najbiedniejszą kategorię ludności wiejskiej stanowili komornicy, którzy nie mieli ani własnej ziemi, ani nawet chałupy. Mieszkali kątem u zamożniejszych chłopów i w zamian za wyżywienie oraz dach nad głową pracowali na ich gospodarstwach⁴⁸.

⁴⁰ J. Broda, *Gospodarka leśna...*, s. 23–24.

⁴¹ A. Komoniecki, *Chronografia...*, s. 429–431.

⁴² Z. Poniedziałek, *Procesy osadnicze...*, s. 51.

⁴³ APar-J, *Metrica puerorum...*; *Metrica seu cathalogus...* [1660–1676], [1669–1687], s. 89, [1687–1730], s. 117, [1730–1754], s. 2–4, 6–7, 11, 15–17, 19–20, 22–24, [1755–1777], s. 2–8, 14–18, 20, 22–24; *Metrica fidelium defunctorum...*; *Cathalogus matrimonium contractorum...*; *Cathalogus copulatorum...*; *Metrica sive cathalogus* [1676–1727], [1728–1749], [1750–1760]; *Regestr wybierania masła, płatu i owsa 1686–1692*, rps, [b.p.].

⁴⁴ A. Komoniecki, *Chronografia...*, s. 13.

⁴⁵ GCKT-Kosz, *Kronika gromady Koszarawa...*

⁴⁶ A. Komoniecki, *Chronografia...*, s. 83

⁴⁷ J. Broda, *Gospodarka leśna...*, s. 24–27; H. Woźniak, *Wieś żywiecka...*, s. 38–39.

⁴⁸ J. Broda, *Gospodarka leśna...*, s. 25–27; H. Woźniak, *Wieś żywiecka...*, s. 39–40.

WŁAŚCICIELE WSI

Pierwszymi właścicielami Koszarawy byli Komorowscy herbu Korczak. W 1624 roku Mikołaj Komorowski sprzedał dobra żywieckie królowej Konstancji Habsburżance. Niebawem jednak okazało się, że transakcja ta była niezgodna z obowiązującym w Polsce prawem, według którego ani król, ani królowa nie mogli nabywać w kraju dóbr prywatnych. Sprawa żywiecka stała na forum obrad sejmu 1631 roku, który pozwolił królowej i jej spadkobiercom zatrzymać nabyte dobra w formie zastawu do chwili, gdy Rzeczpospolita lub dowolny szlachcic zgłosi na sejmie chęć wykupienia ich za sumę zastawną równowartą 600 tys. zł. Po śmierci królowej Konstancji w 1631 roku dobra żywieckie odziedziczyli jej synowie: Jan Kazimierz (Jan II Kazimierz Waza, 1609–1672), Aleksander Karol (1614–1634) i Karol Ferdynand (1613–1655), biskup wrocławski i płocki. W latach 1655–1672 jedynym właścicielem Żywiecczyzny był Jan II Kazimierz Waza, król Polski⁴⁹.

Po jego śmierci we Francji w 1672 roku dobra żywieckie wziął w dzierżawę Wawrzyniec Jan Wodzicki (1640–1697). Ostatecznie wykupił je w 1678 roku Jan Wielopolski herbu Strykoń (1630–1688), późniejszy kanclerz wielki koronny, którego żoną była Konstancja Krystyna Komorowska (1647–1675), córka Krzysztofa Komorowskiego (1618–1647), wnuczka Mikołaja. W 1688 roku właścicielem dóbr żywieckich został Franciszek Wielopolski (1658–1732), syn Jana, późniejszy wojewoda krakowski i ordynat pińczowski (po przejęciu ordynacji pińczowskiej w 1729 roku podpisywał się jako Franciszek z Wielopolskich Gonzaga Myszkowski lub Franciszek Wielopolski Gonzaga Myszkowski)⁵⁰.

W 1739 roku doszło do podziału państwa żywieckiego pomiędzy trzech synów Franciszka: Karola, Jana i Hieronima. Koszarawa znalazła się w części dóbr żywieckich wydzielonej Karolowi Wielopolskiemu (1699–1773), chorążemu wielkiemu koronnemu i staroście generalnemu małopolskiemu, na którą składało się miasto Żywiec i klucze folwarczne: sporyski, jeleśniański, starożywiecki, wieprzski i węgierskogórski. W 1776 roku nastąpił podział tej części państwa żywieckiego pomiędzy trzech synów Karola: Franciszka, Józefa i Ignacego. Właścicielem Koszarawy został

Franciszek Wielopolski (1732–1809), ordynat pińczowski, który otrzymał miasto Żywiec wraz z zamkiem oraz klucz folwarczy jeleśniański. Ten z racji niespłaconych długów w 1785 roku był zmuszony oddać Koszarawę swoim wierzycielom: Ignacemu Strzemboszewi oraz podsędkowi zatorskiemu i oświęcimskiemu Janowi Kantemu Ankwiczowi, ewentualnie kasztelanowi sądeckiemu Józefowi Ankwiczowi (ok. 1750–1794) – uczestnikowi Targowicy, który został stracony w Warszawie jako zdrajca podczas insurekcji kościuszkowskiej (1794). Następnie Koszarawa stała się własnością hrabiego Adama Przerembskiego (1773–1811). W 1810 roku część wsi zakupił książę sasko-cieszyński Albrecht Kazimierz August Wettin (1738–1822), syn polskiego króla Augusta III Sasa (1696–1763). Umierając bezpotomnie w 1822 roku, uczynił swoim dziedzicem arcyksięcia Karola Ludwika Habsburga (1771–1847), syna cesarza rzymsko-niemieckiego Leopolda II Habsburga-Lotaryńskiego (1747–1792). Schedę po nim przejął najstarszy syn, arcyksiążę Albrecht Fryderyk Rudolf Habsburg (1817–1895), który w 1852 roku wykupił pozostałą część Koszarawy od fabrykanta szkła Mikołaja Kawki⁵¹.

Ponieważ Albrecht Fryderyk Rudolf nie miał męskich potomków, uczynił dziedzicem dóbr żywieckich bratanka, arcyksięcia Karola Stefana Habsburga (1860–1933), admirała floty austro-węgierskiej, który nauczył się języka polskiego i osiadł na stałe w Żywcu. W 1934 roku doszło do podziału majątku między jego dzieci: Karola Olbrachta Habsburga (1888–1951), Leona Karola Habsburga (1893–1939) i Renatę z Habsburgów Radziwiłłową (1888–1935), żonę księcia Hieronima Mikołaja Radziwiłła (1885–1945). Koszarawa, która stała się w ten sposób wraz z Przyborowem, Pełwą Wielką, Huciskiem, Spytkowicami, Sidziną i Bystrą Podhalańską własnością Renaty Radziwiłłowej, została wyłączona z dóbr żywieckich i przeszła pod zarząd dóbr Radziwiłłów w Balicach. W 1945 roku majątek Radziwiłłów z Balic upaństwowiono⁵².

⁴⁹ A. Komonieczki, *Chronografia...*, s. 138–139, 160–161, 193–194; Z. Rączka, *Dzieje Żywca do połowy XVII wieku (ciąg dalszy)*, „Karta Groni” 1976, nr 7–8, s. 45–50; też, *Żywiec. Rys historyczny od powstania miasta do 1939 r.*, Żywiec 2010, s. 35–41; H. Woźniak, *Żywiecczyzna we władaniu...*, s. 65–68; tenże, *Żywiecczyzna. Popularny zarys...*, s. 30–33; P. Gad, *Pani na Żywcu – Konstancja Habsburżanka, druga żona Zygmunta III Wazy*, [w:] *Jej ślad w historii – kobiety w województwie śląskim na przestrzeni wieków*, red. A. Muszyńska, A. Skiendziel, A. Skrzypietz, Katowice 2015, s. 79–81.

⁵⁰ A. Komonieczki, *Chronografia...*, s. 242–243; Z. Rączka, *Żywiec. Rys historyczny od powstania miasta...*, s. 52, 61–62, 72; H. Woźniak, *Wieś żywiecka...*, s. 33; tenże, *Żywiecczyzna. Popularny zarys...*, s. 53–58.

⁵¹ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*; F. Augustin, *Kroniki żywieckie...*, s. 556–558, 573–574, 577, 598–599; *Lasy dóbr żywieckich 1929*, Kraków 1929, s. 10–11; H. Woźniak, *Wieś żywiecka...*, s. 33–34; tenże, *Żywiecczyzna. Popularny zarys...*, s. 58–65, 82–83.

⁵² B. Husar, *Żywieccy Habsburgowie*, „Kalendarz Żywiecki” 1994, s. 64–68; B. Hyla, *Habsburgowie żywieccy...*, „Karta Groni” 1991, nr 16, s. 7–27; M. Wilczęga, *Habsburgów dzieje...*, s. 32–33; A. Tracz, K. Błęcha, „Ostatni król Polski” Karol Stefan Habsburg. *Historia polskich Habsburgów*, Żywiec 2012, s. 34 i nast.; H. Woźniak, *Żywiecczyzna. Popularny zarys...*, s. 83–84, 157–163.

POWINNOŚCI FEUDALNE

Koszarawa należała do klucza folwarcznego jeleśniańskiego, którego centralny ośrodek stanowiła Jeleśnia, gdzie w 1608 roku Mikołaj Komorowski założył folwark⁵³. W 1626 roku Koszarawa liczyła 21 *zarębków*⁵⁴. Według inwentarza dóbr żywieckich z 1667 roku we wsi było 26 *zarębków* i młyn. Mieszkało tu 47 *zarębników* (7 „siedziało” na *zarębkach*, 36 na *półzarębkach*, 4 na *ćwierćzarębkach*), młynarz i chałupnik. Chłopi hodowali ogółem 3 konie, 46 wołów (będących główną siłą pociągową we wsiach *zarębnych*) i 151 krów oraz owce, których pogłowie w 1675 roku wynosiło 757 sztuk⁵⁵.

4 lipca 1669 roku byli polski król Jan II Kazimierz Waza, podczas pobytu w Żywcu w trakcie podróży do Francji po swojej abdykacji, zwolnił koszarawskiego młynarza Szymona Brańkę od robocizny (ciesiołki) z młyna:

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu wiedzieć należy, wiadomo czynimy, iż przystąpiwszy przed nas pracowity Szymon Brańka, nasz wierny poddany młynarz wsi rzeczony Koszarawy, pokornie suplikując i gorąco prosząc przekładając sobie wielkie uciążenie w robociznie pańskiego, to jest ciesiołki częścią dla ubóstwa i niedoskonałości młyna, także odległości dalekiego chodzenia na takową robotę. Tedy My wejrzawszy na pokorną prośbę wyżej mianowanego Szymona Brańki, ordynowaliśmy i naznaczylśmy do uznania tej sprawy urodzonych JMMści Macieja Miaskowskiego chorążego podolskiego, Stanisława Wojszę podstolego smoleńskiego, królestwa naszego dworzan i sekretarzów nam wiernych, którzy pilnie uważywszy ciężkość robocizny wyżej pomienionego Szymona Brańki, uznali i wolnym uczynili od odprawowania wszelakiej roboty z tego młyna, z tą jednak melioracją i dokładnie, aby tenże Brańka i jego sukcesorowie ratione uwolnienia od tejże robocizny odpłacił do skarbu J. król. Mości na rok każdy, to jest na dzień św. Marcina po złotych sześci nad czynsz od tego młyna należący, który zwykł i powinien oddawać po złotych dwudziestu, a już za oddawanie żywyż wyrażonych czynszów nie ma być uciążony żadną robotą teraz i w potomne czasy. My tedy widząc być słuszne uznanie i dekret urodzonych komisarzy naszych we wszystkim przyjmujemy i utwierdzamy jego moc i uwagę bez naruszenia tego dekretu naszego przez urodzonych dzierżawców włości naszych żywieckich teraz i potem będących. Na co dla lepszej uwagi i wiary ręką naszą podpisaliśmy się i pieczęć naszą przycisnąć rozkazaliśmy⁵⁶.

W 1662 roku Koszarawa liczyła 204 mieszkańców. W 1672 roku we wsi było 26 dymów (czyli chałup kurnych)⁵⁷. W tym samym roku w Koszarawie 126 osób uiszczalo pogłowne⁵⁸. Ponieważ podatek ten płaciły wyłącznie osoby dorosłe (powyżej 10. roku życia)⁵⁹, liczba mieszkańców wsi musiała być znacznie wyższa – zapewne wynosiła ok. 200 osób.

Bardzo obszerne i dokładne dane na temat obciążeń feudalnych mieszkańców Koszarawy zawiera inwentarz dóbr żywieckich z 1712 roku:

Wieś Koszarawy *zarębna* klucza jeleśniańskiego

Półzarębnicy: 1) Błażej Kępka, 2) Kuba Kępka, 3) Wojciech Marszałek, 4) Maciej Marszałek, 5) Wojciech Klimczak, 6) Piotr Klimczak, 7) Pietrek Sternal, 8) Janek Papisz, 9) Mikołaj Krzyżowski, 10) Jakub Wilk, 11) Jurek Hołbuj, 12) Szymek Hołbuj, 13) Jan Ryszka, 14) Wojtek Ryszka, 15) Michał Walczak, 16) Sobek Walczak, 17) Maciej Mandak, 18) Józef Mandak, 19) Józef Matuszek, 20) Piotr Branka, 21) Kazimierz Czarnecki, 22) Jakub Sitarz, 23) Wojtek Szmastarz, 24) Wojtek Wymokły, 25) Sobek Kubiesza, 26) Marcin Kubiesza, 27) Wojciech Dobosz, 28) Piotr Kimla, 29) Mikołaj Siwek, 30) Wojtek Siwek, 31) Mateusz Janoszek, 32) Marcin Janoszek, 33) Wojtek Pietryńko, 34) Pietrenkowa wdowa, 35) Walek Ganczarz, 36) Bartek Ganczarz, 37) Kasper Kamieński, 38) Błażej Lach, 39) Wojtek Lach, 40) Tomek Ganczarz, 41) Jędrzej Metel, 42) Sobek Metel, 43) Dominik Bużega, 44) Pietrek Wilczega, 45) Jan Pająk, 46) Antoni Siura, 47) Mikołaj Hernas, 48) Sobek Hernas, 49) Krzysztof Tłałka, 50) Kuba Knapczyk, 51) Jakub Lepioda, 52) Jan Lepioda.

Pietrek Sternal szynkuje – liber od dnia, przenajmu płaci zł 6;

Jurek Hołbuj sołtys – liber ze dnia, płaci przenajmu zł 6;

Wojtek Wymokły półgajny – liber od zł 6 i dnia;

Wojtek Siwek półgajny – liber od zł 6 i dnia.

Wszyscy robią dni robotne: po 1 dniu pieszym i po 2 powabne, mają po 2 woły, płacą przenajmowego po zł 6, kętnarowego po zł 5 (Michał Walczak i Kazimierz Czarnecki płacą rybnego po zł 5), robią gontów po 10 kop, zwożą pilnice⁶⁰ po 1 sztuce, dają jaja po 15 sztuk, po 1 kurze, przędą oprawy za pieniądze po 6 łokci ([Wojciech] Dobosz i [Piotr] Kimla płacą ziemnego po zł 4).

Cała gromada płaci rogowego zł 1 gr 18, daje 4 jarzębie, 1 cielę oraz 1 faskę rydzów.

Młynarze: 1) [Józef] Matuszek z ciesielką do nowego, 2) [Piotr] Branka, 3) Krzysztof Kamieński (Branka robi 2 dni piesze, a Kamieński 1 dzień): wszyscy robią po 2 dni powabne, płacą ziemnego: Matuszek zł 22, Branka zł 20, za ciesiołkę według prawa daje zł 10, a Krzysztof Kamieński zł 12, dają po 2 kury, przędą oprawy za pieniądze po 1 sztuce.

Zagrodnicy: 1) Bogacz Korytarz płaci przenajmowego zł 20, 2) Błażej Pytel przenajmowego zł 15, 3) B. Kaleka – zł 14, 4) Jan Walczak – zł 15; nie robią oni, bo za dni płacą; powinni oni przędę prząć.

Chałupnicy: 1) Maciej Kępka, 2) Jędrzej Kępka, 3) Walek Marszałek, 4) Jan Hołboj, 5) Marcin Walczak, 6) Ignacy Walczak, 7) Klimek Mandak, 8) Tomek Mandak, 9) Jędrzej Matuszek, 10) Grzegorz Matuszek, 11) Stanisław Czarnecki, 12) Błażej Sitarz, 13) Grześ Szmuta, 14) Kazimierz Kubiesza, 15) Franek Dobosz, 16) Karol Dobosz,

⁵³ A. Komonieczki, *Chronografia...*, s. 119.

⁵⁴ Tamże, s. 430.

⁵⁵ APK-OB, *Inwentarz...*, k. 51v–52v, 82v.

⁵⁶ F. Lenczowski, *Przywilej królewski...*, s. 143–144.

⁵⁷ Z. Poniedziałek, *Zaludnienie Państwa Żywieckiego...*, s. 28.

⁵⁸ APK-OB, *Inwentarz...*, k. 79.

⁵⁹ U. Augustyniak, *Historia Polski 1572–1795*, Warszawa 2008, s. 146–147.

⁶⁰ Pielnica (forst) – gruba deska, obecnie nazywana balem; w połowie XIX w. wyróżniano trzy grubości: 2, 2½ i 3 cale.

17) Wojtek Kimla, 18) Jurek Kimla, 19) Tomek Ścieszka, 20) Adam Ścieszka, 21) Sobek Kamieński, 22) Jan Metel, 23) Stanisław Siwra, 24) Walek Hernas, 25) Szymek Tokarz, 26) Jan Knapczyk, 27) Kasper Lach, 28) Józef Chmiel, 29) Urban Kaleka.

Jan Hojboj – żebrak, po prośbie chodzi – inny na jego miejsce.

Wszyscy, prócz pierwszych sześciu, robią po 2 dni powabne, płacą przenajmowego po zł 6 i przędą oprawy po 1 sztuce.

Komornicy: 1) Grześ Laszek, 2) Jurek Majduk, 3) Kuba Chwałek, 4) Sobek Lach, 5) Grześ Szafarz, 6) Szymon Gancarz, 7) Maciej Szat, 8) Józef Lach, 9) Franek Niewdana, 10) Franciszek Rebelant, 11) Jan Habrek, 12) Szymek Kalika, 13) Józef Śliwa.

Wszyscy robią po 1 dniu pieszym i po 2 dni powabne oraz przędą oprawy (pańskiej) po 6 łokci.

Powinności wsi Koszarawa zarębnej do klucza jeleśniań. należące

1) *Ta wieś trzech-dniowa, piesza robi dwa dni w tydzień i włóczyć powinna kiedy każą, za bronami już nie posyła po drugiemu, za trzeci dzień zaś płaci, podług tacy, zł 12.*

2) *Ta wieś spuszczała przedtem kętnarowe drzewo po 10, teraz płaci je czynszem po zł 10 z zarębka. do spustu drzewa za dni pańskie chodzić powinni i gontów robić kop 20, a skarb płacić po półtoraku za kopę tenebitur, oprawę, kury, jaja jako w liniach, tudzież przędze oddawać powinni.*

Cała gromada – cielę 1 i jarzębi 4 oraz rogowego zł 1 gr 18.

3) *Taż gromada stróża w kolej na noc do folwarku posyłać ma albo za niego po zł 2 i owsa korzec z zarębka urzędnikowi płacić powinni, każdy zaś zarębnik surowic dwie na rozraz, bez dnia, do pięty odstawić, kur dwie, jajec 30 oddawać, powabę zbywać dwa razy na rok powinien i sztukę przędze oraz i młynarze z swego włókna tenetur, inne powinności vide w liniach.*

4) *Gajnych vide na końcu klucza w tejże wsi wszelkie ich powinności. Taxa dnia zarębnego zł 12, młyńskie zaś jako w liniach, zagrodnego taxa zł 8, więc przemierzyć im trzeba zagrody.*

Comput prowentu wsi Koszarawa zarębnej do klucza jeleśniań. należ.

Osady: zarębków 26, młynów 3, zagroda 1, chałup 29; **dni robotnych:** pieszych 70, powabnych 172; **bydła:** woły 104; **czynsze:** ziemnego zł 8, młyńskie zł 44, przenajmowe zł 470, kętnarowe zł 260, rybne zł 10, rogowe zł 1 gr 18; **powinność:** gontów 520 kop, pielnic 5 tafl i 2 sztuki; **oprawa:** za pieniądze 29 sztuk, pańska 36 sztuk i 6 łokci; **danina:** jarzębi 4, cielę 1, rydze 1 faska, raków 18 kop; **gadzina:** 58 kur oraz jaj 13 kop⁶¹ [wyróżnienia oryginalne – przyp. red.].

Jak podaje inwentarz, w 1712 roku na terenie Koszarawy znajdowało się 26 zarębków, zagroda, 3 młyny i karczma, a mieszkało tu 52 półzarębnych, 4 zagrodników, 3 młynarzy, 29 chałupników i 13 komorników⁶².

Każdy zarębek był obciążony tzw. pańszczyzną pieszą w wymiarze trzech dni tygodniowo (były to prace wykonywane ręcznie, np. koszenie, kopanie, pielenie, młocka). Chłopi odrabiali dwa dni, a trzeci mieli zamieniony na czynsz pieniężny (tzw. przenajmowe) w wysokości 12 zł od zarębka. Oddzielnie określonym rodzajem pańszczyzny było powabne, wynoszące dwa dni w roku, czyli robocizna piesza odrabiana w okresie intensywnych prac polowych, takich jak siew, żniwa czy wykopki. Dzień pańszczyzniany trwał od wschodu do zachodu słońca z półtoragodzinnym odpoczynkiem

⁶¹ F. Lenczowski, *Inwentarze...*, s. 46–48.

⁶² Tamże, s. 46–47.

Pejzaż z górską chałupą, akwarela na papierze (mal. A.A. Majewski, 1991 r.)

w południe dla ludzi i zwierząt na *wielkim dniu* (późną wiosną i latem), a jednogodzinnym na *małym dniu* (wczesną wiosną i jesienią)⁶³.

Półzarębnicy musieli także spławiać drewno Koszarawą i Sołą do Wisły i dalej w stronę Krakowa, aż do przystani zwierzynieckiej. Spław odbywał się w okresie od dnia św. Marcina (11 listopada) do święta Zwiastowania Panny Maryi (25 marca). Ponadto półzarębnicy wyrabiali po 10 kop⁶⁴ gontów rocznie i przędli po 6 łokci⁶⁵ oprawy⁶⁶ ze swego lnu za zapłatą⁶⁷.

Sołtys z tytułu sprawowania swej funkcji korzystał z pewnych ulg w robociznach: był zwolniony z jednego dnia pańszczyzny, za co uiszczał przenajmowe w wysokości 6 zł. To samo dotyczyło karczmarza i półgajnych – z tą tylko różnicą, że ci ostatni nie musieli płacić po 6 zł; do ich zadań należało pilnowanie lasów i donoszenie o wyrządzonych w nich szkodach (za niewywiązanie się z tych obowiązków groziła kara śmierci przez powieszenie), a ponadto mieli nakazane dostarczać jarzębie, głuszce, kwiczoły, dziki, sarny, rydze i inne grzyby do kuchni zamkowej⁶⁸.

Młynarze odrabiali rocznie dwudniową pańszczyznę powabną, przędli z własnego lnu po sztuce⁶⁹ (12 łokci) oprawy oraz dawali co rok do kuchni zamkowej po

⁶³ Tamże, s. 13, 46–47.

⁶⁴ Kopa – 5 tuzinów, czyli 60.

⁶⁵ Łokieć – jednostka miary o długości zależnej od państwa, regionu i epoki historycznej. Tradycyjna europejska miara łokcia nawiązywała do średniej długości ręki od stawu łokciowego do końca palca środkowego. W dawnej Polsce łokieć liczył 576 mm.

⁶⁶ Oprawa – przędza lniana.

⁶⁷ F. Lenczowski, *Inwentarze...*, s. 13–14, 47.

⁶⁸ Tamże, s. 12–13, 46–47.

⁶⁹ Sztuka – inaczej tuzin, czyli 12.

2 kury i po 6 kop raków z przykop młyńskich. Zagrodnicy nie odrabiali pańszczyzny – w zamian uiszczali czynsz pieniężny, a poza tym przędli po sztuce oprawy z pańskiego lnu. Wszyscy chałupnicy, oprócz sześciu, odrabiali dwudniową pańszczyznę powabną rocznie; płacili też przenajmowe w wysokości 6 zł i przędli po jednej sztuce oprawy z pańskiego lnu. Z kolei komornicy odrabiali tygodniowo jednodniową pańszczyznę pieszą i dwudniową powabną rocznie, a także przędli po 6 łokci oprawy z pańskiego lnu⁷⁰.

Uiszczano indywidualnie różne czynsze i opłaty w pieniądzu (ziemne, przenajmowe, stróżne, kętunarowe, rybne). Od młynarzy pobierano czynsz młyński, cała zaś gromada zbiorowo płaciła corocznie na św. Jana (24 czerwca) rogowe i odstawiła cielę, na św. Marcina natomiast (11 listopada), a najpóźniej na św. Łucję (13 grudnia), dawała jarzębie. Ponadto składano indywidualnie roczną daninę w naturze: kury i jaja. Czynsze płacono co rok w dwóch terminach, tj. na św. Jana i św. Marcina, a drób i jaja po połowie oddawano przed św. Janem i przed św. Łucją⁷¹.

Wieś musiała także wysyłać stróża nocnego do pilnowania zabudowań folwarku w Jelesni, ewentualnie zamiast tego płacić corocznie urzędnikowi folwarcznemu po 2 zł i oddawać po korcu⁷² owsa od *zarębka*⁷³.

Podsumowując, każdego roku Koszarawianie płacili łącznie 8 zł czynszu ziemnego, 44 zł młyńskiego, 470 zł przenajmowego, 260 zł kętunarowego, 10 zł rybnego oraz 1 zł i 18 gr rogowego. Produkowali 520 kop gontów, 29 sztuk oprawy za pieniądze oraz 36 sztuk i 6 łokci oprawy pańskiej. Zwozili też drzewo do piły (tartaku) w liczbie 5 tafl⁷⁴ i 2 sztuk, co dawało razem 52 tramy⁷⁵. Poza tym oddawali daninę, na którą składało się 1 cielę, 4 jarzębie, faska⁷⁶ rydźów, 18 kop raków, 58 kur i 13 kop jaj⁷⁷.

W 1781 roku po raz pierwszy została odnotowana w Koszarawie nowa kategoria ludności wiejskiej – polaniarze. Według kroniki proboszcza jeleśniańskiego Ignacego Pawluśkiewicza było ich wówczas ośmiu: Anna Kubies, Urban Janoszek, Wawrzyniec Hernas, Szczepan Cwajna, Bonifacy Kuglarz, Jan Kopciak, Wojciech Świek i Tomasz Klecza. Ponadto czterech polaniarzy mieszkało jeszcze w Koszarawie-Bystrej: Jakub Cwajna, Wojciech Kowal, Paweł Moluś i Jan Kuglarz⁷⁸. Kolonizacja polaniarska w Beskidzie Żywieckim zaczęła się już pod koniec XVII wieku, lecz największe rozmiary przybrała w następnym stuleciu. Niektórzy chłopci opuszczali przeludnione wsie i wyprowadzali się na polany, często położone wysoko w górach, gdzie budowali chałupy i osiadali na stałe. Zajmowali się tam uprawą ziemi oraz hodowlą bydła, w szczególności owiec. W większości byli to ludzie ubodzy, ponieważ gospodarstwa polaniarskie przynosiły niewielki dochód z uwagi na złą jakość gleb i surowy klimat⁷⁹.

⁷⁰ F. Lenczowski, *Inwentarze...*, s. 13, 47.

⁷¹ Tamże.

⁷² Korzec – dawna jednostka objętości, stosowana do ciał sypkich. W wiekach XVI–XVIII istniało ok. 300 lokalnych korców. Na Żywiecczyźnie w czasach przedrozbiorowych używano korca krakowskiego, który wynosił 43,7 litra.

⁷³ F. Lenczowski, *Inwentarze...*, s. 47–48.

⁷⁴ Tafla – rzadko nazywana też płatem (płyta); był to zestaw 10 dłużyc (pni ściętego drzewa pozbawionych gałęzi i wierzchołków) lub tramów (zob. nast. przyp.) odpowiednio połączonych celem splawienia ich rzeką do odległych odbiorców.

⁷⁵ Tram – pień drzewa (kłoc) o długości 12 łokci (nieco powyżej 7 m) i ok. 45 cm szerokości w czubie (¾ łokcia).

⁷⁶ Faska – nazwa miary niestałej, zwyczajowej, stosowanej m.in. do masła i sera. 1 faska = 4 garnce = 16 kwart.

⁷⁷ F. Lenczowski, *Inwentarze...*, s. 48.

⁷⁸ APar-J, I. Pawluśkiewicz, *Munimenta ecclesiae...*, s. 47–48.

⁷⁹ J. Broda, *Gospodarka leśna...*, s. 24–25; H. Woźniak, *Wieś żywiecka...*, s. 38–39; Z. Poniedziałek, *Formy osadniczo-przestrzenne...*, s. 41–43.

Metryka józefińska dla Koszarawy z 1787 r. (fot. A.A. Majewski)

W świetle metryki józefińskiej z lat 1787–1788 Koszarawa liczyła 26 *zarębków* i 2 zagrody⁸⁰. We wsi było 170 domów (w tym 4 na polanach)⁸¹. Jej obszar wynosił 5412 morgów i 815 sążni² (w tym 1204 morgi i 474½ sążni² ziemi ornej, 1057 morgów i 1477 sążni² łąki, 3150 morgów i 464½ sążni² lasu). Wieś rocznie produkowała 490 korców i 54 półgarnce jęczmienia, 5808 korców i 62 półgarnce owsa, 549 centnarów i 28 funtów siana słodkiego, 260 centnarów i 56 funtów siana kwaśnego, 9 centnarów i 64 funty potrawu (otawy) oraz 970 sążni³ drewna twardego i 1983 sążnie³ drewna miękkiego⁸².

Kolejnym dokumentem, który dostarcza szczegółowych danych na temat obciążeń feudalnych ludności Koszarawy, jest inwentarz klucza jeleśniańskiego z 1790 roku⁸³. W porównaniu z wcześniejszym inwentarzem wykazuje on pewne zmiany w powinnościach, spowodowane włościańskimi reformami przeprowadzonymi przez cesarza Józefa II Habsburga.

W 1772 roku doszło do pierwszego rozbioru Polski. Tereny Polski południowej, w tym także Żywiecczyzna, znalazły się w posiadaniu monarchii Habsburgów (otrzymując tym samym urzędową nazwę Królestwa Galicji i Lodomerii). Pod koniec XVIII wieku Józef II przeprowadził szereg reform włościańskich, które nieco polepszyły położenie ludności chłopskiej. Bardzo duże znaczenie miał patent cesarski z 1782 roku,

⁸⁰ ЦДІАВ/І, фонд 19, opis VIII, sprawa 311, Josyfińska metryka...

⁸¹ Tamże, k. 4–110, 112, 130, 158–159.

⁸² Tamże, k. 182, 189. Powierzchnię gruntów podano w morgach i sążniach kwadratowych wiedeńskich, ilość zboża w korcach galicyjskich, a ilość siana i potrawu w centnarach (cetnarach) austriackich. 1 morga = 0,5755 ha (dzieliła się na 1600 sążni²); 1 sążeń = 1,89 m; 1 sążeń² = 3,59 m²; 1 sążeń³ = 6,82 m³; 1 korzec = 122,97 litra (dzielił się na 32 garnce oraz 64 półgarnce); 1 garniec = 3,84 litra; 1 półgarniec = 1,92 litra; 1 centnar = 56 kg (dzielił się na 100 funtów).

⁸³ F. Lenczowski, *Inwentarze...*, s. 128.

wprowadzający oczynszowanie dóbr – dlatego inwentarz z 1790 roku nie wspomina już o wysokości pańszczyzny, tylko zaznacza, że pańszczyzna została „na czynsz puszczona”, nadmieniając jedynie, iż zwierzchność dworska rezerwuje sobie, w razie potrzeby, robociznę poddanych⁸⁴.

Według tego inwentarza w 1790 roku w Koszarawie było 26 *zarębków*, 2 zagrody i 4 młyny. Wieś zamieszkiwało 52 *półzarębników*, 5 zagrodników, 79 polaniarzy oraz 151 chałupników i komorników⁸⁵. Nastąpił, jak łatwo można zauważyć, bardzo duży wzrost liczby ludności, a zwłaszcza jej najbiedniejszych warstw, tj. chałupników i komorników.

Półzarębnicy, którzy dawniej odrabiali pańszczyznę pieszą wynoszącą trzy dni w tygodniu z każdego *zarębka*, teraz płacili rocznie za jeden dzień po 12 zł górskich⁸⁶ (również pańszczyzna powabna zamieniona została na czynsz w wysokości 5 gr za jeden dzień). Ponadto musieli wyrabiać rocznie po 20 kop gontów z każdego *zarębka* za zapłatą 3 gr od kopy oraz dostarczać corocznie przed 1 marca do piły (tartaku) po dwa tramy (każdy z nich długi na 12 łokci i szeroki w czole na 2 piędzie⁸⁷). Uiszczali też opłaty z zagród, polan i hal oraz płacili najmowe i kętnarowe⁸⁸.

Wszystkie daniny w naturze oraz wiele innych powinności zniesiono (m.in. oprawa przędzy lnianej) i zastąpiono opłatami pieniężnymi, które poddani byli zobowiązani uiszczać corocznie w dniu św. Marcina.

Summa summarum, roczny dochód z Koszarawy przedstawiał się następująco:

1) najmowego	1132 zł 6 gr
2) z zagród	108 zł
3) z młynów	121 zł 6 gr
4) kętnarowego	312 zł
5) rybnego	27 zł 18 gr
6) za oprawę przędzy	90 zł
7) za zwierzynę	44 zł
8) z hal	102 zł 12 gr
9) z polan	1373 zł 18 gr
10) za jaja	10 zł
11) za grzyby	9 zł 12 gr
12) za kury	24 zł
13) za raki	4 zł 24 gr
14) od chałupników i komorników	1042 zł 24 gr
15) dani od owiec	306 zł
16) z propinacji wódki, piwa po odtrąceniu czopowego	745 zł 7 gr
17) z lasów	1532 zł 10 gr
Suma	6976 zł 17 gr ⁸⁹

⁸⁴ Tamże, s. 128–129.

⁸⁵ Tamże, s. 152–155.

⁸⁶ Złote górskie była to waluta używana na obszarze polskich Karpat w XVIII w. (1 złoty górski = 36 groszy).

⁸⁷ Piędź – dawna miara długości, określana jako odległość między końcami kciuka i palca środkowego (lub małego) rozwartej dłoni.

⁸⁸ F. Lenczowski, *Inwentarze...*, s. 152–155.

⁸⁹ Tamże, s. 155–156.

KOSZARAWA W XIX WIEKU

W pierwszej połowie XIX wieku Koszarawę nawiedziło kilka dużych klęsk elementarnych. Około 20 sierpnia 1813 roku doszło do katastrofalnej powodzi, podczas której „groń całkiem w Koszarawach na ćwierć mile [...] uwiozło aż do rzeki Koszarawy i zatopieniem całej wsi groziło”⁹⁰. Rok 1834 zapisał się wyjątkową suszą: „Suchy rok nadzwyczaj panował i gorącość nadzwyczajna była, tak że miast wiele pogorzeło, a lasy same się paliły, a w Babiej Górze więcej jak dwa tygodnie się paliło”⁹¹. W latach 1847–1848 w wyniku nędzy, głodu i epidemii tyfusu zmarło aż 527 Koszarawian⁹². Przyrost naturalny był jednak na tyle duży, że wieś szybko odrobiła poniesione straty. W 1869 roku liczyła już 2057 mieszkańców rozlokowanych w 359 domach⁹³. W 1905 roku mieszkało w Koszarawie 2562 katolików i 37 żydów⁹⁴. Z kolei według spisu z 31 grudnia 1910 roku wieś liczyła 2825 mieszkańców⁹⁵.

Klęski elementarne nie ominęły Koszarawy również w okresie późniejszym, ale nie przybrały one już tak katastrofalnych rozmiarów. W 1859 roku „bardzo grady panowały ok. Zielonych Świątek [12–13 czerwca], jako to Jadamki [Adamki], Pewel Ślemieńską i Bystrą nad Koszarawami, Bulowicze za Jędrzychowem [Andrychowem] okropnie grad zbił i ziemię zabrało”⁹⁶. Z kolei 18 sierpnia 1896 roku doszło do powodzi, w wyniku której woda zalała i zniszczyła wiele pól uprawnych⁹⁷.

Jak już wcześniej było wspomniane, w pierwszej połowie XIX stulecia dobra żywieckie stały się własnością rodziny Habsburgów. Nowi właściciele skoncentrowali swoją uwagę na gospodarce leśnej, co wynikało z faktu, że lasy stanowiły podstawowe

⁹⁰ APar-J, M.J. Niemczyk, *Monument albo ekstrakt...*

⁹¹ Tamże.

⁹² APar-Kosz, *Liber mortuorum...*, t. 3, s. 2–31.

⁹³ Koszarawa, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 4, Warszawa 1883, s. 481.

⁹⁴ P. Nataneł, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 16.

⁹⁵ P. Szczepaniak, *Wielka Wojna...*, s. 25.

⁹⁶ APar-J, *Opis reparacji kościoła jeleśniańskiego*, 1859 r., rps, s. 2.

⁹⁷ Zbiory Elżbiety Duraj w Krzyżowej: Podanie gminy Krzyżowa do Wysokiej c.k. Krajowej Dyrekcji Skarbu we Lwowie, [Krzyżowa, 1897]; Podanie Jana Majcherka do c.k. Starostwa Powiatowego w Żywcu, [Krzyżowa, 1897]: „Ogromna powódź, która przez wystąpienie z brzegów rzeki Krzyżówki, nawiedziła w dniu 18 sierpnia r. 1896 nasze okolice, spowodowała, że moje pola położone [...] w gminie Krzyżowej zniszczone zostały tak, że długi szereg lat nie będą mogły [...] żadnego dochodu dawać, lecz pozostaną jako nieużytki. Donosząc o tem, upraszam o zarządzenie dochodzenia i odpisanie podatku na tak długo, dopóki grunta wspomniane do gospodarczej uprawy ponownie doprowadzone nie będą”.

Babia Góra – widok z Małej Babiej Góry, akwarela na papierze (mal. A.A. Majewski, 1991 r.)

bogactwo naturalne Żywiecczyny. W 1867 roku Dyrekcja Dóbr Żywieckich stwierdziła:

Głównym gospodarstwem państwa Żywiec jest dochód z lasu, którego przestrzeń zajmuje przeszło 60 000 morgów, gruntów zaś ornych na wszystkich folwarkach ma ok. 4000 morgów, które stanowią tylko podrzędne gospodarstwo⁹⁸.

Około roku 1840 Habsburgowie zaczęli wprowadzać regularną gospodarkę leśną w dobrach żywieckich. Rozpoczęto masową wycinkę lasów, głównie w reglu dolnym. Jednocześnie przystąpiono do zalesiania obszarów wylesionych szybko rosnącym gatunkiem świerka z Alp Wschodnich (Styrii). Akcją zalesiania objęto również wykupywane od górali wysoko położone grunty orne. W wyniku tych działań do końca XIX wieku prastara bukowo-jodłowa Puszcza Karpacka regla dolnego została w większości unicestwiona, a jej miejsce zajęły sztuczne lasy świerkowe⁹⁹.

Arcyksiążęca służba leśna pobiudowała drogi do lasów; uregulowano również potoki i zbudowano na nich solidne mosty. Na potokach utworzono *tajchy* – stawy zamknięte ziemną groblą, do których wrzucano powiązane kłody drewna. Kiedy już zgromadzono odpowiednią liczbę kłód, otwierano odpływ wody, po czym spiętrzona woda spływała gwałtownie niczym fala powodziowa i niosła z sobą zgromadzone

⁹⁸ ЦДДАУЛ, фонд 146, opis LXIV, sprawa 3111, Josyfińska metryka..., k. 191v.

⁹⁹ A. Łajczak, *Przyroda i człowiek w krajobrazie Pilska (Beskid Żywiecki)*, Sosnowiec 2003, s. 87; J. Zawada, *Typologiczna charakterystyka lasów Romanki jako przyrodnicza podstawa zagospodarowania lasów Beskidu Żywieckiego*, „Prace Instytutu Badawczego Leśnictwa” 1974, nr 489, s. 38–39.

drewno. Wzdłuż potoku stali wyposażeni w długie dragi robotnicy leśni, którzy mieli za zadanie pilnować, aby poszczególne wiązki kłód nie utknęły gdzieś po drodze. Do spławów wykorzystywano też okresowe powodzie. W taki sposób spławiano drewno opałowe i kopalniak (okrągłak używany do obudowy wyrobisk górniczych) górskimi potokami do rzek Koszarawy i Soły, a potem Solą do Oświęcimia; materiał tarty z własnych tartaków odwożono natomiast furmankami do Bielska. Gdy w 1878 roku uruchomiono linię kolejową Żywiec – Bielsko, zaczęto spławiać i odwozić drewno do Żywca, a stamtąd było ono przewożone dalej koleją. Spławów całkowicie zaprzestano po otwarciu w 1884 roku linii kolejowej z Żywca do Czadcy (słwc. Čadca) przez Zwardoń oraz z Żywca do Krakowa przez Jeleśnię i Suchą¹⁰⁰.

W latach 60. XIX wieku arcyksiążę Albrecht Fryderyk Rudolf Habsburg osiedlił w Koszarawie, w przysiółku Bystra, grupę kolonistów niemieckich, którzy pracowali w miejscowych lasach przy ścinie i spławie drewna. Byli wśród nich między innymi: Franciszek Walter (ok. 1809–1885) z Winkelsdorf (ob. Kouty nad Desnou) na Morawach, jego żona Anna z d. Michałek oraz córki – Anna, Maria i Karolina; Barbara Pfeiffer z Buschullersdorf (ob. Oldřichov v Hájích) w Czechach; Antoni Weiser (ok. 1843–1878) z Geppersdorf (ob. Kopřivná) na Morawach; Józef Tinz (ok. 1811–1871) z Neugersdorf (ob. Nowy Miłobądz) na Śląsku Pruskim, jego żona Weronika z d. Jung oraz dzieci – Franciszek, Antoni, Ignacy, Anna Maria, Agata i Maria¹⁰¹.

Mędralowa – widok z przełęczy Głuchaczki (fot. A.A. Majewski, 2017 r.)

¹⁰⁰ *Lasy dóbr żywieckich...*, s. 36–37.

¹⁰¹ Archiwum parafii pw. NMP Królowej Aniołów w Korbielowie [dalej: APar-Kor], *Liber mortuorum Korbielów 1848–1918*, t. 3, rps, s. 40, 64; APar-Kosz: *Liber copulatorum...*, s. 73–74, 82, 98, 154; *Liber mortuorum...*, t. 3, s. 122, 138; A.A. Majewski, *Historia Korbielowa...*, s. 541–544.

Pochodząca z Krakowa podróżopisarka Maria Steczkowska – jedna z pierwszych kobiet turystek w Tatrach i Beskidach Zachodnich¹⁰² – wracając pod koniec lipca 1855 roku z wycieczki na Babią Górę przez Koszarawę, opisała wieś i jej mieszkańców następująco:

Drogą na przemian błotnistą lub zawałoną naniesionymi przez deszcze kamieniami, spuściliśmy się w dolinę Koszarawy [raczej Bystrej] tak piękną, że chwilami zdawało mi się, iż marzę; przecierałam oczy, aby się przekonać, że nie we śnie, ale na jawie widzę okolicę tak uroczą i pełną sielankowego wdzięku.

Pasmo Beskidów odarte, dzikie i smutne od strony Makowa, tu czaruje malowniczą rozmaitością. Cała ta dolina jest bardzo zaludniona. Chaty rozległej wsi Koszarawy, rozsypane nad brzegiem bystrego potoku tego samego nazwiska lub na pochyłościach wyniosłych gór, ożywiają tę piękną okolicę. Wśród ciemnych lasów, zajmujących wielkie obszary na grzbietach i bokach gór, ślicznie wyglądają zielone polany, uprawne pólka i różnobarwne łączki. Ile to pracy wymagać musi uprawa roli na takich wysokościach? Ziemia bowiem równie jałowa, jak w dolinie Skawicy, bardzo skąpe płody wydaje i nie może wyżywić tak wielkiej ludności. Przednówek tu także bywa długi i przykry, a choroby często nawiedzają biednych mieszkańców.

Idąc brzegiem Koszarawy [raczej Bystrej], której łożysko jakby w litej skale wykute, wije się w niezliczone zakręty [...] o 3-ciej po południu ujrzeliśmy nareszcie niewielki, lecz schludny kościółek we wsi Koszarawie. Odtąd już droga równiejsza, trzeba więc było postarać się o furmankę, chcąc na noc zdążyć do miasta, która to nazwa w mowie tutejszych górali oznacza wyłącznie Żywiec, jakby był jedynym, a przynajmniej głównym miastem w kraju. Niełatwa była sprawa z najeściem koni, bowiem jako w piątek, prawie cała wieś wyruszyła na zbiórke do lasu [w piątki wolno było zbierać w lesie chrust i uschnięte drzewa]. Weszliśmy do chaty, w której gospodyni, młoda, przystojna i bardzo rozmowna, przyjęła nas serdecznie i co tchu wysłała starego męża, nad którym miała wielką przewagę, aby bądź co bądź wystarał się dla nas o konie. Jakoż niebawem zajechał wózek i ruszyliśmy śpiesznie w dalszą drogę.

Górale w Koszarawie nie są tak trzeźwi jak w Zawoi, bardzo wielu złamało ślub wstrzeźliwości i powróciło do pijaństwa. Droga prowadziła brzegiem Koszarawy, którą zasila mnóstwo potoków, a która po połączeniu się z najznaczniejszym z nich – Sopotnią – staje się szeroką rzeką i pod Żywcem wpada do Soły¹⁰³.

Patentem cesarskim z 17 kwietnia 1848 roku zniesiono poddaństwo chłopów w Galicji. Chłopi uzyskali prawo bezwzględnej własności użytkowanej dotychczas ziemi, zwolnienie od odrabiania pańszczyzny, służby we dworze oraz oddawania wszelkiego rodzaju danin i czynszów. W rękach szlachty pozostało jednak wiele przywilejów feudalnych, między innymi prawo propinacyjne (wyłączność na produkcję i wyszynk napojów alkoholowych), prawo opiniowania kandydatów na proboszczów i nauczycieli wiejskich oraz monopole polowania na zwierzyne łowną¹⁰⁴.

Akt uwłaszczeniowy nie wspominał o tzw. serwitutach, tj. służebnościach przysługujących chłopom na gruntach dworskich. W czasach pańszczyźnianych poddanym

wolno było wypasać bydło w lasach pańskich oraz na halach i polanach leśnych. Ponadto mieli prawo do wyrębu drzewa budulcowego, materiałowego i opałowego oraz zbierania ściółki, grzybów i jagód. Galicję objęła fala procesów pomiędzy wsią a dworem w sprawie służebności leśnych i pastwiskowych. Spory w tej materii ciągnęły się przez wiele lat. Od roku 1858 regulacją serwitutów zajmowały się specjalne komisje serwitutowe¹⁰⁵.

10 grudnia 1864 roku c.k. Komisja Krajowa w Krakowie wydała prawo dla gminy Koszarawa dotyczące poboru drewna w lasach dworskich. Uprawnienie do poboru opału przyznano gospodarstwom, które powstały do roku 1848, natomiast uprawnienie do poboru budulca otrzymały gospodarstwa powstałe do roku 1820.

Prawo poboru opału było bezpłatne. Uprawnionym wolno było zbierać wszystkie gałęzie do 3 cali grubości, pozostające na zrębach po rąbaniu sągów, tudzież znajdujące się na zrębach grubsze drzewa i kłody niezdatne do wyróbki opału sągowego. Gdyby zręby nie mogły pokryć żądań uprawnionych, wówczas mogli oni zbierać leżące na ziemi suche gałęzie bez względu na grubość, świeże zaś do 3 cali grubości,

1

1. Chałupa w Koszarawie z XIX w., fot. z lat 30. XX w. (archiwum Gminnego Centrum Kultury i Turystyki w Koszarawie)

2. Chałupy w Koszarawie z drugiej połowy XIX w., fot. z lat 50. XX w. (archiwum Muzeum Miejskiego w Żywcu)

¹⁰² M. Dolińska, *Babiogórska peregrynacja Marii Steczkowskiej*, „Rocznik Babiogórski” 2004, t. 6, s. 133–146; też, *Maria Steczkowska – miłośniczka górskich wędrówek*, [w:] *Górale Babiogórscy w badaniach XIX-wiecznych naukowców i podróżników. Materiały z IV Babiogórskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej przez Babiogórskie Centrum Kultury im. dr. Urszuli Janickiej-Krzywdy w Zawoi z okazji 34. Babiogórskiej Jesieni, 28 września 2018 r.*, red. K. Słabosz-Palacz, Kraków–Zawoja 2018, s. 93–116; M. Nyczanka, *Maria Steczkowska (1832–1918) i Jan Kanty Steczkowski (1800–1881). Najdawniejsi i najwierniejsi lubownicy Tatrów, „Wierchy”* 2020, t. 86, s. 5–25.

¹⁰³ A. Siemionow, *Opis Żywiecczyzny i Żywca...*, s. 142–143.

¹⁰⁴ J. Suchoń, *Jeleśnia i okolice...*, s. 81–82.

¹⁰⁵ H. Woźniak, *Żywiecczyzna. Popularny zarys...*, s. 78–79, 84.

a także nadgniłe kłody. Dniem poboru ustanowiono w każdym tygodniu piątek. Zabroniono zabierania pił do lasu, siekier zezwolono zaś używać tylko do rozbijania kłód. Uprawnieni nie mogli też handlować drewnem zbiórkowym. Za przekroczenie powyższych zakazów groziły kary pieniężne. Okres poboru drewna opałowego ustalono od 1 listopada do 1 kwietnia roku następnego.

Jako ekwiwalent prawa poboru budulca i drewna sprzętowego w lasach dworskich przyznano uprawnionym osadom – wyrokiem c.k. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 11 listopada 1868 roku – na własność las o obszarze 64 morgów i 1516 sążni kwadratowych. Z chwilą przekazania tego ekwiwalentu w fizyczne posiadanie uprawnionym, tj. 31 lipca 1869 roku, prawo poboru budulca i drewna sprzętowego miało ustać raz na zawsze. Ekwiwalent miał być w przyszłości administrowany jako las gminny¹⁰⁶.

Po uwłaszczeniu chłopów w Galicji nasilił się w Koszarawie proces rozdrobnienia gospodarstw, co zmusiło wielu jej mieszkańców do emigracji zarobkowej na Węgry, Morawy, do Saksonii i Danii, a od lat 90. XIX wieku również do Stanów Zjednoczonych i Kanady. Dodatkowym zajęciem Koszarawian, którzy nie mogli żyć z lichej ziemi rozrzuconej wśród gór, była produkcja mebli, zabawek dla dzieci i sprzętów gospodarstwa domowego: łyżek, tłuczków do ziemniaków, wałków do ciasta, form na masło, kołysek, ław, stołów, krzeseł czy grabi (co znalazło odbicie w pieczęciach wiejskich Koszarawy, które przedstawiają kobietę z grabiami na prawym ramieniu)¹⁰⁷.

W 1873 roku zbudowano w Koszarawie karczmę, którą zaprojektował Karol Pietschka (1818–1891), nadworny architekt arcyksięcia Albrechta Fryderyka Rudolfa Habsburga¹⁰⁸. Była ona przykryta dachem czterospadowym, a piwniczka na lód – dwuspadowym. Przed głównym wejściem do sieni był mały ganeczek. Z tyłu karczmy znajdowało się mieszkanie właściciela złożone z kuchni i pokoju, w poprzek budynku biegła zaś sień, z tyłu węższa, ze schodami na strych i do piwnicy. Duża izba karczemna miała cztery sześcioboczne okna i 3 m wysokości. W jej lewym narożniku był piec piekarski, a w prawym szynkwias połączony z lodownią¹⁰⁹.

Pod koniec XIX stulecia wśród galicyjskich chłopów wzrosła świadomość społeczna i narodowa – na wsiach zaczęły powstawać pierwsze organizacje społeczne i polityczne. Podobnie było w Koszarawie. Już w roku 1899 funkcjonowało we wsi Kółko Rolnicze, które mieściło się w opisanym wyżej budynku karczmy. Posiadało ono sklep z narzędziami rolniczymi, nawozami i innymi rzeczami niezbędnymi do prowadzenia gospodarstwa¹¹⁰, w które to towary zaopatrywano się w Hurtowni Kółek Rolniczych „Siejba” w Żywcu¹¹¹.

¹⁰⁶ APK-OB, Dyrekcja Dóbr Żywieckich w Żywcu [dalej: DDŻ] – 322, s. 271–279, 293–298.

¹⁰⁷ W. Budka, *Pieczęcie wiejskie powiatu żywieckiego*, „Gronie”, R. 2, 1939, nr 2–3, s. 114–115; S. Udziela, *Górale od Żywca...*, s. 155; J.W. Rączka, *Koszarawa...*, s. 263–265; Stafor [S. Fortuna], *Ludność Koszarawy...*, s. 11; tenże, *Koszarawa – enklawa piękna...*, s. 91.

¹⁰⁸ J.W. Ruśniaczek, *Karol Pietschka – archiducalis major geometra*, „Karta Groni” 1988, nr 14, s. 76–85.

¹⁰⁹ M. Kubica, *Dawno temu w Jelesni...*, s. 82.

¹¹⁰ GBP-Kosz, *Kronika szkoły...*, s. 25; M. Kubica, *Dawno temu w Jelesni...*, s. 82.

¹¹¹ A.A. Majewski, *Historia Korbielowa...*, s. 98.

PIERWSZA WOJNA ŚWIATOWA

Latem 1914 roku wybuchła pierwsza wojna światowa. Wszyscy młodzi i zdrowi mężczyźni zostali zmobilizowani do armii austro-węgierskiej i wysłani na front wschodni, a później na włoski. W gospodarstwach pozostały kobiety z małymi dziećmi, ludzie starsi i kalecy, co spowodowało, że wiele rodzin nie było w stanie obrobić swoich pól. Pobór do wojska odbił się negatywnie nie tylko na rolnictwie, ale także utrudnił dostęp do usług rzemieślniczych. Na przykład w 1917 roku został powołany do służby wojskowej Józef Krępla, jedyny kowal pracujący w obrębie Koszarawy i okolicznych wsi, który zajmował się naprawą i wytwarzaniem narzędzi rolniczych dla miejscowych gospodarzy¹¹².

Mieszkańcy Koszarawy byli nieustannie nękani różnymi rekwizycjami – musieli oddawać na potrzeby armii płody rolne (ziemniaki, owies, żyto, pszenicę) i bydło oraz przedmioty z metalu, z których produkowano później działa i pociski. Z powodu braku mąki zaprzestano wypieku chleba. Niedożywienie i ogólna bieda miały duży wpływ na rozprzestrzenianie się licznych chorób zakaźnych (dysenterii¹¹³, gruźlicy), które pochłonęły dużo ofiar śmiertelnych¹¹⁴. Najgroźniejszą z nich była grypa (tzw. hiszpanka¹¹⁵), na którą w drugiej połowie 1918 roku zmarło 36 Koszarawian¹¹⁶.

3 sierpnia 1915 roku doszło na terenie powiatu żywieckiego do intensywnych opadów deszczu, które nie ustały w nocy i doprowadziły do gwałtownego podniesienia się poziomu wody w górskich potokach. Spowodowało to poważne zniszczenia

¹¹² P. Szczepaniak, *Wielka Wojna...*, s. 258.

¹¹³ Dysenteria, czerwotka – ostra choroba zakaźna jelit, w szczególności jelita grubego, której objawem jest uporczywa biegunka i obecność krwi oraz śluzu w stolcu. Nieleczona prowadzi do śmierci.

¹¹⁴ APar-J, Kronika parafii pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Jelesni z lat 1904–1948, rps, [b.p.].

¹¹⁵ Pandemia grypy „hiszpanki”, do której doszło w latach 1918–1920, została wywołana przez wyjątkowo groźną odmianę wirusa A grypy – podtyp H1N1. Pandemia rozwinęła się niemal na całym świecie. Jej nazwa pochodzi od powszechnej wówczas opinii, jakoby pandemia szczególnie mocno rozwinęła się w Hiszpanii. Przekonanie to było skutkiem tego, że walczące w pierwszej wojnie światowej kraje, w których rozwijała się pandemia grypy, cenzurowały informacje o skali zachorowań i śmiertelności, aby nie osłabiać morale ludności. Hiszpania natomiast pozostawała w wojnie neutralna i informacje o pandemii były tam otwarcie publikowane, co siłą rzeczy dawało wrażenie wysokiej zachorowalności. Śmiertelność grypy „hiszpanki” jest trudna do oceny, jednak na podstawie danych wojskowych można ją oszacować na 5–10% populacji, przy czym w zamkniętych społecznościach śmiertelność była wyższa. Liczba ofiar „hiszpanki” znacznie przewyższyła liczbę ofiar frontów pierwszej wojny światowej, aczkolwiek podawane szacunki śmiertelności na całym świecie są bardzo zróżnicowane: od 21–25 mln do 50–100 mln. Była to pierwsza pandemia o tak wysokiej śmiertelności od czasów „czarnej śmierci” (w latach 1347–1350). Zachorowało na nią ok. 500 mln ludzi, co stanowiło wówczas 1/3 populacji świata; https://pl.wikipedia.org/wiki/Pandemia_grypy_hiszpanki.

¹¹⁶ APar-Kosz, *Liber mortuorum...*, t. 4, s. 168–178.

Pejzaż beskidzki, rysunek tuszem na papierze (rys. A.A. Majewski, 1992 r.)

na polach uprawnych, szczególnie tych, które leżały w pobliżu cieków wodnych. Najgorszą klęską naturalną była długotrwała susza wiosną i latem 1917 roku, która doprowadziła do zniszczenia znacznej części dojrzewającego zboża¹¹⁷.

Na początku grudnia 1914 roku zakwaterowano w Koszarawie żołnierzy z 16. Pułku Piechoty, rozbitków spod Rawy Ruskiej. Ich liczebność koszarawska zwierzchność gminna oceniała na 500 ludzi. Zajmowali się oni naprawą lokalnych dróg. Dowództwo tej jednostki mieszkało na plebanii, a podoficerowie i szeregowcy w szkole i organistowce. Żołnierze opuścili Koszarawę po przełamaniu frontu rosyjskiego przez wojska austro-węgierskie pod Limanową i Łapanowem (2–12 grudnia 1914 r.)¹¹⁸. Wieś udzielała także schronienia uchodźcom z terenów objętych działaniami wojennymi – w połowie 1915 roku na terenie Koszarawy przebywało między innymi 56 uchodźców z powiatu gorlickiego, którzy korzystali z pomocy finansowej państwa¹¹⁹.

Podczas wojny „zginęło tylko w bitwach, szpitalach, w niewoli kilkudziesięciu gospodarzy młodych”, a kilku zmarło z wycieńczenia w domach już po powrocie z frontu. Ksiądz Władysław Godawa (1877–1931), proboszcz w Koszarawie w latach 1915–1931, napisał w kronice parafialnej: „Był głód, był i płacz, była i bieda, ale Koszarawa była zupełnie spokojna, wojny nie widzieliśmy”¹²⁰.

¹¹⁷ P. Szczepaniak, *Wielka Wojna...*, s. 279–280.

¹¹⁸ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*; P. Szczepaniak, *Wielka Wojna...*, s. 187; P. Natanek, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 9.

¹¹⁹ P. Szczepaniak, *Wielka Wojna...*, s. 219.

¹²⁰ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*

OKRES MIĘDZYWOJENNY

W czasach II Rzeczypospolitej (1918–1939) warunki życia w Koszarawie nadal nie należały do łatwych – niewielkie gospodarstwa nie były w stanie wyżywić licznych chłopskich rodzin. Z tego powodu wielu mieszkańców wsi w dalszym ciągu musiało dorabiać, produkując narzędzia z drewna i zabawki, wypłatając kosze czy pracując w lesie. Latem zbierano jagody, maliny i grzyby, które następnie sprzedawano w Żywcu i na Śląsku. Niektórzy wyjeżdżali na sezonowe roboty rolne do Niemiec (na żniwa czy wykopki)¹²¹.

Brutalne realia wiejskiego życia i mentalność ówczesnych Koszarawian dobrze oddają opublikowane niedawno wspomnienia Władysława Lacha:

Mieszkańcy Koszarawy, okres międzywojenny (archiwum Gminnego Centrum Kultury i Turystyki w Koszarawie)

¹²¹ S. Udziela, *Górale od Żywca...*, s. 155; J.W. Rączka, *Koszarawa...*, s. 263–265; Stafor [S. Fortuna], *Ludność Koszarawy...*, s. 11; tenże, *Koszarawa – enklawa...*, s. 91.

Władysław (kościelny w latach 1930–1970 w kościele pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie), 1926 r. (archiwum parafii; wgmedia.eu)

Dwie Koszarawianki, okres międzywojenny (archiwum Gminnego Centrum Kultury i Turystyki w Koszarawie)

Pewnego dnia, gdy dzień był już krótszy, a noce dłuższe, gdy przyszedłem ze szkoły, zacząłem zaraz odrabiać zadanie domowe, które nauczyciel zadał w szkole. W tym matka jak zawsze: *Władek, trzeba krowy wygnać*. A ja nic, jak gdybym nie słyszał. I matka po raz już który i nareszcie: *co? Nie słyszysz?* A ja na to: *nie idę, bo muszę odrobić zadanie, co jest zadane*. Matka na to: *a co pilniejsze, zadanie czy krowy? Z czego żyjesz, [z] zadania czy krow?*

– *Nie idę, bo muszę zadanie odrobić i muszę się uczyć.*

– *Ja cię tu nauczę. Ja cię tu wyszkolę, że ci się wszystkiego odechce.*

I wzięła pasa, którym zaczęła kłaść rączy po mnie, nie bacząc na głowę, na oczy, na uszy, no w ogóle na nic. Dostałem kilka razy, po czym zacząłem uciekać do drzwi i chciałem uciec do ogrodu. Lecz niestety przy samych drzwiach matka ściągnęła mnie tak sprawnie, że ja się zsunąłem po futrynie drzwi jak topniejący śnieg na wiosnę z dachu. Gdy [leżałem] na podłodze, prawdopodobnie otrzymałem poważną dawkę. Ale matka widzi, że ja się nie ruszam. Tak zaniepokojona zaczęła czegoś szukać, w międzyczasie ja przyszedłem do siebie, gdy matka biegła z pokoju do kuchni. Ja zauważyłem, że biegnie z pasem w rękę, bo z pasem się nie rozstawała, tak ja się zerwałem, co tylko miałem siły, i zrobiłem susa do ogrodu i później na pole.

Nie przyszedłem w tym dniu do domu, spałem w oborze na słomie. Później, rano, wpadłem do domu, aby zabrać książki do szkoły. I zjeść ze dwa ziemniaki na sucho, i to jeszcze nie w domu, bo może za ten czas matula się zjawić. O mój Boże, to dopiero bym dostał¹²².

¹²² W. Lach, *Gdy oni odeszli...*, s. 28–30.

Na początku lat 30. XX wieku mieszkańcom Koszarawy mocno dał się we znaki wielki kryzys, co odnotowano humorystycznie na kartach kroniki parafialnej:

Reszta roku 1932 nie zapisała się w dziejach parafii niczem godnym uwagi, chyba [tylko] tem, że z powodu kryzysu materialnego stała się „suchą”, tj. nie używającą napojów wysokowych, i tak przetrwała w tej „suchości” aż do roku 1935¹²³.

W 1926 roku doszło w Koszarawie do niesnasek i rozruchów związanych z pogrzebem adwentystki Marii Hernasowej, które odbiły się głośnie echem w całym kraju (pisała o nich ogólnopolska prasa). Koszarawianie przez dwie doby blokowali miejscowy cmentarz parafialny, ponieważ nie chcieli dopuścić, aby spoczęła na nim protestantka. Ustąpili dopiero wówczas, gdy zmarłą przewieziono do Bielska i pochowano na tamtejszym cmentarzu komunalnym¹²⁴.

W latach międzywojennych Koszarawa uzyskała status letniska i zimowiska. Gościło tu rocznie nawet do dwóch tysięcy osób. Dojazd furmanką ze stacji kolejowej w Hucisku kosztował 1 zł, a miesięczny czynsz za pobyt w willach lub mieszkaniach w domkach górskich (przystosowanych specjalnie dla letników) wynosił 25 zł. Wypoczynek organizował zarząd gminy; jako atrakcję polecano wycieczki na Pilsko i Babią Górę¹²⁵. Koszarawa cieszyła się coraz większą popularnością wśród letników, o czym świadczy notatka prasowa na łamach „Kurier Warszawski” z 1930 roku:

W roku bieżącym Koszarawa ma powodzenie. Przybywają nowi letnicy, to z Krakowa, to z Katowic, to z Warszawy – nawet w tym roku z Warszawy liczniej, niż z innych miejscowości i coraz więcej jest kłopotu z wyszukaniem pomieszczeń dla przybyszów. Nikt jednak z braku mieszkań nie odjechał z Koszarawy, a koszarawianie marzą, iż może w tym roku przekroczyć liczbę 1500 letników, to jest tę cyfrę, która pozwoli zaliczyć Koszarawę do letnisk i zdrojowisk, korzystających z ulg kolejowych. Przypuszczać należy, iż te marzenia spełnią się tego lata, kiedy wszyscy liczyć muszą się z groszem i szukają na wywczas letnie miejscowości i ładnie położonych, i zdrowych, i... tanich. Koszarawa posiada właśnie te wszystkie przymioty. Położona o parę kilometrów od stacji Hucisko, między Suchą a Żywcem w Beskidach, jest to duża wieś kościelna o pięciuset domach (nowych kilkadziesiąt w budowie) rozrzuconych w malowniczej dolinie nad rzeczką Koszarawą.

Powietrze górskie (przeszło 600 metrów nad powierzchnią morza), dużo słońca, piękne widoki, mieszkanie w góralskiej chacie.

Nie ma tu dancingów, kin ani jazz-bandów, rzadko kiedy przemknie auto szosą, idącą środkiem Koszarawy – więc żyje się spokojnie, trochę pierwotnie – ale jakże mile dla nerwów, skołatanych wielkomiejskim zgiełkiem.

Kto lubi wycieczki w góry, ma ich tu w bród na wszystkie strony, poczynając od dostępnych dla wszystkich spacerów na Garlejkę czy Wytrzeszczona, aż do wypraw na Pilsko (nowe schronisko poświęcone było d. 20 lipca) i Babią Górę na pograniczu z Czechosłowacją.

Entuzjaści Koszarawy, a są i tacy, twierdzą, że to jest Zakopane przyszłości, że to będzie nie tylko pierwszorzędne letnisko, ale i zdrojowisko, bo na jednym ze wzgórz otaczających Koszarawę bije źródło, według informacji miejscowych górali posiadające „głodną wodę”.

¹²³ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*

¹²⁴ P. Natanek, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 62.

¹²⁵ M. Kubica, *Dawno temu w Jeleśni...*, s. 84; tenże, *Widoki Żywca i Żywiecczyny...*, s. 123; tenże, *Górale, Wołosi, zbójnicy...*, s. 154.

Chałupa w Koszarawie z okresu międzywojennego (fot. A.A. Majewski, 2017 r.)

– Ho, ho, panie – objaśniał mnie jeden z pasterzy – tej wody nie można pić bez kawałka chleba. Jak się człowiek jej napije, to mu zaraz żołądek „wypucuje”, że człowiek by ino jadł i jadł.

Ale i bez wód mineralnych będzie Koszarawa rozwijać się i rosnać, bo posiada warunki dobrego letniska wypoczynkowego¹²⁶.

Jan Kilarski, nauczyciel i krajoznawca¹²⁷, który w 1922 roku prowadził wycieczkę młodzieży poznańskiej po południowych rubieżach Polski (od Łucka do Katowic), następująco wspominał o noclegu u gajowego Marcina Czula (1886–1979)¹²⁸ w Koszarawie-Bystrej:

Pewni kierunku drogi, którą wskazywały odnowione na drzewach turystyczne znaki, schodziliśmy w dół po stokach Mędralowej, zniżających się do doliny Koszarawy. Mgła dołem ustąpiła zupełnie, górą wisiała, ciemniąc niebo, lecz chociaż słońca brakowało, wesoło było w ślicznym otoczeniu. Ścieżka biegła przez gony las, w którym gdzieś ugrzązł strzep mgły, liczne polanki z rozrzuconymi kłombami młodych drzew, wreszcie potok ożywiony po deszczu, którego ścieżka trzyma się do końca, z hukiem tłucze po płytach piaskowcowych. Na wysokich brzegach ukazują się czarne domostwa.

Jednym z nich gajownia. Nad drzwiami tabliczka z zagadkowym napisem – Erzherzog Albrecht [arcyksiążę Albrecht]. On to widać budował, jego to były lasy, i dalsze od Makowa po południową granicę grzbietu Beskidów i po Śląsk. Po nim

¹²⁶ Z letnisk i uzdrowisk, „Kurier Warszawski” 1930, nr 226, s. 9.

¹²⁷ M. Pelczar, *Kilarski Jan*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 12, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966–1967, s. 452–453.

¹²⁸ A.A. Majewski, *Słownik biograficzny Korbielowa*, Żywiec 2023, s. 70–71; tenże, *Historia Korbielowa...*, s. 273–274.

Babia Góra – widok z Przełęczy Jałowieckiej (fot. A.A. Majewski, 2018 r.)

odziedziczył je arcyksiążę Karol Stefan [Habsburg] z Żywca. Obecnie rozległe jego dobra w przymusowym zarządzie państwowym, na którego polecenie gajowy [...] ma nas przyjąć noclegiem.

Z przyjemnością poznaję w naszym gospodarzu dawnego znajomego. Poznanie ułatwił przykry u niego szczegół, brak ręki utraconej w wojnie. W styczniu 1919 r. wiódł mnie z chłopakami narciarzami z zakopiańskiego gimnazjum na Pilsko, skąd słyszeliśmy armaty bitwy pod niedalekim Skoczowem, z bratnimi Czechami o polski Śląsk Cieszyński. Gajowy ucieszył się poznaniem. Poznaniem [wycieczka była z Poznania] też i chciał nam jak najlepiej dogodzić. Warunki były jednak nienajlepsze, jedna izba mieszkalna, jedna kuchenka i ich dwoje z dwojgiem małych dzieci, w kuchni cielę na powrózku, pies, kot i kury.

Nie najgorzej było. Przede wszystkim suszenie. Żerdzie nad piecem ugięły się pod ciężkimi pelerynami, płaszczami, obuwiem i pończochami. Na kominku smaży się jajecznica z całego kosza jaj. Dużo mleka, chleba i masła, czego dusza zapagnie. Po wieczery wymoszczono izbę słomą, na niej zwalone poduchy i pierzyny utworzyły niezgorsze Beskidy. Ja królowałem na strychu, tonąc w górze siana, nic a nic w tej chwili niezmartwiony, żeśmy na szczyt Babiej nie doszli¹²⁹.

¹²⁹ J. Kilarski, *Na południowych rubieżach Polski...*, s. 186–187.

DRUGA WOJNA ŚWIATOWA

1 września 1939 roku Niemcy hitlerowskie napadły na Polskę, rozpoczynając drugą wojnę światową. Na niebie nad Koszarawą ukazały się niemieckie samoloty, wywołując panikę wśród mieszkańców wsi. Władysław Lach, który był naocznym świadkiem tych wydarzeń, wspominał po latach:

[...] na widnokręgu zachodnim ukazała się ogromna chmara czarnych jak kruki samolotów. Był to dzień pierwszy września, było to po południu, ludzie byli w takiej panice, że uciekali z domów w pola i lasy. A gdy samoloty znajdowały się tuż nad głowami, to gdzie kto był, tam się kładł plackiem na ziemi¹³⁰.

W niedzielę 3 września rano przez Koszarawę przeszły oddziały polskie wycofujące się z rejonu Jeleśni w kierunku Suchej Beskidzkiej¹³¹. 4 września wkroczyły do Koszarawy wojska niemieckie – była to grupa pościgowa wyodrębniona z 7. Monachijskiej Dywizji Piechoty Wehrmachtu, która składała się z wojsk rozpoznania wspartych szwadronem kawalerii, oddziałem cyklistów, samochodem pancernym i zmotoryzowaną baterią artylerii¹³². Władysław Lach opisał to wydarzenie następująco:

[...] w samo południe wśród dnia tak słonecznego zauważono na szosie ze strony południa samochody. I jakiś jeszcze gwar, ale to już od zachodu, nad wioską, nad urwiskiem za rzeką dały się widzieć konie i jeźdźcy, w tak szalonym tempie, że [ledwie] zdążono je ujrzeć, a one już przegalopowały rzekę i szosą, która leżała w niedalekiej odległości od rzeki, cwałem prześcigły w stronę wioski [...].

Jeźdźcy na koniach byli ubrani w mundury zielone, kolor zgodny z roślinnością, hełmy na głowach stalowe tegoż samego koloru. Uzbrojeni byli nie jak Polacy, tylko w szable, ale w broń palną maszynową. Jednym słowem byli uzbrojeni po zęby.

W miarę znikania tych na koniach, na szosie zbliżały się motocykle, samochody, czołgi i działa. Motocykle z przyczepami, na których było po trzech żołnierzy, a do przodu wystawiony ręczny karabin maszynowy, i tak było na każdym motocyklu. Czołgi były także silne i masywne, nie takie jak polskie tankietki, a działa były godne podziwu, nie ciągnęły konie, lecz samochody pancerne. Wnet wioskę zagłuszył gwar motorów [...].

Nikt już w tym dniu nie uciekał, bo każdy został zaskoczony przy swojej pracy i każdy stał jak ośłupiały. W tym dniu też, już po południu, nikt nie pracował w polu, bo żołnierze zabraniali wyjazdu w pole do pracy, obawiając się zapewne, żeby się nie skontaktować z pozostałymi resztkami wojska polskiego, bo nie wiedzieli, jaka

istniała sytuacja. Niepotrzebnie się tego obawiali, bo te wojska, które były w niedzielę [...], to przez dwa dni musieli zrobić kawał drogi.

Niemieckie wojska na drugi dzień ruszyły dalej, w dalszą drogę na wschód, i z oczu znikły już za pierwszym zakrętem. Tylko odgłos motorów i trzask gąsienic było słychać za odjeżdżającymi długo¹³³.

Jesienią 1939 roku powiat żywiecki został włączony do III Rzeszy. W miejsce polskiej gminy zbiorowej Niemcy wprowadzili nową jednostkę administracyjną zwaną okręgiem urzędowym (*Amtsbezirk*); składały się nań: Żywiec, Sucha Beskidzka, Cięcina, Gilowice, Jeleśnia, Lipowa, Łodygowice, Milówka, Rajcza, Sporysz, Stryszawa, Ślemień i Zadziele. Komisarzem okręgu urzędowego Jeleśnia, w którym znalazła się Koszarawa, został Józef Idzik, volksdeutsch z Jeleśni, natomiast landratem (starostą) powiatu żywieckiego (*Kreis Saybusch*) mianowano Eugena Heringa. Wraz z nim przybyła grupa urzędników niemieckich, którzy zajęli wszystkie ważniejsze stanowiska w administracji, gospodarce i oświacie¹³⁴.

Niemieckie władze okupacyjne wprowadziły szereg surowych zarządzeń, których złamanie groziło wywiezieniem do obozu koncentracyjnego lub śmiercią. Zakazano posiadania odbiorników radiowych oraz wszelkich przyrządów do mielenia zboża i wyrabiania masła. Zboże i mleko należało w całości oddawać Niemcom. Bydło podlegało ścisłej ewidencji i zakazowi sprzedaży poza kontyngent. Nie wolno było prowadzić uboju. W zamian Polacy otrzymali kartki żywnościowe przewidujące głodowe racje jedzenia¹³⁵.

W 1940 roku Niemcy planowali – w ramach *Aktion Saybusch*¹³⁶ – wysiedlenie Koszarawian do Generalnego Gubernatorstwa i sprowadzenie w ich miejsce osadników niemieckich. 18 września 1940 roku administrator parafii koszarawskiej Jan Paniak (1902–1961) i proboszcz jeleśniański Władysław Syc (1864–1942) wraz z miejscowymi sołtysami zostali wezwani do siedziby okręgu urzędowego w Jeleśni, gdzie poinformowano ich o wysiedleniu Polaków z terenów przyłączonych do Niemiec. Na księży nałożono obowiązek ogłoszenia tego ludziom z ambony i dopilnowania, by we wsiach został zachowany spokój. Na wieść o tym wielu mieszkańców Jeleśni przeniosło się na górskie polany. Na pierwszej mszy w niedzielę 22 września ks. Paniak ogłosił postanowienia władz okupacyjnych. Reakcja Koszarawian była bardzo gwałtowna:

Ludzie podeszli do wielkiego ołtarza, leżeli krzyżem, krzyczeli, płakali, dzieci, kobiety i mężczyźni. Dopiero po ponownym przemówieniu, co im dało otuchy, uspokoili się i opuścili kościół¹³⁷.

Przez cały tydzień we wsi panował ogromny smutek. Nikomu nie chciało się pracować, zaniechano wykopków ziemniaków. Ludzie chodzili jeden do drugiego i z niepokojem oczekiwali nadjeżdżających samochodów. Ponury nastrój potęgował fakt, że w czasie przesiedlenia Niemcy pozwalali zabrać z sobą tylko tyle, ile dany człowiek był w stanie wziąć do ręki. Reszta majątku przechodziła w posiadanie Niemców. Po

¹³³ W. Lach, *Gdy oni odeszli...*, s. 42–43.

¹³⁴ M. Sikora, M. Bortlik-Dźwierzyńska (współpraca), *Aktion Saybusch. Wysiedlenie mieszkańców Żywiecczyny przez okupanta niemieckiego 1940–1941*, Katowice 2010, s. 27–30, 47–59; J. Suchoń, *Jeleśnia i okolice...*, s. 124.

¹³⁵ A.A. Majewski, *Historia Korbielowa...*, s. 160; H. Woźniak, *Radziechowy. Monografia wsi*, Radziechowy 2002, s. 161.

¹³⁶ *Aktion Saybusch* (Akcja Żywiec) – akcja przeprowadzona przez wojska niemieckie i hitlerowską policję w czasie okupacji Polski, polegająca na wysiedleniu od 20 września do 12 listopada 1940 r. ok. 22 tys. mieszkańców Żywiecczyny na tereny Generalnego Gubernatorstwa i wprowadzeniu na ich miejsce osadników niemieckich.

¹³⁷ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*; P. Natanek, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 10–11.

¹³⁰ W. Lach., *Gdy oni odeszli...*, s. 36.

¹³¹ Tamże, s. 37–39.

¹³² S. Bednarz, P. Sadowski, *Działania wojenne w rejonie Babiej Góry...*, s. 71.

tygodniu jednak dotarła do Koszarawy wiadomość, że władze niemieckie zrezygnowały z zamiaru wysiedlenia jej mieszkańców, gdyż uznały, iż wieś nie posiada dobrych gruntów pod uprawę¹³⁸.

Podczas drugiej wojny światowej 13 Koszarawian zmarło w niemieckich obozach zagłady (głównie w KL Auschwitz)¹³⁹. Byli wśród nich między innymi: Karol Chrząszcz (ur. 6 X 1919 r. w Koszarawie, aresztowany i osadzony w KL Auschwitz w czerwcu 1942 r. jako więzień „wychowawczy”, zm. tamże 11 VIII 1942 r.), Józef Hernas (ur. 20 X 1922 r. w Legnicy, zamieszkały w Koszarawie, aresztowany i osadzony w KL Auschwitz 6 I 1943 r., zm. tamże 26 IV 1943 r.), Karol Hernas (ur. 3 X 1909 r. w Koszarawie, zamieszkały podczas okupacji w Radostowicach w powiecie pszczyńskim, aresztowany i osadzony w KL Auschwitz 24 VII 1942 r., zm. tamże 12 VIII 1942 r.), Stanisław Kachel (ur. 5 V 1925 r. w Koszarawie, aresztowany i osadzony w KL Auschwitz 22 XII 1941 r., w książce stanów dziennych pod datą 27 III 1943 r. figuruje jako przeniesiony, ale bez informacji dokąd), Wojciech Kalika (ur. 14 IV 1921 r. w Koszarawie, aresztowany i osadzony w KL Auschwitz, zm. tamże 7 III 1943 r.), Stefania Mikołajczyk (ur. 16 III 1902 r. w Koszarawie, aresztowana i osadzona w KL Auschwitz, zm. tamże 25 VII 1942 r.), Józef Antoni Puda (ur. 1 II 1913 r. w Koszarawie, aresztowany i osadzony w KL Auschwitz, zm. tamże 29 VII 1943 r.) i Józef Zoń (ur. 7 VII 1895 r. w Koszarawie, aresztowany i osadzony w KL Auschwitz 7 VII 1942 r., zm. tamże 25 VII 1942 r.)¹⁴⁰.

12 stycznia 1945 roku rozpoczęła się wielka ofensywa Armii Czerwonej, określana przez historyków drugiej wojny światowej jako ofensywa Wisła – Odra, w wyniku której reszta ziem polskich została wyzwolona spod okupacji niemieckiej. Rejon północnych Karpat i Pogórza Karpackiego znalazł się w zasięgu działań IV Frontu Ukraińskiego, którego dowódcą był gen. armii Iwan Pietrow (1896–1958). Prawe skrzydło tego frontu stanowiła 38. Ogólnowojskowa Armia gen. płk. Kiriłła Moskalenki (1902–1985). Jej głównym zadaniem było prowadzenie działań operacyjnych w pasie Pogórza Karpackiego na linii Jasło – Tarnów – Bielsko. Równolegle do 38. Armii po osi Karpat nacierała 1. Armia Gwardii, którą dowodził gen. płk Andriej Greczko, późniejszy marszałek i minister obrony ZSRR. Armia ta wyparła wojska niemieckie z zachodnich rejonów Beskidów, w tym również z Żywiecczyny¹⁴¹.

W rejonie Huciska i na podejściu do Koszarawy operowały wojska III Górskiego Korpusu Strzelców gen. mjr. Andrieja Wiedienina (1900–1984), które siłami 242. dywizji nacierały na tamtejszą stację kolejową, a siłami 318. dywizji na Koszarawę i przysiółek Niewdanów. 128. dywizja tego korpusu pozostawała w odwodzie w obrębie Stryszawy¹⁴².

Prowadząc zaciekle walki z ustępującymi siłami niemieckimi, 318. Górski Dywizja Strzelców posuwała się powoli naprzód. Dzięki szybkiemu manewrowi pododdziałów 1337. Górskiego Pułku Strzelców w rejonie Czarniawa – Bystra – Moczarki udało się odrzucić z tego rejonu nieprzyjaciela i dotrzeć do północnego krańca Koszarawy. Do wyparcia hitlerowców z tej wsi w znacznym stopniu przyczynili się miejscowi

Pejzaż beskidzki, rysunek tuszem na papierze (rys. A.A. Majewski, 1992 r.)

chłopi, którzy samorzutnie zorganizowali oddział milicji. Rozwijane przez 318. dywizję pomyślne natarcie w kierunku Jeleśni napotkało silny opór wroga pod Przyborowem i Laskiem (Łazek, Łosek, 868 m n.p.m.). Niemcy, wykorzystując sprzyjające usytuowanie terenu i wieczorną porę, przypuścili kontratak, w wyniku którego wdarli się z powrotem do Koszarawy. Tutaj rozprawili się z oddziałem milicji, rozbijając go i uprowadzając z sobą jego członków; tylko nielicznym udało się uciec z życiem¹⁴³.

Chcąc pogłębić sukces 1337. Górskiego Pułku Strzelców, dowódca dywizji gen. mjr. Wasilij Gładkow zostawił na osiągniętej rubieży niewielkie siły osłonowe, a siłami głównymi obszedł nieprzyjaciela i wczesnym rankiem 6 lutego uderzył na Jeleśnię od północnego wschodu. Manewr ten nie przyniósł jednak spodziewanych rezultatów, toteż 7 lutego dowódca dywizji dokonał przegrupowania sił i z chwilą zapadnięcia ciemności dał sygnał do ataku. W wyniku kilkugodzinnych walk w obrębie wsi Pewel Wielka i góry Lasek nieprzyjaciół poniosł duże straty i został zmuszony do odwrotu. W ciągu nocy dywizja dotarła do Jeleśni i o świcie wszczęła walki na jej skraju; ostatecznie wojska niemieckie zostały zmuszone do opuszczenia tej wsi w nocy z 9 na 10 lutego. Następnie linia frontu zatrzymała się na granicy Jeleśni i Krzyżowej do drugiej połowy marca 1945 roku. Niemcy umocnili swoje pozycje gęstymi zasiekami z drutu kolczastego, polami minowymi, gniazdami ciężkich karabinów maszynowych oraz lekką artylerią polową i przeciwpancerną. Teren po obu stronach frontu został pozabawiony drzew, krzewów i zabudowań zasłaniających pole ostrzału. Obie strony prowadziły ciągły ogień nękający przeciwnika¹⁴⁴.

Józef Niewdana z Przyborowa, który miał wtedy niewiele ponad sześć lat, wspominał przebieg walk frontowych tak:

¹³⁸ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*; P. Natanek, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 11.

¹³⁹ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*

¹⁴⁰ J. Kłistała, *Martyrologium mieszkańców Żywca, Czernichowa, Gilowic, Jeleśni, Koszarawy, Lipowej, Łkawicy, Łodygowic, Miłówki, Radziechowyc, Rajczy, Stryszawy, Suche, Węgierskiej Górki i innych w latach 1939–1945. Słownik biograficzny*, Żywiec 2009, s. 96, 149–150, 174–176, 298, 396.

¹⁴¹ Z. Poniedziałek, *Radziecka ofensywa...*, s. 9.

¹⁴² Tamże, s. 16; P. Sadowski, W. Jucha, P. Franczak, T. Urbaniec, *Fortyfikacje polowe południowego odcinka...*, s. 31.

¹⁴³ Z. Poniedziałek, *Radziecka ofensywa...*, s. 18; A. Greczko, *Przez Karpaty...*, s. 397.

¹⁴⁴ A. Greczko, *Przez Karpaty...*, s. 397–398; Z. Poniedziałek, *Radziecka ofensywa...*, s. 19, 24; D. Kasprzak, M. Kasprzak, *Niemieckie fortyfikacje linii b2 z lat 1944–1945. Imielin – Bielsko-Biała – Żywiec – Zwardoń*, Gliwice 2013, s. 192.

Na początku lutego wojsko niemieckie wycofało się ze wsi w dzień. Późnym wieczorem w naszym domu pojawiła się grupa żołnierzy niemieckich i jeden z nich po polsku powiedział: *My są ci, co powstrzymują front*. Oświadczyli, że mają działa i ustawia je koło naszego domu, by w ten sposób przywitać wojska sowieckie, które miały ukazać się zza zakrętu od strony Koszarawy. Potrzebowali łańcuchów, poszli do gospodarza o nazwisku Słapa i w stajni pospuszczali krowy z łańcuchów umocowanych przy żłobie. Mieli ich użyć do mocowania działa.

Na ich polecenie mama i ciocia Róża zabrały mnie do piwnicy pod domem, gdzie były trzymane ziemniaki. Zabrały pierzyny, żeby się przykryć z uwagi na zimno. Pomny wstrząsów przy wystrzałach armatnich, zapytałem: *Mamo, a obrazy w domu nie pospadają?* To był dla mnie wtedy największy problem. W nocy nastąpiła zmiana decyzji wojennej i grupa otrzymała rozkaz cofnięcia się w stronę Jelesni. Ostatecznie zatrzymali się w szkole [...] za mostem na Koszarawie, a my z piwnicy wróciliśmy do kuchni, z której było okno na wschód, czyli na drogę od Koszarawy.

Rzeczywiście przed południem wydeptaną w śniegu ścieżką środkiem drogi gęsiego pojawiło się siedemnastu żołnierzy radzieckich ubranych w białe ochronne kombinezony. Poszli dalej w dół wsi. Sądzę, że był to oddział rozpoznania. Jak wyglądało rozpoznanie oddziału Niemców w szkole, nie wiadomo. Wiadomo natomiast, że przywieziono armatę ZIS 76 i najpierw ustawiono ją na tym samym miejscu, gdzie stała wcześniej bateria niemiecka. Niedługo zmieniono jej lokalizację i zawieziono do Gąsiora. Stamtąd strzelaniem na wprost zniszczono kompletnie szkołę, a wraz z nią załogę niemiecką. Ale nastąpiła dość dziwna sytuacja. Niedobitki niemieckie ukryły się w górach, po polanach i w domach rozrzuconych między lasami. We wsi w dzień panowali Rosjanie, którzy mieli swoją bazę w Koszarawie poniżej kościoła, w domach na lewym brzegu rzeki Koszarawy. W nocy przychodzili z gór Niemcy, zabierali żywność, poduszki, pierzyny i wracali do swoich legowisk¹⁴⁵.

W okresie niemiecko-sowieckich walk frontowych, od 1 do 6 lutego 1945 roku, na terenie Koszarawy zginęło dwudziestu cywilów i spłonęło trzydzieści domów wraz z zabudowaniami gospodarczymi¹⁴⁶. Ksiądz Jan Paniak zapisał na kartach kroniki parafialnej:

21 I 45 wjechało wojsko niemieckie, artyleria, czołgi. 30 I po południu rozpoczęła się strzelanina i trwała bez przerwy do 6 II 45. Plebania była zajęta przez dowództwo niemieckie do dnia 4 II. Podczas frontu za mieszkanie służyły piwnice. [...] Dnia 7 II 45 weszli do Koszarawy Rosjanie. Ponieważ front zatrzymał się w Jelesni i trwał całe dwa miesiące, niebezpieczeństwo dalej zagrażało i musiało się siedzieć dalej w piwnicy. Podczas tych działań wojennych na terenie [Koszarawy] zginęło 20 osób cywilnych. Wojska rosyjskiego [było] zabitych około 300 żołnierzy. Niemcy zabitych swoich zbierali na furi i odwozili, dlatego nie podaję liczby zabitych Niemców. Po froncie za tydzień Rosjanie ewakuowali całą Koszarawę do Suchej i okolicy, co przyczyniło się do zniszczenia materialnego ludności. Po powrocie nikt nie zastał tego, co zostawił, nie mogąc ze sobą zabrać. Ja także byłem przygotowany do ewakuacji, ale się broniłem, co mi się udało zostać i dzięki temu kościół został nienaruszony przez wojska rosyjskie. Wszystko ocalało. Podczas działań wojennych jeden pocisk trafił w kościół i natychmiast wszystkie okna wyleciały, tak samo i w plebani. Kościół i plebania były naokoło obsypane granatami i pociskami¹⁴⁷.

¹⁴⁵ J. Niewdana, *Przyborów...*, s. 84–85.

¹⁴⁶ APar-Kosz: *Liber memorabilium...*; *Liber defunctorum...*, s. 3–6.

¹⁴⁷ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*

OKRES POWOJENNY

Po drugiej wojnie światowej przez długi czas głównym zajęciem mieszkańców Koszarawy było rolnictwo. Nie zaspokajało ono jednak w pełni potrzeb ludności z powodu niewielkiego areału gospodarstw. Według danych z 1992 roku na 559 gospodarstw rolnych w Koszarawie aż 319 miało powierzchnię 1–2 ha, 218 do 3 ha, zaś pozostałe 22 w granicach 5 i więcej ha¹⁴⁸.

Począwszy od lat 50. XX stulecia, wielu mieszkańców Koszarawy zaczęło się trudnić chałupniczym wyrobem produktów z drewna dla przemysłu państwowego, z wykorzystaniem materiału pozyskanego z prywatnych lasów. Wyrabiano między innymi skrzynki owocowe, drabiny wiedeńskie¹⁴⁹, listwy boazeryjne, drabinki monter-skie, palety (podstawy) pod towary przeładowywane w portach i magazynach itp. To przede wszystkim dzięki zyskom z tego zajęcia Koszarawianie – podobnie jak ludność

Obróbka lnu (archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie)

¹⁴⁸ Stafor [S. Fortuna], *Ludność Koszarawy...*, s. 11.

¹⁴⁹ Drabina wiedeńska – regionalna nazwa drabiny rozstawnej (tzw. malarskiej).

Rodzina przed chałupą, Koszarawa, lata 50. XX w. (archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie)

w sąsiednich miejscowościach – podnieśli swój materialny status, a wieś z drewnianej stała się murowaną¹⁵⁰.

W 1945 roku Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Stryczawie otworzyła na terenie Koszarawy-Cichej bar gastronomiczny i sklep spożywczy. Ten drugi obiekt początkowo mieścił się w budynku Wiktorii Dobosz, w latach 1947–1949 funkcjonował w budynku Michała Tępskiego, a w 1949 roku przeniesiono go do budynku Ignacego Miski. W 1952 roku GS Stryczawa uruchomiła jeszcze sklep spożywczy w budynku Władysława Sandera (1911–1994), długoletniego organisty koszarawskiego. W 1945 roku powstały także trzy prywatne sklepy spożywcze: pierwszy został założony przez Władysława Kubiesa (w 1953 r. przejęła go GS Stryczawa), drugi uruchomił niejaki Kalika w Koszarawie-Bystrej, a trzeci powstał w budynku przedwojennego Kółka Rolniczego (w 1958 r. został przeniesiony do budynku Jana Czarneckiego). Poza tym w 1945 roku Władysław Mętel uruchomił w Koszarawie prywatny tartak, który funkcjonował do 1963 roku¹⁵¹.

Od 1955 roku Koszarawę zaczęła obsługiwać GS Jeleśnia, która otworzyła sklep spożywczy w siedzibie miejscowej Gromadzkiej Rady Narodowej. Niebawem powstały jeszcze sklepy spożywcze w Koszarawie-Cichej (1961) i Koszarawie-Bystrej (1966)¹⁵². W 1992 roku GS Jeleśnia posiadała na terenie Koszarawy pijalnię piwa, delikatesy i dwa sklepy spożywczo-monopolowe¹⁵³.

¹⁵⁰ J.W. Rączka, *Koszarawa...*, s. 265; H. Woźniak, *Żywiecczyzna w XX wieku...*, s. 151; Stafor [S. Fortuna], *Koszarawa – enklawa...*, s. 92–93.

¹⁵¹ GCKT-Kosz, *Kronika gromady Koszarawa...*

¹⁵² Tamże.

¹⁵³ H. Woźniak, *Gminna Spółdzielnia Samopomocy Chłopskiej w Jelesni. Organizacja spółdzielni w dobie gospodarki rynkowej*, „Gazeta Żywiecka” („Więści z Gmin”) 1993, nr 4 (54), s. 11.

Włodzimierz Janoszek z Koszarawy, lata 50. XX w. (archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie)

W latach 80. XX wieku w gminie Koszarawa (do której należał wówczas także Przyborów) działało 7 sklepów spożywczych, sklep rzeźniczy, 4 punkty sprzedaży drobnodetalicznej, 2 punkty gastronomiczne, 4 prywatne kawiarnie i 3 kioski „Ruchu”. Dodatkowo funkcjonowało 9 zakładów rzemieślniczych różnych branż oraz 25 stolarzy¹⁵⁴.

W 1954 roku uruchomiono linię autobusową PKS na odcinku Żywiec – Koszarawa. Początkowo autobusy z Żywca dojeżdżały do Szkoły Podstawowej nr 1 w Koszarawie, a w 1962 roku do siedziby Gminnej Rady Narodowej (GRN) w Koszarawie-Cichej¹⁵⁵. Dzięki temu więcej Koszarawian mogło podjąć pracę w zakładach przemysłowych i kopalniach Żywca i Górnego Śląska, młodzież zaś miała ułatwiony dostęp do szkół zawodowych i średnich. Wieś rozwijała się dynamicznie, postęp był widoczny wszędzie, co odnotowano w kronice parafialnej:

Wieś rozbudowuje się, domy drewniane zamieniają powoli na murowane. Autobus łączy wioskę z Żywcem 8 razy na dzień. Więcej dzieci uczy się w szkołach średnich. [...] Ludzie pracują nie tylko na roli, ale również jako straż przemysłowa w Bielsku-Białej, przy budownictwie, jako konduktorzy autobusów, przy kolei, w górnictwie itd. Dużo młodzieży wyjeżdża ze wsi, tak że ludności nie przybywa, mimo dość dużych urodzin, a nawet trochę ubywa. Miejscowi żyją trochę z roli (tylko owiesek i ziemniaki), a trochę z wyjazdów na Śląsk, gdzie sprzedają zabawki i drobne kuchenne wyroby z drewna¹⁵⁶.

W 1955 roku w siedzibie GRN w Koszarawie otworzono Urząd Poczto-Telekomunikacyjny; jego pierwszym naczelnikiem został Jan Walczak. W sierpniu 1964

¹⁵⁴ *Historia gminy Koszarawa...*, s. 12.

¹⁵⁵ GCKT-Kosz, *Kronika gromady Koszarawa...*

¹⁵⁶ APAr-Kosz, *Liber memorabilium...*

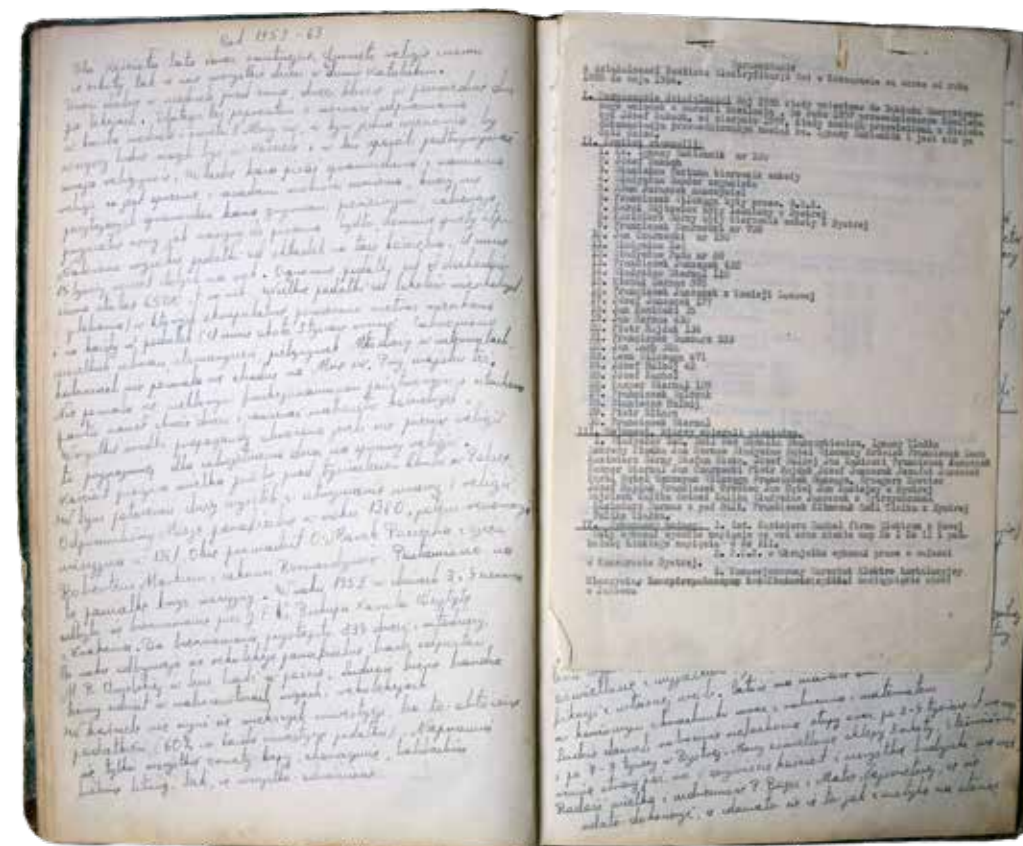
Zdjęcia archiwalne ze zbiorów Urzędu Gminy i Gminnego Centrum Kultury i Turystyki w Koszarawie

Ośrodek Zdrowia w Koszarawie (fot. A.A. Majewski, 2025 r.)

Zabudowania Koszarawy, w tle masyw Pilska (fot. A.A. Majewski, 2017 r.)

Liber memorabilium capellaniae localis Koszaraviensis, Sprawozdanie z działalności Komitetu Elektryfikacji wsi w Koszarawie za okres od 1955 do maja 1964 r. (archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie; fot. A.A. Majewski)

roku w prywatnym budynku Marii Sobańskiej założono Spółdzielnię Zdrowia, w której zatrudniono lekarza, dentystę i pielęgniarkę; powstał przy niej również punkt apteczny¹⁵⁷. W późniejszym czasie Spółdzielnię Zdrowia przekształcono w Ośrodek Zdrowia. W latach 70. XX wieku przystąpiono do wznoszenia dla niego odrębnego budynku, który oddano do użytku 2 maja 1984 roku. W Ośrodku Zdrowia prowadzono trzy poradnie: ogólną, pediatryczną i dla kobiet. Dodatkowo uruchomiono także na terenie Koszarawy punkt dentystyczny. W latach 80. XX stulecia w jednostkach służby zdrowia pracowało 3 lekarzy, stomatolog i 10 pielęgniarek¹⁵⁸.

W 1955 roku rozpoczęto starania o elektryfikację wsi. Koszarawa złożyła wówczas wniosek do Zakładu Energetycznego o warunki zasilania. Powołano do istnienia Komitet Elektryfikacyjny, którego przewodniczącym początkowo był Józef Makuch. W sierpniu 1957 roku, gdy przywieziono dokumentację z Bielska-Białej, funkcję tę objął ks. Ignacy Sukiennik (1920–1984) – administrator, a następnie proboszcz

¹⁵⁷ GCKT-Kosz, Kronika gromady Koszarawa...

¹⁵⁸ Historia gminy Koszarawa..., s. 11–12.

miejscowej parafii rzymskokatolickiej¹⁵⁹. W maju 1964 roku wieś była już zelektryfikowana i w związku z tym Komitet Elektryfikacyjny został rozwiązany, a w jego miejscu powołano Komisję ds. Elektryfikacji, której zadaniem było „załatwienie dalszych spraw związanych z elektryfikacją do czasu wygaśnięcia umowy zawartej z Rejonem Energetycznym”. Jej przewodniczącym został wybrany ks. Sukiennik¹⁶⁰ i należy podkreślić, że odegrał on niezwykle ważną rolę w elektryfikacji wsi. Józef Niewdana w swojej książce poświęconej historii Przyborowa przytoczył następujące zdarzenie:

Koszarawa była następna w kolejce do elektryfikacji. Jedna linia przesyłowa musiała przejść przez grunty przyborowskie. Niektórzy właściciele nie wyrażali zgody na wykop dołów pod słupy na ich polach. Bardzo aktywny przy elektryfikacji w Koszarawie był ksiądz proboszcz Sukiennik, który znalazł dyplomatyczne rozwiązanie. Ubrał się w strój roboczy, wziął łopatę i kilof i osobiście przygotował wykopy pod słupy. Jakoś wtedy był duży szacunek dla osoby duchownej i nikt nie zrobił mu krzywdy¹⁶¹.

Sam zaś ks. Sukiennik na kartach kroniki parafialnej tak pisał o swoich staraniach na rzecz elektryfikacji Koszarawy:

Najwięcej zajęcia dała mi we wspomnianych latach elektryfikacja wsi, którą w zasadzie sam prowadziłem jako przewodniczący Komitetu Elektryfikacyjnego, skarbnik, zarazem i sekretarz, bo w trakcie pracy wszyscy mnie odstawili. Nikt nie chciał ze mną współpracować, bo się bali odpowiedzialności i pracy za darmo.

A więc wszystkie starania o robotników (mieszkanie i wyżywienie darmowo na plebani przez długie miesiące), starania o materiał (wyjazdy na wszystkie strony kraju), starania o pieniądze od ludzi były w znacznej części na mojej głowie. [...]

Pan Bóg dał jednak wszystko szczęśliwie zakończyć. Za staraniem moim – nie piszę, aby się chwalić, ale by wiedzieli ludzie, że gdzie walka o postęp, tam Kościół i duchowieństwo w pierwszym szeregu. A trzeba było nieraz i własnoręcznie wyładowywać materiał i dziury w najtrudniejszych miejscach kopać w wodzie i błocie i ludzi godzić. Mamy 5 stacji transformatorowych, około 10 km linii wysokiego napięcia [...] i wszystkie domy we wsi, w Cichej i Bystrej oświetlone z wyjątkiem tych, które nie przystępowały do elektryfikacji z własnej woli. Całość ma wartość około 3 milionów zł w końcowym obrachunku wraz z robocizną i materiałem.

Ludzie dawali robocizną niefachową, słupy oraz po 3–4 tysiące zł we wsi i po 7–9 tysięcy w Bystrej. Mamy oświetlone sklepy, 3 szkoły, 4 leśniczówki, remizę straży pożarnej, no i oczywiście kościół [...]. Radość wielką i wdzięczność P. Bogu i Matce Najświętszej, że się udało dokończyć, a zdawało się, że to jak z motyką na słońce¹⁶².

W latach 1967–1968 Rejon Eksploatacji Dróg Publicznych w Kętach przeprowadził modernizację nawierzchni drogi w Koszarawie na odcinku 4 km (do siedziby GRN) oraz w Koszarawie-Bystrej¹⁶³. W 1973 roku miejscowa ludność domagała się budowy drogi z Koszarawy-Cichej do Jałowca. Sprawa ta ciągnęła się przez wiele lat. W aktach gminy z 1979 roku napisano:

¹⁵⁹ Takie informacje podaje kronika parafii w Koszarawie oraz wpisane do niej sprawozdanie z działalności Komitetu Elektryfikacyjnego w latach 1955–1964. Według kroniki gromady Koszarawa Komitet Elektryfikacyjny miał powstać w 1958 r., a ks. Sukiennik został jego przewodniczącym w 1959 r., zob. APar-Kosz, *Liber memorabilium*...; GCKT-Kosz, *Kronika gromady Koszarawa*...

¹⁶⁰ GCKT-Kosz, *Kronika gromady Koszarawa*...

¹⁶¹ J. Niewdana, *Przyborów*..., s. 90.

¹⁶² APar-Kosz, *Liber memorabilium*...

¹⁶³ GCKT-Kosz, *Kronika gromady Koszarawa*...

Rodzina na przejażdżce, lata 50. XX w. (archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie)

Modernizacja drogi Koszarawa-Cicha – Jałowiec w roku ubiegłym nie była realizowana, natomiast została ujęta do realizacji w roku 1980 na długości 1 km. Wykonana będzie przez Rejon Dróg Publicznych w Żywcu. Zadanie realizowane jest w ramach czynów społecznych, dlatego też prosi się radnych, aktyw gminy i całe społeczeństwo o pomoc w realizacji¹⁶⁴.

W 1992 roku zmodernizowano odcinek drogi (1300 m) między Koszarawą a Lachowicami poprzez położenie na nim dywanu asfaltowego, w efekcie czego możliwy stał się ruch samochodowy na odcinku: Jeleśnia – Koszarawa – Lachowice – Strysza – Sucha Beskidzka¹⁶⁵.

Mimo że Koszarawa zdobyła sobie w międzywojniu pewną popularność jako miejscowość letniskowa, po drugiej wojnie światowej ruch turystyczny na jej terenie nigdy nie rozwinął się większą skalę. Zdecydował o tym przede wszystkim brak odpowiedniej infrastruktury¹⁶⁶. W 1974 roku w gminie Koszarawa działało pięć domów wczasowych oraz dwie stacje turystyczne, które w sumie dysponowały 129 miejscami noclegowymi. Poza tym w kwaterach prywatnych mogło jednorazowo nocować do 400 wczasowiczów¹⁶⁷.

¹⁶⁴ *Historia gminy Koszarawa*..., s. 12.

¹⁶⁵ Stafor [S. Fortuna], *Marzenia także się spełniają*, „Gazeta Żywiecka” („Wieści z Gmin”) 1993, nr 7 (57), s. 7–8.

¹⁶⁶ Stafor [S. Fortuna], *Koszarawa – enklawa*..., s. 92–93; Stanfort [S. Fortuna], *Koszarawa, Koszarawa!*..., s. 19.

¹⁶⁷ *Historia gminy Koszarawa*..., s. 16.

Po roku 1989 – w związku z przeprowadzaną w Polsce transformacją ustrojową – zaczęły upadać zakłady przemysłowe, co spowodowało, że liczba Koszarawian zatrudnionych w przemyśle uległa zmniejszeniu. Niewielki odsetek ludności zatrudniały lasy państwowe, miejscowe szkoły i przedszkola, ośrodek zdrowia, urząd gminy, poczta i sklepy. W 1989 roku Koszarawa, bez Koszarawy-Bystrej (ok. 400 osób), liczyła 2964 mieszkańców. W 1992 roku zatrudnionych poza rolnictwem było ok. 300 osób, co stanowiło nieco ponad 10% ogółu mieszkańców wsi¹⁶⁸.

W 1996 roku Zdzisław Kachel, Andrzej Kachel, Antoni Biegański i Andrzej Kimla założyli Ludowy Klub Sportowy „Babia Góra”. W niedługim czasie do grona założycieli dołączył Franciszek Janoszek. Prezesami klubu byli kolejno: Antoni Biegański, Franciszek Janoszek i Stanisław Zoń (od 2018 r. do dzisiaj). W pierwszych latach klub brał udział w rozgrywkach na poziomie Klasy C w podokręgu żywieckim, w której występował do roku 2004. Po rozgrywkach w sezonie 2003/2004 awansował do Klasy B, a w sezonie 2008/2009 – do Klasy A. W 2015 roku nastąpił spadek do Klasy B, po którym klub zawiesił występy drużyny seniorów na jeden sezon, by w sezonie 2016/2017 wznowić rozgrywki i wrócić do Klasy A¹⁶⁹.

GMINA KOSZARAWA

W czasach feudalizmu we wsiach należących do folwarku jedyną i najwyższą władzą ich mieszkańców był ich właściciel. On wydawał „ustawy wiejskie” regulujące powinności chłopów wobec dworu i wewnętrzny ustrój wsi. Właściciel, jeśli mu to odpowiadało, mógł ustanowić we wsi namiastkę samorządu i wtedy mianował spośród chłopów sołtysa. Taki sołtys nie był już jednak, jak w dawnych wiekach sołtys dziedziczny, rzecznikiem interesów gromady chłopskiej, ale funkcjonariuszem folwarcznym dbającym o porządek i wywiązywanie się ludności poddańczej z nałożonych przez dwór powinności¹⁷⁰. Charakterystyczna jest tu wypowiedź Szymona Byrtka (1789–1861) z Pewli Wielkiej z 1860 roku: „Byłem 18 lat dworskim sołtysiem, do której służby należało ludziom nakazać na pańszczyznę wychodzić, przy pańszczyźnie pilnować”¹⁷¹.

Po pierwszym rozbiórze Polski cesarz rzymsko-niemiecki Józef II Habsburg patentem z 13 kwietnia 1784 roku wprowadził ogólnie pewne elementy samorządu gromady wiejskiej, pod ścisłą kontrolą administracji państwowej i właściciela. Od tam na czele gromady stał sołtys mianowany przez dziedzica na trzy lata, a wybierany spośród czterech kandydatów zaproponowanych przez wioskę. Sołtysa (coraz częściej zwanego wójtem) wspomagali przysiężni, których tym razem bezpośrednio wskazywali mieszkańcy wsi (po dwóch przysiężnych na 50 domów). Głównym obowiązkiem władz gromadzkich o takiej strukturze było godzenie sporów między poddanymi oraz zarządzanie majątkiem gromadzkim, pod pełnym nadzorem zwierzchności dworskiej¹⁷².

W 1863 roku galicyjski Sejm Krajowy uchwalił ustawę gminną, która w 1866 roku uzyskała sankcję cesarską. Na mocy tej ustawy na terenie Galicji w 1867 roku powstały gminy jednostkowe (jednowioskowe) z wyodrębnieniem dworów jako odrębnych jednostek administracyjnych. Prawo to ustanawiało radę gminną jako ciało uchwalające i nadzorcze oraz zwierzchność gminną jako władzę wykonawczą i zarządzającą¹⁷³.

Wybory do rady gminnej odbywały się co trzy lata w ramach tzw. kół, w zależności od statusu majątkowego ich członków. Koło I stanowili najbogatsi gospodarze, płacący najwyższe podatki, a koło II i III gospodarze biedniejsi, płacący niższe podatki. Osoby niepłacące podatków (chałupnicy, komornicy) były pozbawione praw wyborczych.

¹⁶⁸ Stafor [S. Fortuna], *Ludność Koszarawy...*, s. 11; P. Natanek, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 16.

¹⁶⁹ *Historia gminy Koszarawa...*, s. 77–78.

¹⁷⁰ M. Gończar, *Samorząd wsi – historia i nowe możliwości*, Warszawa 1990, s. 14.

¹⁷¹ ЦДІАВІ, фонд 146, opis LXIV, sprawa 3111, Josyfińska metryka..., k. 63v.

¹⁷² H. Woźniak, *Radziechowy...*, s. 94; tenże, *Żywiecczyzna. Popularny zarys...*, s. 92.

¹⁷³ H. Woźniak, *Żywiecczyzna. Popularny zarys...*, s. 92.

Prawo takie przysługiwało też duchownym katolickim i żydowskim oraz nauczycielom i urzędnikom. Każde koło wybierało jednakową liczbę radnych¹⁷⁴.

Skład liczebny rady gminnej uzależniony był od liczby uprawnionych mieszkańców. Gminy posiadające do 50 uprawnionych wybierały 8 radnych, od 51 do 200 – 12, od 201 do 400 – 18, od 401 do 600 – 24, od 601 do 1000 – 30, a powyżej 1000 – 36¹⁷⁵. Nowo wybrana rada gminna powoływała ze swego grona tzw. zwierzchność gminną, którą stanowili wójt i co najmniej dwaj przysiężni (zwani też asesorami). Ten z przysiężnych, który podczas wyborów otrzymał najwięcej głosów po wójcie, zostawał podwójcem (czyli zastępcą wójta)¹⁷⁶.

Wśród urzędników gminnych szczególną pozycję zajmował pisarz gminny (czyli sekretarz). Mianowanie go na to stanowisko lub zwolnienie wymagało zgody władz powiatowych¹⁷⁷. Ponieważ w owych czasach sztuka czytania i pisanie nie była powszechna, pisarz obsługiwał na ogół kilka wsi¹⁷⁸.

Rada gminna, podwójci i przysiężni (asesorowie) nie pobierali za swoje czynności urzędowe żadnego wynagrodzenia. Pensja wójta wahała się w granicach 30–130 reńskich, a pisarza gminnego 30–60 reńskich rocznie¹⁷⁹.

Rada gminna miała obowiązek zbierać się raz w miesiącu i radzić nad problemami gminy, zgodnie z wytycznymi starosty powiatowego. Zebrania odbywały się zazwyczaj w mieszkaniu wójta, najczęściej w niedzielne popołudnia, rzadko kiedy w dni powszednie. Miały na ogół charakter jawny, przysłuchiwali się im dość licznie chłopci nienależący do rady¹⁸⁰. Pisarz gminny zapisywał wszystkie podjęte uchwały, a wójt przybijał pod nimi pieczęć gminną i składał swój podpis (jeżeli potrafił pisać). Odpisy uchwał odwożono do starostwa. Wójt i pisarz dysponowali w tym celu służbową furmanką (zwaną forszpanem), którą musieli kolejno organizować wszyscy gospodarze posiadający konie¹⁸¹.

Wieś Koszarawa w XIX i pierwszej połowie XX wieku posługiwała się następującymi pieczęciami:

1. Pieczęć okrągła, o średnicy 26 mm, odbita sadzą i w laku. W wolnym polu pieczęci postać kobieca z grabiami na prawym ramieniu. Napis półkolisty: „WIEŚ KOSZARAWY” i poziomo: „N 311”. Była używana w latach 1845–1865.
2. Pieczęć do farby, okrągła, napisowa, o średnicy 33 mm. Napis półkolisty: „URZĄD GMINY” i poziomo środkiem: „KOSZARAWA”. Nad tym wyrazem ozdoby linearne. Data występowania nieznana.
3. Pieczęć do laku, okrągła, o średnicy 33 mm. W wolnym polu pieczęci drzewo, powyżej Oko Opatrzności. Napis otokowy: „ZWIERZCHNOŚĆ GMINNA W KOSZARAWIE”. Stosowana w roku 1926¹⁸².

¹⁷⁴ Tamże.

¹⁷⁵ Tamże.

¹⁷⁶ J. Świętek, *Zwyczaj i pojęcia prawne ludu nadrańskiego*, Kraków 1897, s. 234.

¹⁷⁷ M. Gończar, *Samorząd wsi...*, s. 22.

¹⁷⁸ H. Woźniak, *Żywiecczyzna. Popularny zarys...*, s. 92.

¹⁷⁹ J. Świętek, *Zwyczaj i pojęcia...*, s. 234.

¹⁸⁰ Tamże, s. 235.

¹⁸¹ Zbiory Andrzeja Adama Majewskiego w Warszawie, J. Majewski, *Zapiski regionalne*, 1973, rps, s. 39; A.A. Majewski, *Historia Korbielowa...*, s. 90.

¹⁸² APK-OB, DDŻ – 28, s. 73; DDŻ – 322, s. 84; Sąd Powiatowy i Grodzki w Żywcu [dalej: SPiGŻ] – 2/3/VIII, nr 1474 (Testament Szymona Hernasa, Koszarawa 7 XII 1860); *Dawne pieczęcie Koszarawy*, „Gazeta Żywiecka” („Więści z Gmin”) 1993, nr 6 (56), s. 5; W. Budka, *Pieczęcie wiejskie...*, s. 114.

Pieczęć wiejska Koszarawy z 1845 r. (Archiwum Państwowe w Katowicach – Oddział w Bielsku-Białej, Dyrekcja Dóbr Żywieckich w Żywcu – 28)

Pieczęć wiejska Koszarawy z 1860 r. (Archiwum Państwowe w Katowicach – Oddział w Bielsku-Białej, Sąd Powiatowy i Grodzki w Żywcu – 2/3/VIII, nr 1474)

Do roku 1934 w południowej części Polski samorząd terytorialny funkcjonował na podobnych zasadach jak w czasach galicyjskich. Ponieważ na terenie byłego zaboru austriackiego liczne instytucje polskie istniały już od drugiej połowy XIX wieku, władze niepodległej Rzeczypospolitej nie musiały przeprowadzać tu drastycznych zmian. W 1919 roku rozszerzono prawo wyborcze na wszystkich pełnoletnich mieszkańców gminy, bez względu na ich stan majątkowy. Po raz pierwszy w dziejach Polski prawo to przyznano także kobietom¹⁸³.

W 1933 roku Sejm RP uchwalił nową ustawę gminną, na mocy której powstały gminy zbiorowe. Na terenie powiatu żywieckiego w 1934 roku utworzono dwie gminy miejskie (Żywiec, Sucha) i dziesięć gmin wiejskich (Cięcina, Gilowice, Jeleśnia, Łodygowice, Milówka, Rajcza, Ślemień, Sporysz, Stryszawa, Zabłocie)¹⁸⁴.

Organem uchwałodawczym i kontrolnym była rada gminna, organem wykonawczym i zarządzającym – zarząd gminny. Do podstawowych obowiązków rady należało powoływanie zarządu i bieżąca kontrola jego działalności oraz ustanawianie przepisów i zasad dotyczących gospodarki gminnej. Znaczna część uchwał podlegała zatwierdzeniu przez organ nadzorczy (wydział powiatowy). Na czele zarządu gminnego stał wójt (w mieście burmistrz). W skład zarządu wchodził ponadto podwójci i co najmniej dwóch ławników¹⁸⁵.

Gmina podzielona była na gromady. Gromadę stanowiła najczęściej jedna miejscowość. Organem uchwałodawczym gromady liczącej mniej niż 200 mieszkańców było zebranie gromadzkie. Prawo uczestnictwa w nim mieli wszyscy mieszkańcy powyżej 24. roku życia. W gromadach, gdzie liczba mieszkańców przekraczała 200 osób, organem uchwałodawczym była natomiast rada gromadzka, którą stanowili sołtys, podsołtys i 12–13 radnych. Ci ostatni pochodzili z wyboru – do rady gromadzkiej mógł kandydować każdy mieszkaniec gminy, który ukończył 27 lat¹⁸⁶.

¹⁸³ M. Gończar, *Samorząd wsi...*, s. 21–23; H. Woźniak, *Radziechowy...*, s. 128.

¹⁸⁴ H. Woźniak, *Radziechowy...*, s. 129.

¹⁸⁵ M. Gończar, *Samorząd wsi...*, s. 24.

¹⁸⁶ Tamże, s. 24–25.

Organem wykonawczym gromady był sołtys, wybierany na zebraniu gromadzkim lub przez radę na trzyletnią kadencję. Miał on do pomocy podsołtysa. Kandydaci do tych funkcji musieli mieć ukończone 30 lat i władać biegle w mowie i piśmie językiem polskim. Wybór sołtysa i podsołtysa zatwierdzał starosta powiatowy – obaj obejmowali obowiązki dopiero po złożeniu na ręce starosty przysięgi, której rotę ustalał minister spraw wewnętrznych. Sołtys kierował sprawami gromady, zarządzał jej majątkiem, reprezentował ją na zewnątrz i przewodniczył zebraniom. Poza tym wykonywał liczne obowiązki zlecone mu przez wójta, któremu podlegał – były to zarówno zadania natury administracyjno-samorządowej, jak i rządowej. Do tych ostatnich należały między innymi sprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego, karno-administracyjne, ewidencji i kontroli ruchu ludności, przestrzegania przepisów sanitarnych, łowiectwa, rybołówstwa, ochrony lasów. Sołtys był w gromadzie poborcą opłat i podatków, odpowiadał za sprawy ochrony przeciwpożarowej, przestrzegania prawa budowlanego, doręczał pisma sądowe, wykonywał zlecone czynności związane z powszechnym obowiązkiem wojskowym i wiele innych¹⁸⁷.

Koszarawa wraz z kilkoma okolicznymi miejscowościami (Huciskiem, Pewelką, Kukowem, Kurowem, Krzeszowem, Lachowicami i Targoszowem) została włączona do gminy Stryżawa i pozostawała w niej do końca 1954 roku (z przerwą w latach 1940–1945, kiedy to na skutek decyzji niemieckich władz okupacyjnych wchodziła w skład powołanego w miejsce polskich gmin zbiorowych okręgu urzędowego Jeleśnia)¹⁸⁸.

W latach 1945–1954 organami uchwałodawczymi gmin były gminne rady narodowe, które liczyły od 16 do 36 członków, reprezentujących w miarę możliwości ludność poszczególnych gromad (wsi). Członkowie ci nie pochodzili z wyboru, lecz byli delegowani do rad przez organizacje polityczne i społeczne. Każda rada wybierała w głosowaniu tajnym zwykłą większością głosów zarząd gminny jako organ wykonawczy samorządu terytorialnego. Składał się on z wójta, podwójciego i trzech członków. Wybór wójta i podwójciego wymagał zatwierdzenia przez starostę powiatowego¹⁸⁹.

Organem uchwałodawczym gromady było zebranie gromadzkie. Dokonywało ono wyboru sołtysa i podsołtysa, którzy podlegali wójtowi. Sołtys wykonywał dwójne zadania: samorządowe oraz powierzone mu jako organowi pomocniczemu zarządu gminnego na obszarze gromady. Do jego zadań samorządowych należało między innymi reprezentowanie gromady i załatwianie jej bieżących spraw, zarządzanie majątkiem gromadzkim, przygotowywanie wniosków na zebrania gromadzkie itp.; natomiast w zakresie zadań administracyjnych dokonywał on poboru podatków i opłat, dbał o porządek i bezpieczeństwo publiczne oraz wykonywał bieżące polecenia wójta¹⁹⁰.

W myśl nowej ustawy z 20 marca 1950 roku o terenowych organach jednolitej władzy państwowej zniesione zostały zarządy miejskie, gminne i powiatowe oraz urzędy wojewodów, starostów, burmistrzów i wójtów. Władzę wykonawczą przejęły prezydium rad narodowych. Przewodniczący Prezydium Rady Narodowej sprawował

teraz podwójną funkcję: przewodniczącego rady i szefa podległego mu urzędu. Władza uchwałodawcza i wykonawcza została skupiona w jednym ręku¹⁹¹.

25 września 1954 roku uchwalona została ustawa o reformie podziału administracyjnego wsi. Dotychczasowe gminy zbiorowe uległy likwidacji, a w ich miejsce 1 stycznia 1955 roku utworzono nowe jednostki terytorialne – gromady. Przy tworzeniu gromad kierowano się wytycznymi, że powierzchnia gromady winna wynosić 15–20 km², liczba ludności od 1 do 3 tys. i odległość od siedziby urzędu gromadzkiego do 5 km. W wyniku tej reformy na terenie powiatu żywieckiego powstało 47 gromad wiejskich – były to jednostki o małym obszarze, często jednowioskowe, słabe ekonomicznie i kadrowo, z małymi kompetencjami¹⁹². Wynikało to z faktu, że gromady miały być wstępem do planowanej podówczas kolektywizacji wsi, do czego na szczęście nigdy nie doszło¹⁹³.

Ustawa z 1954 roku znosiła również instytucję sołtysa. Obowiązki sołtysów zostały przejęte w części przez organy spółdzielni produkcyjnych, a w części przez tzw. przedstawicieli lub pełnomocników Gromadzkiej Rady Narodowej (GrRN). Pełnomocnika powoływała GrRN dla wsi liczącej co najmniej 15 gospodarstw. Działał on w oparciu o wytyczne GrRN i był łącznikiem pomiędzy gromadą a wsią. Zwoływał zebrania wiejskie i im przewodniczył; do jego zadań należało też organizowanie tzw. czynów społecznych, współdziałanie w organizowaniu obowiązkowych dostaw płodów rolnych, a także informowanie prezydium rady o wnioskach z zebrań, postulatach i skargach¹⁹⁴.

Instytucja pełnomocnika nie sprawdziła się i nigdy nie została zaakceptowana przez społeczność wiejską. Nie był on bowiem przez nią wybierany, nie reprezentował wsi ani jako organizator jej życia, ani jako przedstawiciel. Był po prostu reprezentantem władzy egzekwującym wykonywanie przez obywateli obowiązków wobec państwa. 25 stycznia 1958 roku została uchwalona ustawa o radach narodowych, która przywracała funkcję sołtysa. Sołtys, podobnie jak kiedyś, miał wyznaczone dwie sfery działań: samorządową i administracyjną. W ramach zadań samorządowych reprezentował interesy mieszkańców wobec GrRN i wykonywał uchwały zebrania wiejskiego, spośród zadań administracyjnych natomiast zajmował się między innymi pobieraniem podatków i innych opłat¹⁹⁵.

W grudniu 1954 roku przeprowadzono pierwsze wybory do Gromadzkiej Rady Narodowej w Koszarawie, a w styczniu 1955 roku miała miejsce pierwsza jej sesja. Liczącej 27 osób Radzie przewodniczył Władysław Puda, który jednak po niespełna dwóch latach zrezygnował z pełnionej funkcji z powodu stanu zdrowia. Na jego miejsce 8 grudnia 1956 roku wybrano Franciszka Wilczęgę, kolejnymi przewodniczącymi GrRN w Koszarawie byli zaś: Kazimierz Juraszek (1958–1965), Adam Juraszek (1965–1968) i Władysław Kamiński (1968–1973). W 1968 roku uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie zlikwidowano gromadę Przyborów, która 1 stycznia 1969 roku została przyłączona do gromady Koszarawa¹⁹⁶.

¹⁸⁷ Tamże, s. 26.

¹⁸⁸ *Historia gminy Koszarawa...*, s. 2; *Jeleśnia (gmina)*, [https://pl.wikipedia.org/wiki/Jele%C5%9Bnia_\(gmina\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Jele%C5%9Bnia_(gmina)).

¹⁸⁹ M. Gończar, *Samorząd wsi...*, s. 31–32.

¹⁹⁰ Tamże.

¹⁹¹ Tamże, s. 34–35.

¹⁹² H. Woźniak, *Radziechowy...*, s. 183–184.

¹⁹³ *Historia gminy Koszarawa...*, s. 2.

¹⁹⁴ M. Gończar, *Samorząd wsi...*, s. 37.

¹⁹⁵ Tamże, s. 37–40.

¹⁹⁶ GCKT-Kosz, *Kronika gromady Koszarawa...*

29 listopada 1972 roku Sejm PRL uchwalił ustawę o utworzeniu gmin. 1 stycznia 1973 roku dotychczasowe gromadzkie rady narodowe zostały rozwiązane, a w ich miejsce powstały gminne rady narodowe (GRN). Nowe gminy, dzielące się na sołectwa, miały charakter zbiorowy, przez co były jednostkami większymi i prężniejszymi ekonomicznie. Nastąpiło ponadto rozdzielenie władzy gminnej na uchwałodawczą (Gminna Rada Narodowa) i wykonawczą (naczelnik gminy i podporządkowany mu urząd)¹⁹⁷.

Na terenie powiatu żywieckiego powstało wówczas 14 gmin wiejskich. Jedną z nich była gmina Koszarawa, powołana do istnienia uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie z 6 grudnia 1972 roku. Tworzyły ją dwa sołectwa: Koszarawa i Przyborów¹⁹⁸.

Według danych z 31 grudnia 1974 roku gmina Koszarawa miała 63 km² powierzchni. Liczyła 5011 mieszkańców, w tym 2429 mężczyzn i 2582 kobiet. Gęstość zaludnienia wynosiła 79 osób na km². Zatrudnionych w gospodarce społecznej było 137 osób, w tym 69 kobiet. Z tej liczby 37 osób pracowało w budownictwie, 17 w rolnictwie, 7 w leśnictwie, 6 w transporcie i łączności, 15 w handlu, 40 w oświacie i wychowaniu, 5 w finansach i ubezpieczeniach, 10 w administracji państwowej i wymiarze sprawiedliwości¹⁹⁹.

W latach 1973–1990 funkcję przewodniczącego GRN w Koszarawie pełnili: Stanisław Fortuna (1973–1975, 1984–1988), Kazimierz Kuglarz (1975–1984) i Tadeusz Brańka (1988–1990). Sekretarzami gminy Koszarawa byli z kolei: Janina Dunat (1973–1978), Krzysztof Mroziak (1978–1983) i Wanda Aleksa (1983–1990). Urząd naczelnika gminy pełnili natomiast: Władysław Walczak (1973–1979), Józef Urbaniec (1979–1981) i Kazimierz Kuglarz (1981–1990)²⁰⁰.

8 marca 1990 roku Sejm RP uchwalił ustawę o samorządzie gminnym, na mocy której władza uchwałodawcza w gminie została przekazana radzie gminy. Organem wykonawczym zostali zaś wójt i zarząd gminy, wybierani w głosowaniu tajnym przez radę (od 2002 r. organem wykonawczym w gminie jest wójt, wybierany bezpośrednio przez mieszkańców). Zachowano dotychczasowy podział gminy na sołectwa. Władzę w sołectwie oddano w ręce sołtysa i rady sołectkiej wybieranej co cztery lata²⁰¹.

Od wielu już lat ciągnął się spór wewnątrz gminy między mieszkańcami sołectw Przyborów i Koszarawa. Ci pierwsi uważali, że Przyborów jest dyskryminowany w przydziale środków finansowych na inwestycje i infrastrukturę wiejską (Koszarawa miała przewagę jednego głosu w radzie gminy). Ostatecznie 1 stycznia 2001 roku sołectwo Przyborów zostało włączone do sąsiedniej gminy Jeleśnia²⁰², w wyniku czego obszar gminy Koszarawa zmniejszył się do 31,24 km²²⁰³.

Gmina Koszarawa zarządza podległymi sobie jednostkami organizacyjnymi, którymi są obecnie: Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Zespół Szkolno-Przedszkolny,

¹⁹⁷ M. Gończar, *Samorząd wsi...*, s. 46; H. Woźniak, *Żywieccyzna w XX wieku...*, s. 205.

¹⁹⁸ *Historia gminy Koszarawa...*, s. 4–6.

¹⁹⁹ *Powierzchnia, ludność i zatrudnienie w miastach i gminach województwa bielskiego (według nowego podziału administracyjnego)*, Katowice 1975, s. 4, 10–11.

²⁰⁰ *Historia gminy Koszarawa...*, s. 19–27.

²⁰¹ Tamże, s. 30–31; H. Woźniak, *Radziechowy...*, s. 256.

²⁰² *Historia gminy Koszarawa...*, s. 37–38; P. Dziewit, *Koszarawa razem, Przyborów osiwe* [gwar. 'osobno'], „Gazeta Żywiecka” („Wieści z Gmin”) 1994, nr 4 (66), s. 3; H. Woźniak, *Żywieccyzna w XX wieku...*, s. 265–266.

²⁰³ *Historia gminy Koszarawa...*, s. 45.

Urząd Gminy w Koszarawie (fot. A.A. Majewski, 2025 r.)

Gminna Biblioteka Publiczna oraz Gminny Ośrodek Kultury (przemianowany w 2023 r. na Gminne Centrum Kultury i Turystyki)²⁰⁴.

Po roku 1990 na terenie gminy Koszarawa przeprowadzono szereg inwestycji, z których najważniejszymi były:

- budowa wielofunkcyjnego budynku, w którym znalazły swoją siedzibę Gminny Ośrodek Kultury i Ochotnicza Straż Pożarna;
- termomodernizacja wszystkich budynków użyteczności publicznej (Gimnazjum w Koszarawie, Szkoła Podstawowa w Koszarawie, Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Koszarawie-Bystrej, Ośrodek Zdrowia w Koszarawie, Urząd Gminy w Koszarawie, Gminny Ośrodek Kultury w Koszarawie);
- budowa kanalizacji sanitarnej w ramach inwestycji realizowanej przez Związek Międzygminny ds. Ekologii w Żywcu (projekt „Oczyszczanie ścieków na Żywieccyznie”, dofinansowany ze środków UE) (2010);
- budowa sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej w Koszarawie (2010);
- budowa infrastruktury okołoturystycznej (wielofunkcyjne boisko z trybunami i amfiteatrem – z wykorzystaniem środków UE) (2010);
- przebudowa części budynku wielofunkcyjnego na świetlicę wiejską oraz adaptacja poddasza na schronisko młodzieżowe w Koszarawie (z wykorzystaniem środków UE) (2011);
- budowa boiska wielofunkcyjnego z nawierzchnią poliuretanową przy Szkole Podstawowej w Koszarawie (z wykorzystaniem środków UE) (2014);
- budowa dwóch placów zabaw w Koszarawie (2018);

²⁰⁴ Tamże, s. 48.

Budynek byłego gimnazjum w Koszarawie, obecnie siedziba przedszkola i Gminnej Biblioteki Publicznej (fot. A.A. Majewski, 2025 r.)

- przebudowa budynku byłego gimnazjum na potrzeby przedszkola i Gminnej Biblioteki Publicznej (2019);
- przebudowa Gminnego Ośrodka Kultury (sfinansowana ze środków własnych) (2019–2021);
- budowa punktu czerpania wody dla celów przeciwpożarowych (2020);
- wymiana pokrycia dachowego budynku Ośrodka Zdrowia (sfinansowana ze środków własnych) (2020);
- budowa windy dla osób niepełnosprawnych przy budynku Ośrodka Zdrowia (2020);
- remont budynku Urzędu Gminy (sfinansowany ze środków własnych) (2020–2022);
- budowa ogólnodostępnego placu zabaw przy Niepublicznej Szkole Podstawowej w Koszarawie-Bystrej (2021);
- budowa miejsca wypoczynku i rekreacji – rowerowego placu zabaw, wraz z przebudową zjazdu z drogi powiatowej (2022);
- przebudowa czternastu dróg wewnętrznych (dofinansowana ze środków Rządowego Funduszu Polski Ład, Programu Inwestycji Strategicznych) (2022)²⁰⁵;
- zakup czterech pojazdów służących społeczności lokalnej: nowego autobusu szkolnego, nowego ciągnika, używanego samochodu ciężarowego z posypką do zimowego utrzymywania dróg oraz samochodu przeznaczonego do utrzymywania czystości i porządku (2023);

²⁰⁵ Tamże, s. 49–55.

- budowa parkingu przy kościele pw. św. Karola Boromeusza (2023);
- budowa siłowni zewnętrznej przy budynku Szkoły Podstawowej im. Tadeusza Kościuszki (2023);
- zamontowanie 58 lamp solarnych przy drogach wewnętrznych w Koszarawie oraz przy obiektach użyteczności publicznej (2023–2025);
- przebudowa dróg powiatowych na terenie gminy Koszarawa na dwóch odcinkach: Jeleśnia – Koszarawa – Zawoja (o długości 720 m) oraz Jeleśnia – Koszarawa-Bystra (o długości 1000 m) (2024);
- przeprowadzenie dwóch inwestycji związanych z odnowieniem obiektów zabytkowych w gminie Koszarawa: „Renowacja wnętrza zabytkowego kościoła parafialnego pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie wraz z wykonaniem wentylacji i dociepleniem kościoła” oraz „Odnowienie zabytkowych kapliczek kamiennych w Koszarawie” (2024);
- przebudowa drogi powiatowej na terenie gminy Koszarawa na dwóch odcinkach: Jeleśnia – Koszarawa-Bystra (długość 250 m) oraz Stryszawa – Lachowice – Koszarawa (długość 1150 m) (2025);
- budowa stacji uzdatniania wody i sieci wodociągowej (2025);
- budowa parkingu przy kościele i klasztorze pw. Stygmatów św. Franciszka z Asyżu w Koszarawie-Bystrej (2025)²⁰⁶.

Od roku 1990 do czasów obecnych funkcję przewodniczącego Rady Gminy Koszarawa pełnili:

Krystyna Markiewicz (1990–1996)
 Józef Hulbój (1996–1998, 2001–2006, 2013–2014)
 Marian Rusin (1998–2001)
 Roman Zoń (2006–2010)
 Czesław Majdak (2010–2013)
 Mirosław Marek (2014–2018)
 Zdzisław Kępka (2018–2024)
 Roman Zoń (od 2024 r. do dzisiaj).

Sekretarzami gminy byli:

Janina Kołda (1994–2003)
 Małgorzata Wawrzyniak-Kępka (2003–2009)
 Marcin Cebula (od 2009 r. do dzisiaj).

Z kolei urząd wójta sprawowali:

Władysław Puda (1990–2018)
 Czesław Majdak (od 2018 r. do dzisiaj)²⁰⁷.

²⁰⁶ Na podstawie danych z Urzędu Gminy w Koszarawie.

²⁰⁷ *Historia gminy Koszarawa...*, s. 31–49; T. Matlakiewicz, *Co przyniosły wybory?*, „Kalendarz Żywiecki” 2011, s. 94; H. Woźniak, *Żywiecczyzna w XX wieku...*, s. 333.

SZKOLNICTWO

8 września 1843 roku ks. Józef Rusin (1809–1875), pierwszy stały duszpasterz w Koszarawie,

[...] gorliwy i dbały o oświatę ludu [...], widząc konieczną potrzebę szkoły trywialnej [...], napisał do Najprzewielebniejszego Konsystorza Biskupiego w Tarnowie, prosząc, żeby to jego podanie Najprzewielebniejszy Konsystorz Biskupi poparł i o założenie szkoły trywialnej w Koszarawie przedstawienie do Wysokiego Rządu Krajowego uczynił [...] ²⁰⁸.

Starania ks. Rusina szybko przyniosły pozytywny efekt. W 1844 roku władze państwowe wyraziły zgodę na uruchomienie w Koszarawie szkoły trywialnej ²⁰⁹, która w latach 60. XIX wieku została przekształcona na jednoklasową Szkołę Ludową. Mieściła się ona w murowanej organistowce, a pierwszym nauczycielem został miejscowy organista Maciej Ogórek (ok. 1812–1877), który pochodził z Międzybrodzia Kobiernickiego (ob. Międzybrodzie Bialskie) ²¹⁰. Na uposażenie nauczyciela składały się: dotacja arcyksięcia Karola Ludwika Habsburga w kwocie 31,50 zł reńskich ²¹¹ (wypłacana do roku 1868), dotacja z funduszu szkolnego w kwocie 20 zł reńskich (wypłacana do roku 1857), danina pieniężna gminy Koszarawa w kwocie 10,50 zł reńskich, dani na naturze w postaci 15 korców ziemniaków, 5 korców owsa i 15 kwart masła oraz dotacja księdza kapelana lokalnego w kwocie 29,27 zł reńskich rocznie ²¹².

26 sierpnia 1876 roku Michał Ogórek został przeniesiony w charakterze nauczyciela pomocniczego do Ślemienia, ale zrezygnował z tej posady i pozostał w Koszarawie, pracując tu nadal jako organista aż do swojej śmierci. Na jego miejsce Rada Szkolna Okręgowa w Wadowicach przysłała w 1876 roku do koszarawskiej szkoły Jana Panka, uczącego wcześniej w Lipniku. Nowy nauczyciel na otaczającym szkołę bezużytecznym kamieńcu urządził dwa ogródki przyszkolne i grządkę na warzywa.

²⁰⁸ GBP-Kosz, *Kronika szkoły...*, s. 3.

²⁰⁹ Szkoła trywialna (łac. *trivialis* – 'pospolity, gminny') – w systemie szkolnictwa obowiązującym w Austrii i Austro-Węgrzech w XIX w. szkoła o elementarnym poziomie nauczania. Szkoły trywialne zakładano we wsiach, miały zazwyczaj jednego lub dwóch nauczycieli.

²¹⁰ GBP-Kosz, *Kronika szkoły...*, s. 3–5; APar-Kosz: *Liber memorabilium...*; *Liber mortuorum...*, t. 3, s. 136; H. Woźniak, *Szkice do dziejów...*, s. 78.

²¹¹ Złoty reński – srebrna moneta Cesarstwa Austriackiego, a od 1867 r. Austro-Węgier. 1 zł reński = 60 krajcarów (od 1857 r. 100 krajcarów).

²¹² GBP-Kosz, *Kronika szkoły...*, s. 3–4; H. Woźniak, *Szkice do dziejów...*, s. 78.

Szkoła Podstawowa nr 1 w Koszarawie w okresie PRL, przed rozbudową w latach 1978–1980 (archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie; wgmedia.eu)

W 1879 roku zjechała do wsi komisja z inspektorem okręgowym dr. Franciszkiem Nowakowskim na czele ²¹³. Oto jak przedstawiono to wydarzenie w kronice szkolnej:

Komisję tę sprowadziło chłopstwo, chcąc się pozbyć nauczyciela, który im był solą w oku, że gorliwie sprawował swe obowiązki. Widząc chłopstwo, że wielmożny pan dr Nowakowski gani ich zdania, rozwściekiło się do ostateczności, płotąc najhaniebniejsze rzeczy, w czym wielmożny pan komisarz rozgniewany kazał im się rozejść z tą uwagą, aby nauczyciela nie napastowali, bo gdyby się drugi raz coś takiego wydarzyło, drogo by taką komisję zapłacili ²¹⁴.

W 1879 roku posadę nauczyciela w Koszarawie objął pochodzący z Biezanowa Tomasz Ślusarek (1853–?), który otrzymywał 400 zł reńskich pensji rocznie. Zanim jednak Ślusarek dotarł do Koszarawy, miejscowy organista bezprawnie zajął kuchnię przeznaczoną dla nauczyciela; rościł też sobie pretensje do całego mieszkania i do ogródków przyszkolnych. Organistę popierał koszarawski kapelan lokalny, ks. Wojciech Komperda (1844–1905). Stan taki doprowadził do waśni, procesów i komisji, które ciągnęły się przez kilka lat. Władze gminy Koszarawy w powyższej sprawie wykazały postawę niezdecydowaną – nie poparły ani organistę, ani nauczyciela. W listopadzie 1879 roku przybył do Koszarawy inspektor szkolny okręgowy Alfred Ruciński. Przesłuchawszy nauczyciela, ks. Komperdę i naczelnika gminy Józefa Lacha, polecił zwierzchności gminnej, „aby w jak najkrótszym czasie organistę z budynku

²¹³ GBP-Kosz, *Kronika szkoły...*, s. 5–6; H. Woźniak, *Szkice do dziejów...*, s. 78.

²¹⁴ GBP-Kosz, *Kronika szkoły...*, s. 7; H. Woźniak, *Szkice do dziejów...*, s. 78–79.

szkolnego usunięto lub, jeżeli chcą mieć ten budynek na organistówkę, by gromadziła gmina materiał do budowy szkoły”²¹⁵. Polecenia inspektora jednak nie wykonano. W kronice szkolnej Ślusarek napisał:

Organista [...] dokuczał nauczycielowi w przeróżny sposób, a nawet wzbraniał mu i dzieciom szkolnym chodzenia skotnią (dróżką) od strony wschodniej, ubliżał nauczycielowi, szkalując go i jego żonę publicznie, a nawet wdał się w bójkę z nauczycielem i jego żoną. Nauczyciel był znów zmuszony prowadzić sądowy proces z organistą o obrazę honoru i uszkodzenie na ciele i miał z organistą wśród lata 1880 roku 7 po sobie następujących terminów; organista, widząc, że sprawa z nim krucha, przeprosił nauczyciela i jego żonę, prosząc o darowanie winy, a tłumacząc się tem, iż był ustawicznie podburzany na nauczyciela z plebanii, nadmieniając, że jeżeli mu nauczyciel nie daruje, to po zasądzeniu w c.k. sądzie albo podpisanego lub jego żonę, albo dzieci uszkodzi na ciele, lub budynek szkolny z dymem puści – toteż nauczyciel odstąpił od sądowego procesu²¹⁶.

Wieś była do szkoły nastawiona nieprzychylnie, co skutkowało słabą frekwencją uczniów. W 1887 roku Rada Szkolna Okręgowa nałożyła na opornych kary grzywny. Frekwencja uległa wówczas poprawie, ale mieszkańcy wsi zapalali nienawiścią do nauczyciela. W 1888 roku Ślusarek został przeniesiony do Żywca, a w jego miejsce przysłano do Koszarawy Wojciecha Rzeszódka (1864–?), urodzonego w Zbylitowskiej Górze k. Tarnowa. Po dwóch latach Ślusarek jednak wrócił i pracował w koszarawskiej szkole do roku 1891, kiedy to przeniesiono go do Cięciny. W latach 1891–1892 nauczycielem w Koszarawie był Wojciech Zajda (1861–?), wywodzący się z Białej w powiecie myślenickim. W roku szkolnym 1892/93 na stanowisko nauczyciela tymczasowego mianowano pochodzącego z Wadowic Józefa Cibora (1866–?), a po nim Adama Willama²¹⁷. Frekwencja uczniów znowu uległa dużemu obniżeniu. W 1893 roku inspektor szkolny w czasie wizytacji w Szkole Ludowej w Koszarawie na 214 dzieci w wieku szkolnym zastał zaledwie 23²¹⁸. Z nieznanych powodów w latach szkolnych 1894/95 i 1895/96 szkoła była nieczynna. Od września 1896 roku na stanowisku tymczasowego nauczyciela w Koszarawie pracował Kazimierz Żaroffe, lecz też nie zagrzał tu miejsca, gdyż w 1897 roku odwołano go do Żywca. Jego następcę, Adama Wiktora Czerbaka, w październiku 1897 roku powołano do odbycia trzyletniej służby wojskowej. Z tego powodu przez trzy miesiące szkoła pozostawała zamknięta, aż wreszcie w styczniu 1898 roku przysłano do Koszarawy pochodzącą ze Stryja Wirginię Karolinę Skibińską (1853–?), która wcześniej uczyła w Zembrzyczach. W 1898 roku nadeszło do wsi 300 mandatów karnych od Rady Szkolnej Okręgowej za niezapisanie i nieposyłanie dzieci do szkoły. Poprawiło to frekwencję nawet w czasie epidemii ospy. Nowa nauczycielka nie uniknęła oszczerstw i pomówień, które każdego nauczyciela w Koszarawie zmuszały do porzucenia posady. Tym razem solą w oku Koszarawian było to, że – oprócz pensji nauczycielskiej – pobierała po mężu (urzędniku sądowym) rentę wdowią. Nawet miejscowy proboszcz, ks. Ignacy Staffa (Sztaffa) (1849–1913), robił jej na złość. Na koniec roku szkolnego 1898/1899 nie mogła wydać dzieciom świadectw, ponieważ proboszcz ich nie podpisał²¹⁹. W paź-

Dawna Szkoła Podstawowa nr 1 w Koszarawie, obecnie mieści się tu przedszkole i Gminna Biblioteka Publiczna (fot. A.A. Majewski, 2025 r.)

dzienniku 1899 roku Wirginia Skibińska została przeniesiona do Żabnicy. Doszło do tego wbrew jej woli:

29 września 1899 roku odebrałam dekret przeniesienia na posadę równorzędną w Żabnicy od c.k. Wysokiej Rady Szkolnej Krajowej z dnia 6 września. Przeniesienie to nastąpiło bez żadnych starań z mojej strony. Stało się to zapewne skutkiem kno-wań, intryg i zemsty gospodyni z plebanii, pani Andrusikiewiczowej. Hańba jej!²²⁰

Od października 1899 roku do końca roku szkolnego szkoła znowu była zamknięta. Kolejnymi nauczycielami w Koszarawie byli: Jan Kucharczyk (1900/01) i Stefan Adamek (1901/02). Ten drugi zmarł nagle ok. 1 sierpnia 1902 roku w Żywcu. W 1914 roku nauczycielem kierującym jednoklasową Szkołą Ludową w Koszarawie był Stanisław Druciak²²¹.

W międzywojniu na terenie Koszarawy uruchomiono dwie kolejne szkoły – w przysiółkach Cicha i Bystra. W latach 1936–1937 wzniesiono nową, murowaną siedzibę dla Szkoły Powszechnej nr 1 w Koszarawie. Koszt budowy pochłonął ok. 37 tys. zł. Środki finansowe uzyskano ze sprzedaży 2000 m³ drewna z lasu gromadzkiego. Podjęto także próbę budowy nowego budynku szkolnego dla Szkoły Powszechnej nr 3 w Koszarawie-Bystrej, lecz zakończyła się ona niepowodzeniem²²².

W czasie drugiej wojny światowej szkoły na terenie Koszarawy nadal funkcjonowały. Okupant niemiecki okroił jednak mocno program nauczania, eliminując z niego przede wszystkim treści o charakterze patriotycznym. Zmniejszono liczbę godzin języka polskiego i usunięto niektóre przedmioty, takie jak historia czy geografia. Zgodnie z planami okupanta Polacy mieli stanowić tanią siłę roboczą dla swoich

²¹⁵ GBP-Kosz, *Kronika szkoły...*, s. 7–8, 81; H. Woźniak, *Szkice do dziejów...*, s. 79.

²¹⁶ GBP-Kosz, *Kronika szkoły...*, s. 8.

²¹⁷ Tamże, s. 12–16, 81; H. Woźniak, *Szkice do dziejów...*, s. 79.

²¹⁸ ЦДІАУЛ, фонд 178, opis II, sprawa 3301, Josyfińska metryka..., k. 7.

²¹⁹ GBP-Kosz, *Kronika szkoły...*, s. 16–25, 82; H. Woźniak, *Szkice do dziejów...*, s. 79–80.

²²⁰ GBP-Kosz, *Kronika szkoły...*, s. 26; H. Woźniak, *Szkice do dziejów...*, s. 80.

²²¹ GBP-Kosz, *Kronika szkoły...*, s. 26–28, 83; H. Woźniak, *Szkice do dziejów...*, s. 80.

²²² APar-Kosz, *Liber memorabilium...*

panów – Niemców, dlatego większe wykształcenie nie było im potrzebne²²³. W Szkole Powszechnej nr 1 (na piętrze) mieściła się placówka wojska niemieckiego. Władysław Lach wspominał:

Mijały lata, czas upływał jak woda w Wiśle, strasznie, okrutnie, niepewnie jutro. Nawet i my jako dzieci odczuwaliśmy grozę, bo w szkole musieliśmy się uczyć języka niemieckiego i musieliśmy chwalić Hitlera bardziej niż Boga, a zwłaszcza przed żołnierzami, którzy byli na placówce.

Placówka zaś mieściła się w szkole na piętrze. Na parterze odbywały się lekcje. Wejścia do szkoły były dwa, ale łączyły się w jednym korytarzu, były na wylot i gdy się wchodziło do szkoły, a na korytarzu lub w przejściu znajdował się żołnierz, to mógłby który z uczniów spróbować przebiegnąć i nie pochwalić Hitlera, to dostał taką dawkę, że zapamiętał sobie na zawsze. I kiedy tylko po tym wchodził, to krokiem wolnym, poważnym, rękę wyciągał na całą swą długość do przodu i trochę uniesioną do góry. I trzeba było wyraźnie i głośno wymawiać: *Haj Hitla!*

Często myśmili w ten sposób, że gdyśmy przechodzili, to odpowiednio obwijaliśmy szyje szalikami, że nas gardło boli. To tylko wyciągaliśmy swoje łapki do góry, a nic nie mówiliśmy, Niemcy jakoś nie domyślali się fałszu. Ale nie daj Bóg gdyby się domyślili, to by się wszystkim odniechciało, taką dawkę by nam sprawili²²⁴.

Podczas procesji w święto Bożego Ciała 1940 roku czterech niemieckich żołnierzy, stanowiących na drodze przed kościołem z karabinami i w hełmach, przez całą uroczystość głośno natrząsali się z jej uczestników. Po południu zaś, będąc w stanie upojenia alkoholowego, powybijali wszystkie szyby w szkole, w której byli zakwaterowani²²⁵.

Po zakończeniu wojny w 1945 roku szkoły powszechne przemianowano na szkoły podstawowe. W 1963 roku Wydział Oświaty i Kultury Prezydium Powiatowej Rady Narodowej (PPRN) w Żywcu otworzył Szkołę Przysposobienia Rolniczego w lokalu Szkoły Podstawowej nr 1 w Koszarawie. W latach 1965–1966 zbudowano nowy budynek dla Szkoły Podstawowej nr 2 w Koszarawie-Cichej wraz z Domem Nauczyciela. Koszt budowy wyniósł 3,5 mln zł. Wartość wkładu ludności przy pracach porządkowych oszacowano na 25 tys. zł. Inwestor za wkład ludności wyłożył podwórko szkolne betonowymi płytkami. W 1966 roku przeprowadzono kapitalny remont Szkoły Podstawowej nr 3 w Koszarawie-Bystrej kosztem 120 tys. zł. W tym czasie w Szkole Podstawowej nr 2 swoją placówkę kolonijną miała Kopalnia Węgla Kamiennego „1 Maja” w Wodzisławiu Śląskim, zaś Szkołę Podstawową nr 3 wykorzystywał na kolonie letnie Stołeczny Zarząd Kin w Warszawie²²⁶.

W 1968 roku powołano do istnienia Komitet Rozbudowy Szkoły Podstawowej nr 1, którego przewodniczącym został wybrany Józef Maciejny²²⁷. Rozpoczęto gromadzenie środków finansowych. Niestety w 1973 roku budowę skreślono w powiatowym planie; udało się jedynie założyć w szkole centralne ogrzewanie za cenę 300 tys. zł, z czego 120 tys. zł pochodziło ze składek mieszkańców wsi. Szkołę rozbudowano dopiero w latach 1978–1980. Jej dyrektorami byli kolejno: Jan Skoczeń (1976–1983), Halina Hareża (1983–1984), Tadeusz Brańka (1984–1998) i Anna Janoszek (1998–2000)²²⁸.

²²³ A.A. Majewski, *Historia Korbielowa...*, s. 160.

²²⁴ W. Lach, *Gdy oni odeszli...*, s. 45–46.

²²⁵ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*; P. Natanek, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 10.

²²⁶ GCKIT-Kosz, *Kronika gromady Koszarawa...*

²²⁷ Tamże.

²²⁸ *Historia gminy Koszarawa...*, s. 8–9, 13, 56.

Szkoła Podstawowa im. T. Kościuszki w Koszarawie, dawna Szkoła Podstawowa nr 2 (fot. A.A. Majewski, 2025 r.)

W latach 1973–1984 w gminach wiejskich istniały zbiorcze szkoły gminne. Szkoły takie mieściły się zazwyczaj w siedzibie gminy. Pozostałe szkoły w gminach miały z czasem zostać filiami szkoły zbiorczej, a ich stopień organizacyjny miał ulec obniżeniu. Funkcję Zbiorczej Szkoły Gminnej w Koszarawie pełniła Szkoła Podstawowa nr 1²²⁹.

Pierwsze placówki typu przedszkolnego pojawiły się w Koszarawie dopiero w 1975 roku. Były to obiekty jednooddziałowe, początkowo z liczbą 97 dzieci, a opiekę sprawowały cztery wychowawczynie. W 1979 roku utworzono w Koszarawie przedszkole dwuoddziałowe, które funkcjonowało w budynku prywatnym²³⁰.

Reforma systemu oświaty, która weszła w życie 1 września 1999 roku, skróciła okres nauki w szkole podstawowej z ośmiu do sześciu lat i powołała do istnienia obowiązkowe trzyletnie gimnazja, po których ukończeniu uczniowie mogli kontynuować naukę w szkołach średnich lub zasadniczych szkołach zawodowych. W wyniku tej reformy w koszarawskiej oświacie nastąpiły poważne zmiany. Na terenie wsi pozostała tylko jedna Szkoła Podstawowa im. Tadeusza Kościuszki (dawna Szkoła Podstawowa nr 2), poza tym funkcjonowały dwie placówki przedszkolne (Przedszkole nr 1 i Przedszkole nr 2) oraz Gimnazjum im. Jana Pawła II, które wraz z Przedszkolem nr 1 tworzyło Zespół Gimnazjalno-Przedszkolny. Funkcję dyrektorów gimnazjum pełniły kolejno

²²⁹ Tamże, s. 7–8.

²³⁰ Tamże, s. 7.

Alicja Nitoń (1999–2011) i Teresa Walkarz (2011–2017), natomiast dyrektorami szkoły podstawowej byli: Mieczysław Szłapak (1986–2002), Barbara Szłapak (2003–2005) i Maria Wilczęga (2005–2020)²³¹.

1 września 2017 roku weszła w życie nowa reforma oświaty, która likwidowała gimnazja i przywracała ośmioletnie szkoły podstawowe. Gimnazjum im. Jana Pawła II w Koszarawie rozpoczęło proces wygaszania i ostatecznie przestało istnieć 1 września 2019 roku. Na terenie Koszarawy pozostała tylko Szkoła Podstawowa im. Tadeusza Kościuszki i Przedszkole nr 1 umiejscowione w budynku byłego gimnazjum. Obydwie placówki tworzą obecnie Zespół Szkolno-Przedszkolny w Koszarawie, którego dyrektorem została w 2022 roku Danuta Maciejna²³².

W Koszarawie-Bystrej w 2001 roku w miejsce zlikwidowanej Szkoły Podstawowej nr 3 powstała Niepubliczna Szkoła Fundacji Królowej Świętej Jadwigi. Dyrektorami tej placówki od 2001 roku byli kolejno: Marcin Sawicki i Aleksandra Sawicka, a obecnie funkcję tę pełni Miłosz Barańczuk. Szkoła ta od ponad 20 lat prowadzona jest metodą Montessori²³³. Dodatkowo organizowane są warsztaty regionalne i zajęcia leśnej edukacji. W 2022 roku przy wspomnianych szkołach niepublicznych powstała nowa inicjatywa – „Dom Montessori”, którego siedziba mieści się w budynku dawnego gimnazjum. Jak czytamy w *Historii gminy Koszarawa 1973–2023*:

Podstawowym zadaniem, jakie postawili sobie autorzy projektu, było stworzenie miejsca, gdzie w ramach formalnych uwarunkowań szkoły można realizować założenia pedagogiczne Marii Montessori. Uczniowie, w czasie tak zwanej pracy własnej, będą musieli podejmować pracę z wybranymi pomocami rozwojowymi. W innowacji wykorzystuje się dotychczasowe doświadczenia z pracy metodą Montessori, edukacji leśnej, a także z wniosków płynących ze współpracy z uczniami z edukacji domowej. Klasy w projekcie „Dom Montessori” działają w ramach struktur szkoły podstawowej i liceum²³⁴.

²³¹ Tamże, s. 57.

²³² Tamże, s. 58.

²³³ Metoda Montessori to unikalny i innowacyjny system nauczania dzieci w wieku szkolnym i przedszkolnym. Doktor Maria Montessori (1870–1952) była jedną z pierwszych kobiet lekarzy, które zdobyły stopień lekarski we Włoszech. Jej propozycje dydaktyczne są rewolucyjne nawet obecnie. Lekarka zwróciła uwagę na to, jak ważne jest kierowanie się indywidualnymi predyspozycjami dzieci, nie tylko w sali przedszkolnej czy szkolnej, ale także w innych momentach życia. Maria Montessori wierzyła, że każde dziecko ma wrodzoną chęć do nauki i że otoczenie powinno wspierać je w procesie edukacji, a nie hamować ten proces. Swoją metodę stworzyła na podstawie obserwacji rozwoju dzieci, starając się zrozumieć, w jaki sposób najlepiej wspierać ich naturalną ciekawość i zdolności. Metoda Montessori to nie tylko system edukacyjny – to filozofia życia, która promuje szacunek, niezależność i miłość do nauki, czyli wartości, które można wprowadzić w życie w każdym przedszkolu i żłobku. Zob. *Przewodnik po nauczaniu metodą Montessori. Na czym polega, główne założenia, cele*, <https://livekid.com/pl/blog/przewodnik-po-montessori/>.

²³⁴ *Historia gminy Koszarawa...*, s. 62.

OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA

Ochotnicza Straż Pożarna powstała w Koszarawie w 1925 roku. Jej organizatorem i założycielem był Franciszek Ślusarz, który kierował nią do roku 1929. W kolejnych latach prezesami koszarawskiej OSP byli: Jan Pietrynko (1929–1936), Tomasz Hernas (1936–1940), niemiecki leśniczy Witalis (1940–1944), Edward Kachel (1944–1945), Władysław Gancarz (1945–1947), Władysław Sander (1947–1980), Jan Walczak, Kazimierz Tomaszek, Marek Maciejny (2009–2012), Marek Majdak (2012–2016) i Wojciech Góra (od 2016 r. do dzisiaj). Funkcję naczelników OSP pełnili w tym czasie kolejno: Michał Pietrynko, Eugeniusz Hulbój, Leon Hernas, Józef Hulbój, Jan Maciejny, Jan Walczak, Marian Czarnecki i Andrzej Góra.

W 1991 roku OSP w Koszarawie otrzymała po raz pierwszy nowy samochód pożarniczy – Star 266 GBM 2/8. W grudniu 2019 roku został odebrany fabrycznie nowy samochód ratowniczo-gaśniczy marki Iveco Eurocargo. Koszt zakupu wynosił 799 992 zł, z czego pozyskane środki zewnętrzne to kwota 560 tys. zł, pozostałe zaś

Strażacy Ochotniczej Straży Pożarnej w Koszarawie, ok. 1946–1950 (archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie; wgmedia.eu)

Remiza Ochotniczej Straży Pożarnej w Koszarawie, 2026 r. (archiwum Urzędu Gminy w Koszarawie)

środki pochodziły z budżetu gminy. W 2020 roku Urząd Gminy w Koszarawie zakupił samochód terenowy marki Nissan Navara oraz pozyskał średni samochód ratowniczo-gaśniczy marki Kamaz, który mieszkańcy Koszarawy zdobyli podczas akcji „Bitwa o wozy”²³⁵. W tym samym roku jednostka OSP Koszarawa została włączona do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. W lipcu 2022 roku jednostka wzbogaciła się o nowy pojazd typu quad – koszt jego zakupu wyniósł prawie 66 tys. zł, z czego Urząd Gminy w Koszarawie dołożył 20 tys. zł, pozyskane środki zewnętrzne to 35 tys. zł, a pozostałe pieniądze pochodziły ze środków własnych jednostki²³⁶.

²³⁵ Akcja „Bitwa o wozy” została zainicjowana przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Była programem frekwencyjnym towarzyszącym wyborom prezydenckim w 2020 r.; miała na celu promowanie najwyższej frekwencji wyborczej w gminach do 20 tys. mieszkańców. Za wysoką frekwencję w II turze wyborów 49 gmin z całej Polski otrzymało promesy na zakup średnich wołów ratowniczo-gaśniczych. W styczniu 2021 r. wozy bojowe zdobyte w ramach akcji zaczęły trafiać do jednostek OSP.

²³⁶ *Historia gminy Koszarawa...*, s. 75–76.

KULTURA

Koszarawa posiada bogate tradycje folkloru góralskiego. W latach 1969–1999 kultywował je Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Wrzosa”, działający przy Kole Gospodyń Wiejskich. Jego kierownikiem była Wiktoria Mentel, a instruktorem Elżbieta Zoń. Przygrywała mu kapela w składzie: Józef Maciejny (skrzypce), Jan Hulbój (dudy) i Józef Głuchaczka (heligonka). Na repertuar zespołu składały się następujące programy: *Kolędnicy z gwiazdą i turoniem*, *Pieśni i tańce górali żywieckich*, *Koszarawskie wesele*, *Więźaliny*, *Kolędnicy z Rajem* i *Wieczera Wigilijna*. Zespół zajął między innymi I miejsce podczas festiwalu Gody Żywieckie (1974, 1975, 1983), I miejsce na Festiwalu Folkloru Górali Polskich w Żywcu (1988) oraz otrzymał I nagrodę w Konkursie Tradycyjnego Tańca Ludowego w Rzeszowie (1987)²³⁷.

Bóg się rodzi... Boże Narodzenie w kościele pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie (archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie)

²³⁷ J. Gąsiorek, *Regionalne zespoły...*, s. 27–28.

Pejzaż beskidzki, rysunek tuszem na papierze (rys. A.A. Majewski, 1992 r.)

W 1986 roku przy Klubie Książki i Prasy „Ruch” w Koszarawie powstał Dziecięcy Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Jaferki”. Jego założycielką była Wiktoria Mentel, która pełniła funkcję jego kierowniczką i instruktorki. Po likwidacji Klubu w 1990 roku kierownikiem zespołu został ks. Adam Stopa (proboszcz w Koszarawie w latach 2000–2016), a funkcję instruktorki objęła Janina Kołda. W skład kapeli wchodził: Jan Ciślak (skrzypce), Jan Hulbój (dudy) i Józef Głuchaczka (heligonka). Zespół otrzymał między innymi wyróżnienie III stopnia na Wojewódzkim Przeglądzie Dziecięcych Zespołów Folklorystycznych w Suchoj Beskidzkiej (1988), zajął III miejsce na Wojewódzkim Przeglądzie Dziecięcych Zespołów Folklorystycznych w Cieszynie (1999) i zdobył główną nagrodę na Przeglądzie Folklorystycznym „Nasze korzenie” w Katowicach (1999)²³⁸.

Klub Książki i Prasy „Ruch” na terenie Koszarawy istniał w latach 1982–1990; jego pracą kierowała miejscowa organizacja Związku Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej. Na co dzień prowadziła go Zofia Sternal, placówka mieściła się w jej prywatnym budynku. Ewa Mętel w swojej pracy magisterskiej poświęconej gminie Koszarawa w latach 1945–1995 pisała o działalności tej instytucji następująco:

Zakres działalności [Klubu] był bardzo szeroki. Tu mogła się spotkać młodzież z całej gminy, posłuchać nagrań, oglądać filmy, rozgrywki sportowe. Klub dysponował sprzętem potrzebnym do gry w tenisa stołowego. [...] Organizowano imprezy takie jak: Dzień Babci, Dzień Kobiet, Dzień Matki, Dzień Dziecka, Dni Oświaty, Książki i Prasy. [...] Wspólnie z Gminnym Komitetem Pomocy Społecznej co roku organizowano Dzień Seniora z udziałem najstarszych mieszkańców gminy. Imprezy tego typu uświetniał występ zespołu Jaferki²³⁹.

²³⁸ Tamże, s. 53.

²³⁹ Cyt. za: *Historia gminy Koszarawa...*, s. 10.

Ważną rolę w życiu kulturalnym wsi pełniła i pełni nadal Gminna Biblioteka Publiczna. W latach 1970–1975 kierowała nią Danuta Bajko, w latach 1975–1981 Karol Góra, a od roku 1981 jej kierowniczką jest Małgorzata Kępka²⁴⁰. W sprawozdaniu dotyczącym kultury z 1985 roku na temat działalności tej placówki oraz Wiejskiej Biblioteki Publicznej w Przyborowie (należącym wówczas do gminy Koszarawa) czytamy:

Działalność bibliotek skupia się przede wszystkim na upowszechnianiu czytelnictwa. W lokalach bibliotek organizowane są wystawy, dekoracje, gazetki itp. Niestety nie jest to zadanie łatwe [upowszechnianie kultury] z uwagi na brak na naszym terenie zakładów pracy, placówek kulturalnych z prawdziwego zdarzenia, które mogłyby prowadzić szeroką i różnorodną działalność. Młodzież dojeżdżająca po kilkanaście kilometrów dziennie przyjeżdża praktycznie do domu, aby wypocząć czy też w wolnej chwili pomóc rodzicom w ich ciężkiej pracy na roli. Młodzież niemająca interesującej rozrywki wciąga się w nałóg pijaństwa, które obecnie jest plagą naszego narodu. Młodzież kulturalniejsza rozrywek szuka w mieście, gdzie ma większe możliwości spędzania wolnego czasu zgodnie ze swoimi zainteresowaniami²⁴¹.

3 marca 2015 roku Anna Wilczęga założyła w Koszarawie Koło Gospodyń Wiejskich, którego przewodniczącą została Elżbieta Janoszek. Od 2025 roku funkcję przewodniczącej pełni Iwona Szołtysik-Król. Organizacja ta, licząca obecnie 19 osób, podejmuje działania mające na celu rozwój i upowszechnianie kultury wsi – kultywuje folklor, rękodzieło i sztukę ludową, uczestniczy w kształtowaniu postaw patriotycznych i społeczno-obywatelskich, a także prowadzi działalność gospodarczą, socjalną i handlową²⁴².

Koszarawskie skrzypaczki w kościele pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie (archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie)

²⁴⁰ Tamże, s. 9.

²⁴¹ Tamże, s. 11.

²⁴² Tamże, s. 79.

ZABAWKARSTWO

Koszarawa (wraz z pobliskimi Lachowicami, Stryszą, Kukowem, Huciskiem, Pewłą Wielką i Pewłą Małą) stanowi najstarszy ośrodek ludowego zabawkarstwa na ziemiach polskich. Gdy ok. 1860 roku okazało się, że istnieje duże zapotrzebowanie na zabawki, w Koszarawie zaczęto je wyrabiać i sprzedawać na odpustach i jarmarkach. Początkowo dużą popularnością cieszyły się grzechotki (w gwarze góralskiej *szyrkowki*) w kształcie zatkniętej na patyczku skrzyneczki z kilkoma kamyczkami wewnątrz. Później zaczęto też wyrabiać barwnie malowane ptaszki, wózki i kołyski, skrzyneczki, łódeczka, taczki, bryczki z konikami, koniki do jazdy wierzchem i karuzele na deseczce lub kiju. Do roku 1914 wszystkie zabawki malowano na kolor buraczkowo-fioletowy i zdobiono je rylcem o półkolistym ostrzu w motywy gwiazdy sosrębowej, kraty i miotełki (trzy lub cztery kreski wychodzące z jednego punktu). W międzywojniu – obok dawnego barwnika buraczkowego lub siwego rozpuszczalnego w ałunie – wprowadzono anilinowy barwnik szmaragdowy i żółty. Geometryczny, ryty ornament zaczęto zaś uzupełniać, a potem zastępować ornamentem malowanym, początkowo o motywach liniowych, potem także roślinnych. Jedynie koniki u bryczek malowano jak dawniej czerwonym „cynabrem”, a z wierzchu dla połysku powlekano roztworem kleju. Około 1933 roku koszarawski asortyment zabawek poszerzył się o kurki dziobiące ziarno i ptaki poruszające skrzydłami. Nazywano je *kohółki dzióbate* i *klepoki*. Wzorem były niewątpliwie zabawki produkowane w fabryce zabawkowej w Leżajsku²⁴³.

W początkach XX wieku Koszarawa stała się największym producentem zabawek na Żywiecczyźnie. Jak stwierdził znany etnograf, twórca Muzeum Etnograficznego w Krakowie, Seweryn Udziela (1857–1937), ich wyrobem i sprzedażą trudniło się wówczas aż 1200 Koszarawian. Dopiero po roku 1945 Koszarawa utraciła pierwszeństwo wobec Lachowic, które wysunęły się na czoło żywieckiego zabawkarstwa²⁴⁴.

Około 1860 roku w Koszarawie wyrobem i handlem zabawkami zajmowało się sześć do ośmiu rodzin. Roznosili produkty w kopiastych tobołach po wsiach Żywiecczyzny, Śląska Cieszyńskiego, powiatu wadowickiego i bielskiego. Około 1900 roku w Koszarawie jeden gospodarz zajmował się wyłącznie handlem drewnianymi wyrobami – wozził towary na jarmarki do Żywca, Miłówki i Suchej. W okresie międzywojennym handel zabawkami był już bardzo mocno rozwinięty. Sami twórcy, a częściej ich żony lub matki jeździli z towarem na Śląsk (do Tarnowskich Gór, Gliwic, Katowic, Tych, Pszczyny); Władysław Lach z Koszarawy jeździł ze swoimi wyrobami raz

²⁴³ T. Seweryn, *Polskie zabawki...*, s. 77–82; M. Kubica, *Widoki Żywca...*, s. 123–125; tenże, *Górale, Wołosi...*, s. 154–155; A.A. Majewski, *Zarys dziejów Koszarawy...*, s. 89.

²⁴⁴ T. Seweryn, *Polskie zabawki...*, s. 79.

Pejzaż beskidzki, rysunek tuszem na papierze (rys. A.A. Majewski, 1992 r.)

w miesiącu w okresie zimowym. Ładował zabawki do worka, zawiązywał w płachtę i niósł na plecach do najbliższej stacji kolejowej w Hucisku, skąd udawał się pociągiem na Śląsk. Jednak większość zabawkarzy nie jeździła z towarem tak daleko, lecz wozila albo wysyłała go do Żywca, Zawoi, Suchej, Makowa, Jordanowa lub Wadowic i tam sprzedawała na targach kupcom. W latach 1935–1939 Józef Ferber, żydowski handlarz z Koszarawy, skupował zabawki, płacąc za nie artykułami spożywczymi lub gotówką. W okresie drugiej wojny światowej nadal produkowano zabawki i handlowano nimi, jednak tylko nieliczni z zabawkarzy jeździli z towarem, gdyż było to zbyt niebezpieczne. Przeważnie kupcy z Wadowic, Suchej i innych miast sami przyjeżdżali po zabawki i zajmowali się ich sprzedażą. Niektórzy wytwórcy wysyłali swoje towary bezpośrednio do hurtowni niemieckich – na przykład Władysław Sternal (1911–1995) z Koszarawy dostarczał wyprodukowane przez siebie zabawki do hurtowni w Jeleniej Górze. Po wojnie natomiast zabawki skupowała „Cepelia” (Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego) oraz różne spółdzielnie, między innymi Spółdzielnia Pracy Wytwórców Rękodzieła Ludowego i Artystycznego „Millenium” w Krakowie²⁴⁵.

²⁴⁵ A. Mączyńska, *Współczesne ludowe zabawki...*, s. 119–121.

KOŚCIÓŁ I PARAFIA PW. ŚW. KAROLA BOROMEUSZA W KOSZARAWIE

Przez ponad 200 lat Koszarawa należała do kościoła i parafii w Jeleśni. Według Andrzeja Komonieckiego pierwszy kościół w Jeleśni został zbudowany na koszt jej mieszkańców w 1584 roku²⁴⁶. W akcie wizytacji z 1595 roku, dokonanej przez prepozyta tarnowskiego Krzysztofa Kazimierskiego (Kazimirskiego), czytamy, że kościół jeleśniański, noszący wezwanie św. Wojciecha Biskupa i Męczennika, nie został do tego czasu konsekrowany ani nie erygowano przy nim jeszcze parafii. Patronat należał do kasztelana sądeckiego Krzysztofa Komorowskiego (ok. 1542–1608), który dbał o pełne wyposażenie w szaty i naczynia liturgiczne; sama świątynia podlegała zaś proboszczowi parafii pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Żywcu. Wszyscy dawno osadzeni kmiecie z Jeleśni i Przyborowa, których było trzydziestu, płacili mu po 6 groszy rocznie, a kmiecie osadzeni niedawno, których było trzynastu, płacili po 3 grosze. Poza tym od kmieci mieszkających w pobliżu (35 osób) otrzymywał po ½ grosza. Proboszcz żywiecki miał na terenie Jeleśni trzy kawałki ziemi (ok. 20 bruzd [które powstają w wyniku orania]), ale nie posiadał, podobnie jak rektor miejscowej szkoły przykościelnej, własnego budynku mieszkalnego. Mieszkańcy Jeleśni i Przyborowa grzebali swoich zmarłych obok kościoła, lecz w celu zawarcia małżeństwa lub ochrzczenia dziecka musieli udawać się do Żywca²⁴⁷. W 1618 roku kościół ten z nieznanych przyczyn strawił pożar²⁴⁸.

W 1618 roku na koszt proboszcza żywieckiego Wojciecha Gagatkowskiego zbudowano w Jeleśni nowy kościół i przydzielono do niego pierwszego stałego księdza, Walentego Iwanowskiego. Z inicjatywy królowej Konstancji Habsburżanki w 1628 roku biskup krakowski Marcin Szyszkowski (1554–1630) podniósł kościół jeleśniański do rangi parafialnego. Do parafii w Jeleśni należało początkowo osiem wsi: Jeleśnia, Krzyżowa, Korbielów, Koszarawa, Przyborów, Sopotnia Wielka (zwana też Średnim lub Głębokim), Sopotnia Mała i Pewel Wielka²⁴⁹. Później dołączono do niej jeszcze trzy nowo powstałe wioski: Mutne, Pewel Małą (zwaną też Biadaszkowem) i Hucisko²⁵⁰. Parafia jeleśniańska od momentu swojego powstania należała do dekanatu

²⁴⁶ A. Komoniecki, *Chronografia...*, s. 592.

²⁴⁷ APar-J, I. Pawluśkiewicz, *Munimenta ecclesiae...*, s. 29–30; B.S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795 roku*, t. 4, Kraków 2002, s. 428; A.A. Majewski, *Historia Korbielowa...*, s. 202.

²⁴⁸ *Prawie wszystko o Jeleśni...*, s. 11.

²⁴⁹ A. Komoniecki, *Chronografia...*, s. 156.

²⁵⁰ APar-J, I. Pawluśkiewicz, *Munimenta ecclesiae...*, s. 54; *Regestr wybierania masła...*

Kościół pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie na pocztówce z okresu międzywojennego (zbiory Przemysława Dyrłagi w Wieprzu)

oświęcimskiego i wraz z nim wchodziła w skład diecezji krakowskiej. 21 października 1644 roku, dekretem biskupa krakowskiego Piotra Gembickiego (1585–1657), został utworzony dekanat żywiecki, do którego przydzielono parafie: Żywiec, Stary Żywiec, Rychwałd, Ślemień, Jeleśnia, Milówka, Radziechowy, Łodygowice, Lipnik, Komorowice i Bestwina²⁵¹.

W pierwszej połowie XVII stulecia chłopci z Koszarawy płacili proboszczowi jeleśniańskiemu dziesięcinę pieniężną w wysokości 1 zł od *zarębka*, co razem dawało rocznie 21 zł. Oddawali także po wiertelu²⁵² owsa i po kwarcie masła²⁵³. W XVIII wieku Koszarawianie uiszczali dziesięcinę pieniężną po 1 zł górskim i 4 gr od *zarębka* (w sumie – 28 zł górskich i 32 gr) oraz 3 czeskie²⁵⁴ od zagrody (czyli ½ zł górskiego). Płacili też stołowe²⁵⁵, które wynosiło po 1 czeskim od *zarębka* (w sumie – 4 zł górskie i 2 czeskie). Ponadto oddawali po fasce owsa oraz po kwarcie masła. Łącznie dawało to w gotówce 33 zł górskie i 26 groszy, a w naturze 6 wiertel i 2 faski owsa oraz 26 kwart masła²⁵⁶.

W 1636 roku kościół w Jeleśni został konsekrowany przez biskupa sufragana krakowskiego Tomasza Oborskiego (ok. 1571–1645)²⁵⁷. W 1666 roku proboszcz Jan

²⁵¹ Z. Gogola OFMConv., *Początkowa organizacja...*, s. 150.

²⁵² Wiertel – inna nazwa kwarty, ¼ miary podstawowej, na przykład miara objętości równa ¼ garnca.

²⁵³ A. Komoniecki, *Chronografia...*, s. 156.

²⁵⁴ Czeskie – waluta używana w XVIII w. w południowo-zachodniej Polsce (1 czeski = 6 groszy; 1 zł górski = 6 czeskich).

²⁵⁵ Stołowe – podatek ściągany „za stół”, tzn. od każdej rodziny, w postaci pieniężnej lub w naturze (np. w zbożu).

²⁵⁶ APar-J, I. Pawluśkiewicz, *Munimenta ecclesiae...*, s. 54.

²⁵⁷ A. Komoniecki, *Chronografia...*, s. 592.

Kościół pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Jeleśni (fot. A.A. Majewski, 2025 r.)

Symellius (?–1675) przeprowadził gruntowny remont świątyni i pokrył ją nowym dachem²⁵⁸. Ponadto jego staraniem kościół został „znacznie w zatylnym chórze przyczyniony przez cieśli Janickiego i Żyrka” i „ozdobnie pomalowany” przez żywieckiego malarza Fabiana Sobinowica (ok. 1610–1680)²⁵⁹. Jego następcą, ks. Sebastian Chabowski (ok. 1645–1687), „szczupłość kościółka zważając, że ledwie dwudziesta część parafianów mogła się w nim pomieścić, zachrystią ze sklepieniem, chór mały, w nim grób wymurował, dachem, ołtarzami i posadzką opatrzył”²⁶⁰. W latach 1693–1702 kolejny proboszcz, ks. Sebastian Szałdryński (?–1705), dokonał przebudowy kościoła z drewnianego na murowany²⁶¹.

W 1769 roku proboszczem w Jeleśni został pochodzący z Zabłocia pod Żywcem ks. Ignacy Pawluśkiewicz, profesor Akademii Krakowskiej. Jego staraniem w latach 1778–1785 miała miejsce rozbudowa kościoła. Wydłużono wtedy nawę główną, dobudowano nawy boczne w przedłużeniu dawnych kaplic i wzniesiono dwukondygnacyjną, kwadratową wieżę zakończoną hełmem w kształcie kopuły. W 1793 roku świątynię konsekrował biskup tarnowski Florian Amand Janowski (1825–1801)²⁶².

²⁵⁸ APar-J, I. Pawluśkiewicz, *Munimenta ecclesiae...*, s. 52.

²⁵⁹ A. Komonicki, *Chronografia...*, s. 592.

²⁶⁰ APar-J, I. Pawluśkiewicz, *Munimenta ecclesiae...*, s. 52.

²⁶¹ A. Komonicki, *Chronografia...*, s. 283, 550–551, 592; *Zabytki sztuki w Polsce. Inwentarz topograficzny*, red. J. Szablowski, cz. 3, Powiat żywiecki. Województwo krakowskie, oprac. J. Szablowski, Warszawa 1948, s. 56.

²⁶² *Zabytki sztuki w Polsce...*, s. 57, 60; *Prawie wszystko o Jeleśni...*, s. 11; W. Baczowska, *Pawluśkiewicz (Pawluśkiewicz, Pauluszkiewicz) Ignacy Józef Jan Kanty*, [w:] *Polski słownik biograficzny...*, t. 25, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 474–475; Z. Rączka, *Przysiółek Pawlusie i jego mieszkańcy. Zarys dziejów rodziny chłopskiej Pawlusów*, „Karta Groni” 1981, nr 11, s. 34–35; *Żywiec. Rys historyczny. Zabłocie od powstania osady do 1950 roku*, Żywiec 2005, s. 17–19; *Żywiec. Rys historyczny od powstania...*, s. 212–214; A. Nowak, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786–1985*, t. 3, K–P, Tarnów 2001, s. 297; M. Kubica, *Dawno temu w Jeleśni...*, s. 33–34; *tenże, Górale, Wołosi...*, s. 119–121; J. Suchoń, *Jeleśnia i okolice...*, s. 195; A.A. Majewski, *Historia Korbielowa...*, s. 203, 398, 477–478.

Po pierwszym rozbiórze Polski część diecezji krakowskiej, leżąca na prawym brzegu Wisły i znajdująca się pod panowaniem austriackim, została odcięta. Z tych terenów dekretem z 20 września 1783 roku cesarz rzymsko-niemiecki Józef II Habsburg samowolnie utworzył diecezję tarnowską. Papież Pius VI (1717–1799) zaakceptował ten fakt dopiero w 1786 roku, erygując biskupstwo tarnowskie. Dekanat żywiecki został włączony do diecezji tarnowskiej i pozostawał w niej do roku 1807, kiedy to z powrotem wszedł w skład diecezji krakowskiej. W 1821 roku włączono go do nowo utworzonej diecezji tynieckiej, wraz z którą w 1826 roku znowu trafił do diecezji tarnowskiej. W 1880 roku dekanat żywiecki ostatecznie wrócił do diecezji krakowskiej²⁶³.

W 1787 roku Józef II zaproponował utworzenie w dekanacie żywieckim dziewiętnastu nowych placówek duszpasterskich. Jedną z nich miała powstać w Koszarawie, lecz z powodu zawirowań dziejowych przełomu XVIII i XIX wieku (związanych z rewolucją francuską i epoką napoleońską) plan ten nie został zrealizowany²⁶⁴.

Znaczne oddalenie od kościoła jeleśniańskiego (8–14 km) sprawiło, że Koszarawianie rozpoczęli starania mające na celu utworzenie parafii w swojej wsi. W latach 1810–1815 zbudowali własnym kosztem niewielki, drewniany kościół²⁶⁵. 30 listopada 1824 roku erygowano w Koszarawie kapelanię lokalną – samodzielną placówkę duszpasterską²⁶⁶. Ówczesny proboszcz jeleśniański, ks. Michał Józef Niemczyk, opisał to wydarzenie następująco:

W tym znowu roku [1824] erekcja nowego kościoła koszarawskiego jest wyrobiona, na której to komisji na miejscu w Koszarawach znajdował się Wielmożny Jegomość pan Gross, komisarz cyrkularny wadowski, Wielmożny Jegomość ksiądz [Wojciech Andrzej] Krokowski, dziekan żywiecki, Wielmożny Jegomość pan Walenty Artz, dominikałny reprezentant i pleban miejscowy, ksiądz Michał Niemczyk, gdzie gromada koszarawska uroczystie wszystkie dawne daniny Jegomości księdzu plebanowi jeleśniańskiemu oddawać i opłacać przyrzekła i na to się podpisała²⁶⁷.

Koszarawę zamieszkiwało wówczas 380 rodzin, a Koszarawę-Bystrą 7 rodzin; w sumie dawało to 2006 mieszkańców²⁶⁸. Po zbudowaniu drewnianej plebanii w lipcu 1843 roku przybył do Koszarawy pierwszy stały duszpasterz, ks. Józef Rusin, który pracował tu do roku 1847. Doprowadził do powstania w Koszarawie szkoły trywialnej oraz założył Towarzystwo Trzeźwości, do którego wstąpiły 1763 osoby²⁶⁹. W 1842

Ignacy Pawluśkiewicz, olej na desce (początek XIX w.), kościół parafialny w Jeleśni (fot. A.A. Majewski, 2017 r.)

²⁶³ B. Kumor, *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786–1985*, Kraków 1985, s. 63, 87, 118, 121, 142; Z. Gogola OFMConv., *Początkowa organizacja...*, s. 150–151; P. Natanek, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 18.

²⁶⁴ P. Natanek, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 20.

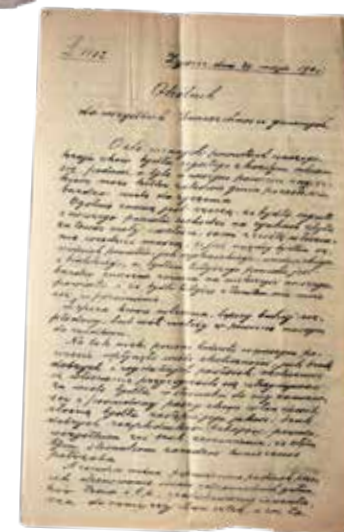
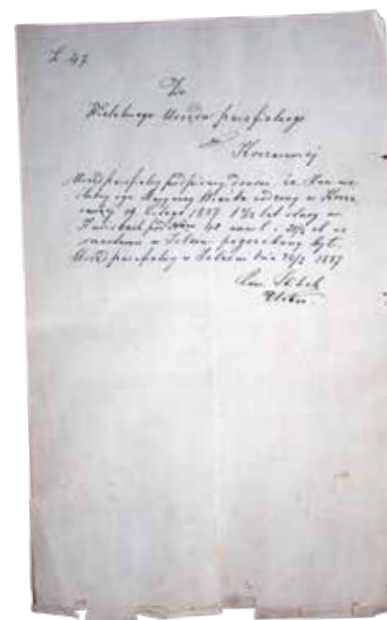
²⁶⁵ *Tamże*, s. 22; J. Suchoń, *Jeleśnia i okolice...*, s. 204–205; P. Krzywda, *Grupa Babiej Góry...*, s. 445; S. Figiel, P. Franczak, U. Janicka-Krzywda, P. Krzywda, *Beskid Żywiecki...*, s. 376; U.J. Własiuk, *Beskid Żywiecki...*, s. 621.

²⁶⁶ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*

²⁶⁷ APar-J, M.J. Niemczyk, *Monument albo ekstrakt...*

²⁶⁸ APar-K, *Liber memorabilium...*

²⁶⁹ *Tamże*; M. Piela, *Rusin Józef*, [w:] *Słownik biograficzny Żywiecczyzny*, red. A. Urbaniec t. 2, Żywiec 1997, s. 239–240; A.A. Majewski, *Historia Korbielowa...*, s. 487. Niektórzy autorzy podają błędnie, że w 1843 r. erygowano w Koszarawie parafię; zob. S. Cader, *Obiekty sakralne...*, s. 92; P. Natanek, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 20.

Dokumenty przechowywane w archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie (fot. A.A. Majewski, 2018 r.)

roku zamierzano włączyć do koszarawskiej kapelanii lokalnej Przyborów i Hucisko, lecz mieszkańcy tych wsi nie wyrazili na to zgody²⁷⁰.

W latach 1839–1843 wzniesiono w Koszarawie nowy kościół, który został konsekrowany w 1855 roku przez biskupa tarnowskiego Józefa Alojzego Pukalskiego (1798–1885). Ponieważ budowę wspierał finansowo arcyksiążę Karol Ludwik Habsburg, świątynia otrzymała wezwanie jego patrona – św. Karola Boromeusza. Jest to murowana, klasycystyczna budowla na planie prostokąta, posiadająca trzy nawy z krótkim prezbiterium zamkniętym ścianą prostą. Prezbiterium i nawa zwieńczone są sklepieniem żagielkowym, a nawy boczne – kolebkowym. Od strony zachodniej znajduje się czworoboczna wieża o ściętych narożach ujętych pilastrami. Bryłę świątyni wieńczy wieżyczka sygnaturkowa oraz dwuspadowy dach. Ozdobą kościoła są cztery klasycystyczne, drewniane ołtarze, zdobione złożonymi fryzami, wieńcami i rozetami. Trzy spośród nich – główny oraz dwa boczne zamykające nawy – to dzieło artystów z austriackiego Tyrolu. W ołtarzu głównym znajduje się obraz przedstawiający św. Karola Boromeusza, zastępowany w miesiącach maryjnych (maju, sierpniu i październiku) wizerunkiem Matki Bożej Anielskiej. Po jego bokach stoją figury biskupów – św. Stanisława (po lewej) i św. Wojciecha (po prawej). Z czasów budowy kościoła pochodzi także klasycystyczna ambona i drewniana chrzcielnica w kształcie ołtarzyka²⁷¹.

Z biegiem czasu koszarawska plebania zaczęła podupadać. W 1907 roku dziekan suski Marcel Klimkiewicz napisał w swoim raporcie wizytacyjnym, że „plebania bardzo jest zdezelowana, zębem czasu zgryziona, woła o najrychlejsze zastąpienie ją nową”. Zalecił on komitetowi parafialnemu, aby w kolejnym roku na plebanii wmontować nowe drzwi i wybudować nowe piece. Komitet parafialny nie przeprowadził jednak żadnych napraw, gdyż nie mógł się porozumieć w kwestii ścinki drzewa potrzebnego do tych reparacji. Ksiądz proboszcz Michał Brzeźniak (1864–1920) wobec tego własnym kosztem wybudował piec i kupił nowe zamki do pokoi plebańskich. Następny proboszcz, ks. Władysław Godawa, w 1915 roku podjął się częściowej restauracji plebanii. Kosztem gminy wykonano piec kuchenny oraz piece grzewcze w kancelarii i salonie. Z własnych zaś pieniędzy proboszcz wybielił ściany budynku, wykonał cementową podłogę w sieni i wstawił nowe podwójne okna w salonie. Dziekan suski Józef Motyka (1885–1968) w 1935 roku pisał w swojej relacji, że plebania pokryta jest gontami, „ale w miarę poprawy gospodarczej trzeba myśleć o nowej [pokrywie dachu]”. Ksiądz Jan Paniak, gdy w 1938 roku objął funkcję administratora parafii w Koszarawie, zastał plebanię w fatalnym stanie²⁷². W kronice parafialnej dokonał następującego wpisu:

Dnia 10 marca 1938 roku przyjechałem do Koszarawy z Wróblowic ad Kraków. Urodzony jestem w Jabłonce orawskiej 17 III 1902 [roku]. Średnie wykształcenie odebrałem w języku węgierskim i polskim, bo do roku 1918 moje rodzinne okolice należały pod zabór węgierski. Z chwilą rozpadnięcia się monarchii Austro-Węgierskiej Górną Orawę przyłączono do Polski; po przerwie jednorocznej poszedłem już do gimnazjum polskiego w Nowym Targu, gdzie uzyskałem świadectwo dojrzałości. Studia teologiczne skończyłem na Uniwersytecie Jagiellońskim, a w roku 1928 otrzymałem święcenia kapłańskie z rąk Najprzewielebniejszego Księcia Metropolicy A[dama] S[tefana] Sapiehy na Wawelu. W dniu mojego przyjazdu były

Kościół pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie (fot. A.A. Majewski, 2017 r.)

przygotowane 4 bramy przez tutejszych paraf[ian]. Niech czytelnik nie myśli, że się chwale, bo bramy te były przygotowane nie tylko na mój przyjazd, ale dużo więcej ze względu na odjazd mojego poprzednika, ks. Fr[anciszka] Makucha, bo mój przyjazd a jego odjazd nastąpiły w jednym dniu. Te parady nie świadczą o jakimś szacunku dla księdza tutejszych paraf[ian]. To tylko stawianie się i na tym koniec. Wrażenie bardzo przykre zrobiły na mnie zabudowania plebanii i budynków gospodarczych. Plebania bardzo stara, z drzewa (pierwsza); robiła wrażenie, że to dom jakiegoś bardzo starego, niedołęznego gospodarza. Upadnięta w ziemię [...]. Należy zaznaczyć, że wszyscy księża poprzednicy, poczynawszy od ks. śp. [Michała] Brzeźniaka, robili starania o budowę nowej pleb[anii], ale słowa, prośby ich odbijały się od paraf[ian] koszar[awskich] jak groch od ściany i nie przyszło do budowy. Mój przyjazd nastąpił wnet koło połowy marca. Zima akurat niezbyt ostra, przez marzec i kwiecień jednak dość obfite opady śnieżne, ale za to 1 maja 1938 roku wisały sople lodu u dachu długości jednego metra, toteż nic dziwnego, że się zasiedziałem w kancelarii, która służyła za jedno jedyne pomieszczenie dla księdza. Reszta – salon, pokoik obok – nie do użycia (grzyb, wilgoć), okna z jakiejś chałupy chłopskiej, niedopasowane, bez zawiasów przybito gwoździem. Taki sam stan budynk[ów] gosp[odarczych], które w tej chwili, kiedy piszę, jeszcze stoją²⁷³.

W połowie 1938 roku Starostwo Powiatowe w Żywcu i Kuria Metropolitalna w Krakowie zatwierdziły plany budowy nowej plebanii w Koszarawie. Pod koniec września tego samego roku komitet budowlany zebrał na ten cel z dobrowolnych składek mieszkańców wsi prawie 1500 zł. Kupiono wówczas 35 tys. sztuk cegły (za 1028 zł) i wapno (za 400 zł). Rada gminy przyznała 120 m³ drewna, jednak w większości nienadającego się na budowę, a jedynie na opał. Z tego powodu ks. Paniak przeznaczył na cele budowlane tylko 50 m³ otrzymanego drewna, a resztę sprzedał

²⁷⁰ APar-J, M.J. Niemczyk, *Monument albo ekstrakt...*

²⁷¹ P. Natanek, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 22–23; M. Leśniakiewicz, *Babia Góra i okolice...*, s. 123–126; S. Cader, *Obiekty sakralne...*, s. 92–93; *Zabytki sztuki w Polsce...*, s. 65–67.

²⁷² P. Natanek, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 36–37.

²⁷³ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*

Plebania w Koszarawie (fot. A.A. Majewski, 2025 r.)

za 2 tys. zł. W grudniu 1938 roku udało mu się w końcu narzucić parafianom przymusowe składki, bez zezwolenia władz świeckich; ich wysokość uzależniona była od ilości posiadanego gruntu. Do maja 1939 roku udało się zebrać 550 zł. W tymże miesiącu rozpoczęto wreszcie budowę plebanii. Prowadził ją majster murarski z Makowa Podhalańskiego, który za stan surowy budynku miał wziąć 3700 zł. W 1941 roku plebania została zamieszkała, mimo że nie była jeszcze w pełni ukończona – i taki stan utrzymywał się jeszcze przez wiele kolejnych lat. W relacji ks. dziekana Jana Marszałka (1907–1989) z 1972 roku czytamy: „parter plebanii jest wykończony, należyte sanitaria z wodą bieżącą, na piętrze jest jeden pokój wykończony wraz z korytarzem, a dwa pokoje niewykończone [...]”. Plebania jest nieotynkowana i zewnętrznie niewykończona”. Plebanię otynkowano dopiero przed rokiem 1982. Następnie w 1987 roku wykończono dwa pokoje na piętrze, będące w stanie surowym, a także pokryto dach blachą cynkową²⁷⁴.

Obok kościoła wzniesiono poza tym murowaną organistówkę, w której od 1844 roku mieściła się też szkoła (nauczycielem i organistą była w tym czasie ta sama osoba). Wydaje się, że już w okresie międzywojennym budynek ten zaczął służyć jako Dom Katolicki – protokół wizytacji dziekańskiej z 22 lutego 1986 roku wyraźnie nazywał organistówkę Domem Katolickim. Po usunięciu katechezy ze szkół w okresie PRL-u w budynku tym uczono religii²⁷⁵.

Najpóźniej w 1865 roku założono w Koszarawie cmentarz, zlokalizowany na wschód od kościoła, nad brzegiem potoku Bystra. Wśród pomników nagrobnych wyróżnia się tu zabytkowa figura Matki Bożej Niepokalanie Poczętej zwieńczająca nagrobek Zofii z Bierońskich Lachowej (zm. 1895). Obok znajduje się jeszcze starszy

²⁷⁴ P. Natanek, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 38–39.

²⁷⁵ Tamże, s. 40.

nagrobek jej męża, Wojciecha Lacha (zm. 1887). Warto także zwrócić uwagę na liczne krzyże żeliwne z huty w Węgierskiej Górze²⁷⁶.

1 stycznia 1890 roku kapelania lokalna w Koszarawie została podniesiona do rangi parafii. Jej pierwszym proboszczem został dotychczasowy kapelan lokalny w latach 1886–1890, ks. Bronisław Mikołaj Niklewicz (1848–1911)²⁷⁷.

W 1886 roku Koszarawa weszła w skład dekanatu suskiego. Z kolei w 1964 roku dekanat żywiecki podzielono na dwie części: Żywiec-Północ i Żywiec-Południe, po czym w roku 1971 Koszarawa została włączona do dekanatu Żywiec-Północ, jak głosi uzasadnienie – „ze względu na lepsze połączenie”. Następnie, 22 marca 1992 roku, papież Jan Paweł II (1920–2005) bullą *Totus Tuus Poloniae Populus* utworzył diecezję bielsko-żywiecką z wydzielonych terenów archidiecezji krakowskiej i diecezji katowickiej – i po tych zmianach wspomniane tu dwa dekanaty żywieckie zostały podzielone na cztery: żywiecki, radziechowski, milowski i jeleśniański. Koszarawa znalazła się w dekanacie jeleśniańskim²⁷⁸.

Księża pracujący w Koszarawie bardzo troszczyli się o miejscowy kościół i jego wyposażenie. W 1852 roku staraniem ks. Jana Kollarika (Kolarika) (1800–1865) i jego własnym nakładem została zakupiona monstrancja. Pomalowano też ołtarze; część kosztów pożłocenia wielkiego ołtarza i mniejszych wzięła na siebie arcyksiążę Albrecht Fryderyk Rudolf Habsburg, ówczesny właściciel dóbr żywieckich. Ksiądz Andrzej Kulig (1819–1890), kapelan lokalny w latach 1865–1878, po uzyskaniu w 1868 roku pomocy finansowej od cesarza austriackich Franciszka Józefa I Habsburga (1830–1916) (w wysokości 100 florenów) i Ferdynanda I Habsburga zwanego Dobrotliwym (1793–1875) (300 florenów), a także cesarzowej Elżbiety Bawarskiej (1837–1898) (80 florenów) i cesarzowej wdowy po cesarzu Franciszku II Habsburgu (1768–1835) – Karoliny Augusty Wittelsbach (1792–1873) (100 florenów), dokonał generalnego odnowienia kościoła. Kolejny kapelan lokalny, ks. Wojciech Komperda, w latach 1880–1881 pokrył dach wieży kościelnej miedzianymi blachami; ponadto okna w wieży zostały w tym czasie wzmocnione żelazem i pomalowane na niebiesko, a wnętrze kościoła wybielone. W 1912 roku przeprowadzono reparację sygnaturki, w której umieszczono nowy dzwon przelany z rozbitego starego (odlano go w Białej za 360 koron). W 1915 roku pokryto dach kościelny eternitem, a w 1918 roku wyremontowano główny ołtarz²⁷⁹.

W dniach 15–21 maja 1925 roku odbyły się w parafii koszarawskiej misje święte, które prowadzili ojcowie kapucyni z Krakowa. Brali w nich udział wszyscy parafianie i wszyscy łącznie z dziećmi przystąpili do spowiedzi. W spowiedzi, która trwała dwa dni, pomagali księża z dekanatów suskiego i żywieckiego, między innymi ks. Edward Dziewoński (1882–1946) – proboszcz w Stryżawie, ks. Karol Szymczykiwicz

²⁷⁶ APar-Kosz, *Liber mortuorum...*, t. 3, s. 174, t. 4, s. 15; M. Leśniakiewicz, *Babia Góra i okolice...*, s. 126.

²⁷⁷ Do końca grudnia 1889 r. ks. B.M. Niklewicz podpisywał się w księgach parafialnych jako kapelan lokalny (*capellanus localis*), natomiast 5 stycznia 1890 r. podpisał się po raz pierwszy jako proboszcz (*parochus loci*). Świadczy to o tym, że Koszarawa stała się samodzielną parafią 1 stycznia 1890 r. Poprzednik ks. Niklewicza, Wojciech Komperda, do samego końca swojego pobytu w Koszarawie, tj. do stycznia 1886 r., konsekwentnie występował z tytułem kapelana lokalnego. Zob. APar-Kosz: *Liber natorum et baptisatorum...*, t. 3, s. 382; *Liber natorum...*, t. 4, s. 1; *Liber memorabilium...*

²⁷⁸ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*; Z. Gogola OFMConv., *Początkowa organizacja...*, s. 151; P. Natanek, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 18–19; tenże, *Rozwój organizacji dekanalnej, parafialnej i katechetycznej w archidiecezji krakowskiej za rządów ks. kard. Karola Wojtyły (1962–1968)*, Kraków 1993, s. 33, 54–56.

²⁷⁹ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*; P. Natanek, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 23–24, 28–29.

(1877–1927) – proboszcz w Lachowicach, ks. Władysław Syc – proboszcz w Jelesni, ks. Jan Satke (1867–1940) – proboszcz w Żywcu, ks. Władysław Podwiński (1860–1950?) – rektor kościoła w Pewli Małej, ks. Franciszek Kózka (1896–1969) – wikariusz w Zawoi oraz ks. Antoni Sznajdrowicz – wikariusz w Rajczy. Proboszcz Władysław Godawa odnotował na kartach kroniki parafialnej:

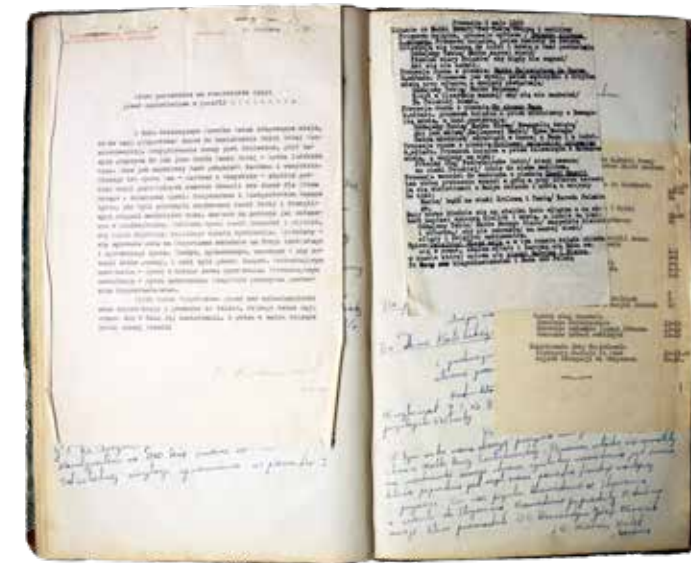
Koszta całej misyj św. wynosiły 1657 złotych polskich; 787 złożyła parafia niechętnie bardzo, bo nawet do ks. dziekana chodzono ze skargami i oszczerstwami na mnie (szatan ogromnie przeszkadzał), z ofiar podczas mszy św. uzbierałem 113 zł i 15 gr, a resztę z własnej kieszeni dołożyłem. A jakie skutki? Na trzeci dzień brat Karol Marszałek w sprzeczce o popiół bulcowy nieumyślnie pchnął swoją siostrę Rozalię tak nieszczęśliwie, że ta po paru godzinach majączenia zmarła. Brata skutego odprowadzono do więzienia w Żywcu, jednak wynik sekcji sądowej, że zmarła na paraliż serca i mózgu, spowodował jego zupełne uwolnienie. Naturalnie wielu było, którzy nie skorzystali z misyj św. nic. Itp. Wit Majdak, 19-letni chłopak, syn Józefa, w Oktawę Bożego Ciała tego roku, strzelając z moździerzy tak nieszczęśliwie nabijał moździerz, że proch się zapalił, a jemu kamienie poraniły twarz i w lewej ręce urwało mu 3 palce. [...] To kara Boża za to, że mimo misyj nie zaprzestał stosunku cudzołóżnego z jedną z tutejszych dziewczek, bo nawet, jak opowiadają, podczas misyj św. z nią grzeszył. I jeszcze jeden dotychczas wypadek stojący w związku z misją św., niejaki Maciej Kachel, wdowiec, gospodarz tutejszy, mimo ostrych kazań i obietnic uroczystych, że grzeszyć parafianie przestaną, nie zaprzestał grzeszyć z Anną Majdak, wdową, i marnie zginął z opilstwa. Gorzałka 4 razy w nim się zapaliła.

Pisząc o tych 2 wypadkach, nie chcę absolutnie nikogo potępić, bo sam wielce potrzebuję miłosierdzia Bożego, ale chcę zaznaczyć to, że P. Bóg nie da się z siebie naśmiewać i w sposób jawny karze nieopatrznych i lekkomyślnych ludzi²⁸⁰.

Czasy okupacji niemieckiej były ciężkie dla Kościoła katolickiego w Polsce. Już w październiku 1939 roku Niemcy wezwali wszystkich księży z Żywiecczyny do starostwa w Żywcu, gdzie uczyniono z nich „czynnych” zakładników. Otóż kapłanom wprawdzie pozwolono pracować w parafiach, lecz w razie zabicia jakiegokolwiek Niemca na terenie ich parafii to oni mieli w pierwszym rzędzie odpowiadać za jego śmierć – a to dlatego, że zdaniem Niemców duchowni cieszyli się wśród ludności największym autorytetem i wywierali najsilniejszy wpływ na jej zachowanie. W 1941 roku władze okupacyjne zabroniły odprawiać w kościele w Koszarawie nabożeństw uroczystych z wyjątkiem niedziel oraz drugich świąt Bożego Narodzenia, Wielkanocy i Zielonych Świąt. Z kolei w 1942 roku Niemcy na cele wojenne zabrali z kościoła duży dzwon (400 kg)²⁸¹.

Równie trudny dla Kościoła był okres PRL-u. W 1953 roku proboszczowi koszarawskiemu Ignacemu Sukiennikowi władze nie pozwoliły na nauczanie religii w szkole – wydały natomiast takie pozwolenie księdzu ekspozytowi z Huciska, Franciszkowi Kuśmierczykowi (1887–1957), który z uwagi na zaawansowany wiek i choroby nie mógł ani razu przyjechać na naukę do Koszarawy. Podczas pogrzebu Józefa Stalina (1878–1953) 9 marca 1953 roku ks. Sukiennik został przymuszony przez władze starostwa żywieckiego do bicia w dzwony²⁸².

W 1956 roku nastąpił upadek stalinizmu. Władzę w Polsce objął Władysław Gomułka (1905–1982), który zapoczątkował okres liberalizacji systemu komunistycznego

Liber memorabilium capellaniae localis Koszaraviensis, Słowo pasterskie na rozpoczęcie misji przed nawiedzeniem w parafii Koszarawa, 14 czerwca 1968 r.; scenariusz procesji na 3 maja 1966 r. (archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie; fot. A.A. Majewski)

znany jako „odwilż gomułkowska” lub „mała stabilizacja”. Ludność Koszarawy, „korzystając z wystąpienia Gomułki, nacisnęła na kierownictwo szkoły we wsi o przywrócenie nauki religii w szkołach. Naukę religii przywrócono i nastąpiło wielkie odprężenie w stosunkach wewnątrz kraju”²⁸³. Sytuacja Kościoła zaczęła się jednak szybko pogarszać. Z początkiem lat 60. XX wieku ks. Sukiennik napisał:

Dla Kościoła lata coraz smutniejsze. Usunięto religię znowu ze szkoły, tak że uczyć wszystkie dzieci w Domu Katolickim. Dzieci dalsze w niedzielę przed sumą, dzieci bliższe w powszednie dni po lekcjach. Dlatego też poprosiłem o możliwość odprawiania w każdą niedzielę i święta 3 mszy św., w tym jedną wieczorną, by wszyscy ludzie mogli być w kościele i w ten sposób podtrzymywać swoją religijność. Władze każą pisać sprawozdania z nauczania religii, co jest sprzeczne z zasadami wolności sumienia, księża nieposyłających sprawozdań karzą grzywnami pieniężnymi, zabierają prywatne rzeczy, jak maszyny do pisania, bydło, domowe sprzęty itp. Nałożono wysokie podatki od składek na tacę kościelną. U mnie 15 tysięcy sześćset złotych na rok. Ogromne podatki od dochodów *iura stolae*, 6500 zł na rok. Wielkie podatki od lokali mieszkalnych (plebania), w których skrupulatnie pomierzono metraż mieszkania i na każdy m² podatek (u mnie około 3 tysiące rocznie). Zabroniono wszelkich zebrań, stowarzyszeń, pielgrzymek. Młodzieży w internatach, [na] koloniach nie pozwala się chodzić na mszę św. Przy wojsku też. Nie pozwala się niektórym funkcjonariuszom państwowym i członkom partii nawet chrzcić dzieci i zawierać małżeństw kościelnych. Wszystkie środki propagandy obrócone, jeżeli nie przeciw religii, to przynajmniej dla zubożnienia dusz na sprawy religii. Kościół przeżywa wielką próbę przed tysiącletnim chrztem w Polsce. W tym położeniu duży wysiłek o utrzymanie wiary [...]. Odprawiliśmy misję parafialną w roku 1960, potem renowacja misyjna w 1961. Obie prowadził o. Marek Pocięcha i z ojcem Robertem

²⁸⁰ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*

²⁸¹ Tamże; P. Nataneł, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 10–11.

²⁸² APar-Kosz, *Liber memorabilium...*; P. Nataneł, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 12.

²⁸³ APar-Kosz, *Liber memorabilium...*; P. Nataneł, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 13.

Markiem z zakonu bernardynów. Postawiono na tę pamiątkę krzyż misyjny. W roku 1959, w dniach 3 i 4 czerwca, odbyło się bierzmowanie przez J[ego] E[minencję] Ks. Biskupa Karola Wojtyłę z Krakowa. Do bierzmowania przystąpiło 834 dzieci i młodzieży. Co roku odbywają się rekolekcje parafialne [...]. Ludzie biorą bardzo liczny udział w nabożeństwach, misjach i rekolekcjach. W kościele nie czyni się większych inwestycji, bo to obłożone podatkiem (60% za każdą inwestycję podatku). Naprawia się tylko wszystkie ornaty, kapy, chorągwie, baldachim, bieliznę liturgiczną, tak że wszystko odnowione²⁸⁴.

Staraniem ks. Sukiennika w 1954 roku kupiono duży dzwon, wyremontowano wieżę kościelną (1956–1957) i wieżyczkę na sygnaturkę (1970–1971), a także otynkowano kościół (1972) oraz uruchomiono punkty katechetyczne w przysiółkach Koszarawy – Cichej i Bystrej (1965). W 1964 roku przydzielono do parafii w Koszarawie pierwszego w jej historii wikariusza. Został nim ks. Marian Piotrowski (ur. 1930), pracujący wcześniej w Gdowie. Po dwóch latach przeniesiono go do Podszkła na Orawie, a w jego miejsce przysłano ks. Edwarda Pawłowskiego (ur. 1921), który pracował w Koszarawie do roku 1975, zanim odszedł do Rajczy; w jego miejsce przybył ks. Roman Pyka (1948–2013), pochodzący z Krzeszowa²⁸⁵.

W 1983 roku ks. Ignacy Sukiennik poważnie zachorował. Stan jego zdrowia coraz bardziej się pogarszał, a mimo to zrezygnował on z podjęcia specjalistycznego leczenia w Krakowie. Czując, że jego ziemskie życie dobiega kresu, postanowił zostać w Koszarawie, by tutaj właśnie umrzeć. W tym czasie doszło do głośnego skandalu, który wywołała gospodyni księdza proboszcza:

Ks. wikary R. Pyka obserwuje przebieg wydarzeń na plebanii, uważając, że wszelkie sprawy rozwiąże czas. Wszystkim zaś wiadomo, że źródłem wszelkiego niepokoju jest postępowanie gospodyni, p. Władysławy Lach, która zapomniała o swych podstawowych obowiązkach. Usiłowała w sposób bezprawny wyręczać w działaniu ks. proboszcza, którego życie gaśło.

5 maja [1984 roku] zasmuca wszystkich wiadomość o śmierci ks. Ignacego Sukiennika. W pamięci większości parafian pozostał jako dobry pasterz, oddany sprawom swojej parafii. Przy jego trumnie w sali jadalnej na plebanii przewijają się tłumy ludzi. Zgodnie z wolą zmarłego został on pochowany na placu przykościelnym (obok zakrystii). W uroczystościach żałobnych wzięło udział wielu księży, miejscowa społeczność, młodzież i dzieci [...].

Ks. Roman Pyka został w tym czasie przeniesiony do innej parafii. Obowiązki pełnił chwilowo brat zmarłego proboszcza [ks. Eugeniusz Sukiennik], który również przejął mienie po zmarłym.

W owym czasie państwowe środki masowego przekazu podgrzewały atmosferę nieufności do Kościoła, przedstawiały w sposób tendencyjny i niekorzystny życie na parafiach. Reportaże telewizyjne stanowiły więc ścisłego rodzaju instruktaż dla niektórych parafian w Koszarawie.

Na plebanii uparcie pozostawała gospodyni, p. Lach, której już nikt nie potrzebował. Nie rozumiała zachodzących przemian. Nie chciała opuścić plebanii nie tylko na żądanie parafian, lecz i na prośbę władz dekanatu. Przed plebanią zaczynały codziennie gromadzić się tłumy ludzi w zamiarze zmuszenia dawnej gospodyni do opuszczenia mieszkania. W ograniczony sposób interweniowała milicja, by nie dopuścić do tragicznych następstw, samosądu, linczu.

²⁸⁴ APAr-Kosz, *Liber memorabilium*...

²⁸⁵ Tamże.

Grób ks. Ignacego Sukiennika obok kościoła w Koszarawie (fot. A.A. Majewski, 2017 r.)

Wnętrze kościoła pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie (archiwum parafii)

W pracy, w sklepach, w autobusach czy na ulicach mówiło się tylko o wydarzeniach na koszarawskiej plebanii, które stanowiły zgorszenie dla młodych, politowanie dla biorących w nich udział, poniżenie dla uczciwych, szyderstwo dla obcych. Jak mało potrzeba, by zatracić swe człowieczeństwo, jak łatwo zniszczyć dorobek wieloletniego wychowania religijnego²⁸⁶.

W 1984 roku obowiązki proboszcza w Koszarawie podjął pochodzący z Rajczy ks. Józef Kurowski (1934–1993). Jego staraniem kościół otoczono murem i wybudowano wokół niego alejkę procesyjną. 30 czerwca 1993 roku proboszczem został mianowany ks. Stanisław Klimasara (1932–1999), który odnowił plebanię i zadbał o nowe elementy wyposażenia kościoła, w tym o okazałe drzwi wejściowe. Kolejny proboszcz, ks. Adam Stopa, wymienił całkowicie dach kościelny i pomalował wnętrze kościoła²⁸⁷.

Na terenie parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie oprócz kościoła znajduje się jeszcze kilka innych obiektów sakralnych. Najstarszym z nich jest kamienna rzeźba *Boża Męka* z 1686 roku, usytuowana przy głównej drodze powyżej kościoła. Na podstawie złożonej z trzech płaskich krążków stoi wysoki słup składający się z trzech zwięzających się członów: dolnego czworosiennego, środkowego okrągłego i górnego w kształcie krzyża, z wnęką od frontu na krucyfiks. Człon dolny oddzielony jest od środkowego kostką, na której od frontu wyryto datę „1686”, po lewej litery „Si:B” (skrót zlatynizowanego imienia i nazwiska – Simon Branka), a po prawej i z tyłu kolejno monogramy IHS i Maryi. Figurę tę wykonał koszarawski młynarz Szymon Brańka.

²⁸⁶ Tamże.

²⁸⁷ *Słownik biograficzny zmarłych kapłanów w diecezji bielsko-żywieckiej 1992–2011*, red. ks. J. Kiedos, ks. S. Lubaszka, ks. S. Zawada, Bielsko-Biała 2012, s. 26–28; P. Nataneł, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 63–64; A.A. Majewski, *Historia Korbietowa...*, s. 498–499.

Wnętrze kościoła w Koszarawie (fot. A.A. Majewski, 2017 r.)

Według lokalnej tradycji w miejscu, gdzie ona stoi, miał zostać zbudowany pierwszy kościół w Koszarawie, do czego jednak nie doszło z nieznanych przyczyn²⁸⁸.

Poza tym w przysiółku Cicha zlokalizowana jest kaplica domkowa – zbudowana na rzucie prostokąta, murowana z cegły i otynkowana; nakryta dachem siodłowym, blaszanym, od frontu zwieńczonym krzyżykiem. Pod dachem znajduje się profilowany gzyms, od frontu tworzący rodzaj okapiku, przykrytego rzędem gontów. Na kalenicy z kolei mieści się czworoboczna wieżyczka, obita deseczkami; stary dzwonek zabrali z niej Niemcy podczas okupacji (1939–1945), nowy zaś, o wadze ok. 20 kg, został zakupiony kilka lat temu w Czarnym Dunajcu. Wieżyczka nakryta jest dachem namiotowym, zwieńczonym nad frontowym szczytem metalowym krzyżykiem. Framugi drzwi do kaplicy wykonano z kamienia, nadproże wykończono łukiem półkolistym. W kluczu łuku nadproża wyryto datę budowy obiektu – „1886”. Na zewnątrz kaplicy na prawo od drzwi wmurowano kamienną kropielnicę, a na lewo umieszczono tablicę fundacyjną z napisem: „+ / Na chwałę P. Bogu / wystawił / Maciej Gąsiorek / z Katarzyną żoną na tę pamiątkę / ze zięć i córka od pioruna zginęli. / Zdrowaś Marya: Wieczne od: / 1885”. W szczycie nad drzwiami znajduje się wykończona łukiem półokrągłym wnęka z kamienną figurą Matki Bożej Niepokalanie Poczętej (typu apokaliptycznego) z czasu budowy obiektu. Po bokach kaplicy wstawiono okna, również wykończone łukami półokrągłymi. Wnętrze nakryto sklepieniem klasztornym. Wewnątrz na postumencie stoi

²⁸⁸ Zabytki sztuki w Polsce..., s. 67; P. Dyrłaga, *Andrzej Komoniecki i najstarsze...*, s. 58–59; Zbiory Przemysława Dyrłagi [dalej: ZPD], P. Dyrłaga, *Znaki wiary i pobożności. Kaplice, kapliczki i figury przydrożne w powiecie żywieckim*, mps udostępniony przez autora, [b.p.].

Procesja z feretronami (archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie)

kamienny posąg Chrystusa upadającego pod krzyżem, który stanowi wierną kopię posągu z kaplicy zwanej Kościołem Trzeciego Upadku w Kalwarii Zebrzydowskiej. Podaną na wspomnianej tablicy motywację ufundowania kaplicy można uzupełnić, opierając się na zapisach w koszarawskich księgach parafialnych. Otóż Maciej Gąsiorek, fundator kaplicy, był dwukrotnie żonaty – po raz pierwszy z Anną Hernas, a po raz drugi z Katarzyną Wilczęgą. Z pierwszego małżeństwa miał dwie córki: Wiktorię i Mariannę. Marianna wyszła za mąż za Jana Lebiode. 17 maja 1883 roku podczas burzy oboje schronili się pod dębami i zginęli, gdy piorun uderzył w jedno z drzew. Według miejscowej tradycji do tego nieszczęśliwego wypadku doszło właśnie w miejscu, w którym stoi kaplica²⁸⁹.

Z kolei na południowym stoku Lachów Gronia, w lesie poniżej osiedla Pod Hałą, stoi kaplica pw. Matki Bożej Częstochowskiej, zwana „kapliczką z dobrą wodą”. Zbudowana została w 1975 roku nad źródłem, gdzie w 1971 roku doszło do prywatnego objawienia. Wymurowana została z kamienia i cegły, a pokryta jest drewnianym daszkiem wysuniętym przed lico budowli i wspartym na dwóch filarach. Wewnątrz znajduje się mały wizerunek Matki Bożej Częstochowskiej, a po bokach witraże z przedstawieniami: św. Antoniego (po lewej) i św. Franciszka (po prawej). Obok ustawiono stacje Drogi Krzyżowej w formie głazów i kilku cegieł przy każdej stacji. Stoi tu także dzwonniczka z dwoma dzwonami²⁹⁰.

²⁸⁹ APAr-Kosz, *Liber mortuorum...*, t. 3, s. 156; A.A. Majewski, *Historia Korbielowa...*, s. 404; P. Góra, *Anna Gąsiorek...*, s. 122; ZPD, P. Dyrłaga, *Znaki wiary i pobożności...*

²⁹⁰ P. Krzywda, *Grupa Babiej Góry...*, s. 445; S. Figiel, P. Franczak, U. Janicka-Krzywda, P. Krzywda, *Beskid Żywiecki...*, s. 377; M. Leśniakiewicz, *Babia Góra i okolice...*, s. 128; ZPD, P. Dyrłaga, *Znaki wiary i pobożności...*

1. Kaplica w Koszarawie-Cichej z 1886 r. (fot. A.A. Majewski, 2017 r.)
2. Tablica fundacyjna na ścianie kaplicy w Koszarawie-Cichej (fot. A.A. Majewski, 2016 r.)

Kapelanami lokalnymi, administratorami i proboszczami parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie byli kolejno:

- Józef Rusin (kapelan lokalny w latach 1843–1847)
- Walenty Kóska (administrator w latach 1847–1848)
- Jan Kollarik (Kolarik) (kapelan lokalny w latach 1848–1865)
- Jan Biela (administrator od kwietnia do października 1865 r.)
- Andrzej Kulig (kapelan lokalny w latach 1865–1878)
- Józef Kuziński (administrator w latach 1878–1879)
- Wojciech Komperda (kapelan lokalny w latach 1879–1886)
- Józef Jodłowski (administrator od lutego do lipca 1886 r.)
- Bronisław Mikołaj Niklewicz (kapelan lokalny w latach 1886–1890, proboszcz w latach 1890–1892)
- Michał Grudziński (administrator w latach 1892–1893, proboszcz w latach 1893–1894)
- Ignacy Staffa (Sztaffa) (administrator w latach 1894–1895, proboszcz w latach 1895–1901)
- Ludwik Konopnicki (administrator od maja do września 1901 r.)
- Michał Brzeźniak (administrator od września do grudnia 1901 r., proboszcz w latach 1902–1914)
- Władysław Godawa (administrator od lipca do grudnia 1914 r., proboszcz w latach 1915–1931)
- Franciszek Stanisław Makuch (administrator w latach 1931–1932, proboszcz w latach 1932–1938)

Odnowiona w 2024 r. kamienna rzeźba *Boża Męka* (archiwum Urzędu Gminy w Koszarawie)

Fragment rzeźby *Boża Męka* z wyrytą datą fundacji – „1686” (fot. A.A. Majewski, 2016 r.)

- Jan Paniak (administrator w latach 1938–1952)
- Ignacy Sukiennik (administrator w latach 1952–1966, proboszcz w latach 1966–1984)
- Józef Kurowski (proboszcz w latach 1984–1993)
- Krzysztof Gardyna (administrator od lutego do czerwca 1993 r.)
- Stanisław Klimasara (proboszcz w latach 1993–1999)
- Adam Stopa (administrator w latach 1999–2000, proboszcz w latach 2000–2016)
- Krzysztof Koziół (administrator w latach 2016–2020, proboszcz od 2020 r. do dzisiaj)²⁹¹.

²⁹¹ *Kronika parafii Raba Wyżna*, t. 1, 1835–1993, oprac. M. Pietrzak, Raba Wyżna–Kraków 2011, s. 244; W. Czarniak OFM, *Księga rodacy i duszpasterze Sidziny na przestrzeni 450 lat jej historii*, Kraków 2013, s. 107–109; M. Haraburda, ks. J. Szczepaniak, *Katalog alumnów seminarium na Stradomiu (1801–1900)*, Kraków 2006, s. 42, 74, 79, 117; A. Kapuśniak, ks. J. Szczepaniak, *Katalog alumnów krakowskiego Seminarium Duchownego (1901–1938)*, Kraków 2006, s. 146, 179, 233; R. Kucharczyk, *Z przeszłości parafii Pobiedr do roku 1966*, „Małopolska. Regiony – regionalizmy – małe ojczyzny” 2024, nr 26, s. 330–331 [później zmieniono nazwę tej wsi na Paszkówka]; A.A. Majewski, *Historia Korbielowa...*, s. 491–499; P. Nataneł, *Dzieje parafii Koszarawa...*, s. 58–61; *Słownik biograficzny zmarłych kapłanów...*, s. 26–28; A. Nowak, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej...*, t. 2, A–J, Tarnów 2000, s. 60; tenże, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej...*, t. 3, K–P, Tarnów 2001, s. 53, 57, 70, 116, 124–125, 246; tenże, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej...*, t. 4, R–Ż, Tarnów 2004, s. 37, 95; *Represje wobec osób duchownych i zakonnych na terenie woj. krakowskiego 1944–1975. Leksykon biograficzny*, red. ks. J. Marecki, t. 1, Kraków 2014, s. 221; P. Zięba, *Monografia wsi i parafii Bulowice koło Kęt*, Kęty 2020, s. 231–232.

KAPELANI LOKALNI, ADMINISTRATORZY I PROBOSZCZOWIE PARAFII PW. ŚW. KAROLA BOROMEUSZA W KOSZARAWIE W LATACH 1843–2016

JÓZEF RUSIN (1809–1875)

Urodził się 26 marca 1809 roku w Międzybrodzu w rodzinie chłopskiej jako syn Grzegorza i Tekli z d. Kasperek. Naukę w szkole trywialnej rozpoczął w Porąbce, kontynuował w szkole głównej w Białej, a gimnazjum „w wielkim trudzie i biedzie” ukończył w Cieszynie. Studiował filozofię we Lwowie jako stypendysta Funduszu Religijnego, a teologię we Lwowie i Tarnowie. Świecenia kapłańskie przyjął 17 sierpnia 1837 roku w Tarnowie z rąk biskupa Franciszka Zachariasiewicza (1770–1845).

Od 24 sierpnia 1837 roku był wikariuszem w Białej, katechetą w szkole głównej i kapłanem w szpitalu wojskowym. 23 marca 1843 roku został administratorem w sprawach duszpasterskich w Radziechowach, gdzie założył szkołę trywialną. Pod koniec lipca 1843 roku został pierwszym kapłanem lokalnym w Koszarawie. Tutaj również przyczynił się do powstania szkoły trywialnej w 1844 roku. Ponadto założył Towarzystwo Trzeźwości, do którego wstąpiły 1763 osoby.

14 kwietnia 1847 roku objął kapelanię lokalną w Lipowej. Gdy 11 lutego 1860 roku Lipową podniesiono do rangi parafii, został mianowany jej pierwszym proboszczem. Założył tu Bractwo Najświętszego Serca Pana Jezusa, propagował szkaplerz i różaniec. Wykazywał wielką dbałość o kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła, nie szczędząc środków finansowych na jego odnowienie i upiększenie. Pełnił także obowiązki inspektora szkół ludowych i notariusza dekanatu żywieckiego. Otrzymał godność kanonika *Expositorii Canonialis* (EC)²⁹².

Zmarł 8 września 1875 roku w Lipowej, pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym.

WALENTY KÓSKA (1787–1849)

Urodził się w 1787 roku w Kaniowie k. Bestwiny. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1818 roku. Po święceniach był wikariuszem w Starym Sączu, a w styczniu 1820 roku został przeniesiony na wikariat w Żywcu. 17 stycznia 1826 roku został administratorem w Bułowicach k. Kęt. Dbał o miejscowy kościół pw. św. Wojciecha: umieścił

w nim stacje Drogi Krzyżowej, pomalował sufit, położył posadzkę z plastrowanych kamieni, postawił nowy dach i wieżyczkę na sygnaturkę oraz zbudował mur wokół świątyni. Ponadto wykończył murowaną kaplicę na starym cmentarzu, otoczył cmentarz parkanem z dębowych desek i postawił krzyż na Górze Kwaśniakowej, na której byli grzebani ludzie zmarli podczas epidemii cholery w latach 1805–1806 i w roku 1831.

W 1844 roku został kapłanem filialnym w Lipowej, gdzie powołał do istnienia Towarzystwo Trzeźwości. W latach 1847–1848 pełnił funkcję administratora w Koszarawie. W 1848 roku administrował krótko w Jelesni, ale zrezygnował z tej funkcji, pozostając tam do końca życia jako wikariusz.

Zmarł na gruźlicę 13 stycznia 1849 roku w Jelesni, gdzie został pochowany na cmentarzu przykościelnym.

JAN KOLLARIK (KOLARIK) (1800–1865)

Urodził się 30 października 1800 roku w Trzcianie (słwc. Trstená, węg. Trszte-na) jako syn Jana, mydlarza. W Győr i Eger studiował filozofię, a teologię we Lwowie i Tarnowie. Świecenia kapłańskie przyjął 25 sierpnia 1829 roku w Przemyślu z rąk biskupa Jana Antoniego Potockiego (1759–1832).

Pracował jako wikariusz (1829–1831) i administrator (1831–1832) w Chochołowie. Później był administratorem w Łukowicy (1832–1835), wikariuszem w Łącku (1835–1839) i Rajczy (1839–1847) oraz administratorem w Kolbuszowej (1847).

W latach 1848–1865 był kapłanem lokalnym (miejscowym) w Koszarawie. Jego staraniem miejscowy kościół otrzymał ołtarze, ambonę i organy, a także nowy dach od strony południowej. W 1850 roku założył tu Bractwo Żywego Różańca. Z jego inicjatywy w 1855 roku koszarawską świątynię konsekrował biskup tarnowski Józef Pukalski.

Zmarł na gruźlicę 10 kwietnia 1865 roku w Koszarawie, gdzie został pochowany.

JAN BIELA (1822–1896)

Urodził się 22 czerwca 1822 roku w Starem Bystrem w rodzinie chłopskiej jako syn Wojciecha i Katarzyny z d. Michniok. Szkołę normalną ukończył w Nowym Targu, po czym uczęszczał do gimnazjum w Podolińcu. Filozofię studiował w Tarnopolu, a teologię w Tarnowie. Świecenia kapłańskie przyjął w 1846 roku w Tarnowie z rąk biskupa Józefa Wojtarowicza (1791–1875).

Po święceniach pracował jako wikariusz w Limanowej (1846–1850) i Nowym Targu (1850–1851). Później był administratorem w Niedźwiedziu (1851), wikariuszem w Szaflarach (1851), Milówce (1851–1852), Żywcu (1852–1854), Ślemieniu (1854–1856), Jordanowie (1856–1858) i ponownie w Szaflarach (1858–1861); dalej – administratorem w Bruśniku (1861), wikariuszem w Łącku (1861–1862) i Siedliskach-Boguszu (1862), administratorem w Gumniskach-Fox (1862), wikariuszem w Szczucinie (1862–1863), Szczurowej (1863–1864) i Makowie (1864–1865). Od kwietnia do października 1865 roku administrował w Koszarawie. Następnie pełnił funkcję wikariusza w Rychwałdzie (1865–1866) i Rabce (1866–1868), administratora w Osielcu (1868) i wikariusza w Zawoi (1868–1870). 5 sierpnia 1870 roku objął probostwo w Czarnym Potoku. 3 sierpnia 1886 roku przeszedł na emeryturę, pod koniec życia rezydował w Męcinie, gdzie zmarł nagle 16 listopada 1896 roku.

ANDRZEJ KULIG (1819–1890)

Urodził się 20 października 1819 roku w Myślenicach w rodzinie mieszczańskiej jako syn Andrzeja i Wiktorii Anny z d. Skołyszewskiej. Szkołę podstawową ukończył

²⁹² Kanonik *Expositorii Canonialis* (EC) – tytuł honorowy nadawany przez biskupa księżom za zasługi i zaangażowanie duszpasterskie lub na wniosek diekana. Nazwa pochodzi z łaciny i oznacza prawo do noszenia określonego stroju liturgicznego.

w rodzinnym mieście, do gimnazjum zaś uczęszczał w Podolińcu. Filozofię studiował w Tarnopolu, a teologię w Tarnowie. Świecenia kapłańskie przyjął 13 sierpnia 1845 roku w Tarnowie z rąk biskupa Józefa Wojtarowicza.

W latach 1845–1848 pracował jako wikariusz i katecheta w Jelesni. 19 kwietnia 1848 roku został wikariuszem i katechetą w Rajczy; pełnił tu także funkcję administratora od 1 września 1852 do 23 kwietnia 1853 roku. 11 października 1853 roku został wikariuszem i katechetą w Żywcu, gdzie w kolejnych latach był również kapłanem wojskowym i więziennym. Po dziesięciu latach, 1 października 1863 roku objął funkcję administratora w Międzybrodzu, by po niespełna dwunastu miesiącach, 16 czerwca 1864 roku, powrócić na wikariat w Żywcu.

W latach 1865–1878 był kapłanem lokalnym w Koszarawie. Po uzyskaniu w 1868 roku pomocy finansowej – od cesarza austriackich Franciszka Józefa I (100 florenów) i Ferdynanda I (300 florenów) oraz cesarzowej Elżbiety Bawarskiej (80 florenów) i cesarzowej wdowy Karoliny Augusty (100 florenów) – dokonał odnowienia miejscowego kościoła. W 1875 roku założył w Koszarawie Bractwo Najświętszego Serca Pana Jezusa.

8 października 1878 roku został instytuowany na probostwo w Rajczy. Tutaj w latach 1886–1889 doprowadził do zbudowania nowego, murowanego kościoła. Od 25 listopada 1876 roku pełnił także obowiązki wicedziekana dekanatu żywieckiego. Otrzymał godność kanonika *Expositorii Canonialis* (EC).

Zmarł 18 grudnia 1890 roku w Rajczy, pochowany został przy tamtejszym kościele parafialnym.

JÓZEF KUZIŃSKI (1845–1884)

Urodził się 13 stycznia 1845 roku w Witanowicach jako syn Franciszka, młynarza. Szkołę normalną ukończył w Wadowicach, a gimnazjum (z maturą w 1868 r.) w Krakowie. Teologię studiował w Tarnowie i tu 13 lipca 1872 roku przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa Józefa Alojzego Pukalskiego.

Po święceniach pracował przez trzy miesiące jako wikary w Bieńkówce. 16 grudnia 1872 roku został wikarym eksponowanym w Harbutowicach. 20 sierpnia 1873 roku objął wikariat w Brzeziu, ale już 7 września 1873 roku przeniesiono go na wikariat do Grybowa. Był także katechetą w szkole normalnej w Grybowie i szkołach trywialnych w Gródku i Kąclowej. W latach 1875–1876 administrował w Biesiadkach. Później był wikarym w Rajbrocie (1876–1878), Radziechowach (1878) i Międzybrodzu (1878). W latach 1878–1879 pełnił funkcję administratora w Koszarawie, 28 marca 1879 roku został wikarym w Milówce, a 13 października 1879 roku – administratorem w Palczowicach. 17 października 1879 roku podjął obowiązki administratora w Radocy, gdzie po sześciu miesiącach – 4 maja 1880 roku – został instytuowany na probostwo. Zmarł 18 listopada 1884 roku w Radocy.

WOJCIECH KOMPERDA (1844–1905)

Urodził się 30 sierpnia 1844 roku we Wróblowicach (parafia Czarny Dunajec) w rodzinie chłopskiej jako syn Macieja i Agnieszki z d. Ćwierz. Szkołę normalną ukończył w Nowym Targu, do gimnazjum uczęszczał w Nowym Sączu i Tarnowie. Teologię studiował w Tarnowie i tu 21 lipca 1868 roku przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa Józefa Alojzego Pukalskiego.

Od 5 sierpnia 1868 roku pracował jako wikariusz w Milówce. W latach 1879–1886 był kapłanem lokalnym w Koszarawie. Z jego starania dokonano remontu

dachu kościelnego, wybielono kościół na zewnątrz, otoczono murem cmentarz, a dach plebanii pokryto nowymi dachówkami. W 1886 roku został proboszczem w Czańcu. Tam zmarł 13 grudnia 1905 roku.

JÓZEF JODŁOWSKI (1853–1889)

Urodził się w 1853 roku w Strzeszynie (pow. Gorlice) w rodzinie chłopskiej. W 1871 roku wstąpił do Towarzystwa Jezusowego, ale w 1881 roku opuścił jego szeregi. Świecenia kapłańskie przyjął w 1881 roku w Krakowie, po czym podjął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym UJ (1881/1882).

Pracował jako wikariusz przy kościele św. Piotra i Pawła w Krakowie. Od lutego do lipca 1886 roku pełnił funkcję administratora w Koszarawie, a w 1886 roku objął wikariat w Jaworniku. Zmarł w roku 1889.

BRONISŁAW MIKOŁAJ NIKLEWICZ (1848–1911)

Urodził się 5 października 1848 roku w Żywcu w rodzinie inteligenckiej jako syn Apolinarego i Wiktorii z d. Hałacińskiej. Szkołę początkową ukończył w rodzinnym mieście, a do gimnazjum uczęszczał w Krakowie. Teologię studiował w Tarnowie i tu 26 lipca 1874 roku przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa Józefa Alojzego Pukalskiego.

Pracował jako wikariusz w Rabce (1874–1879), Milówce (1879–1881) i Żywcu (1881–1886). 17 lipca 1886 roku został mianowany kapłanem lokalnym, a w styczniu 1890 roku pierwszym proboszczem w Koszarawie. W latach 1892–1897 był proboszczem w Radziechowach. W 1897 roku objął probostwo w Zawoi, gdzie dokończył budowę kościoła parafialnego. Pełnił także funkcję dziekana dekanatu makowskiego. Zmarł na cukrzycę 7 sierpnia 1911 roku w Zawoi, pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym.

MICHAŁ GRUDZIŃSKI (1860–1938)

Urodził się 10 września 1860 roku w Wadowicach w rodzinie inteligenckiej. W latach 1871–1879 uczęszczał do gimnazjum w rodzinnym mieście, po czym jesienią 1879 roku został przyjęty do Seminarium Duchownego w Krakowie. W latach 1879–1883 studiował teologię na Wydziale Teologicznym UJ. Świecenia kapłańskie przyjął 8 lipca 1883 roku w Krakowie z rąk biskupa Albina Dunajewskiego (1817–1894).

W latach 1883–1890 pracował jako wikariusz w Radziechowach. W 1890 roku został administratorem w Rajczy, a w 1891 roku w Radziechowach. W 1892 roku objął funkcję administratora w Koszarawie, w następnym roku zaś – 22 listopada 1893 – został tu mianowany proboszczem. Zakupił do miejscowego kościoła srebrny kielich i patenę za 76 florenów. W 1894 roku przeniósł się na probostwo w Jordanowie; był ponadto wicedziekanem i notariuszem dekanatu makowskiego.

W 1908 roku został proboszczem w Rajczy. W tym samym roku był głównym fundatorem sztandaru miejscowej OSP. W 1913 roku wybrano go na przewodniczącego Rady Szkolnej Miejskowej, pełnił także funkcję wicedziekana dekanatu żywieckiego. Jego staraniem w latach 1921–1922 kościół parafialny w Rajczy został pomalowany, a w 1925 roku zakupiono do niego nowe dzwony (dawne zabrało wojsko austriackie w 1917 r.). W 1929 roku założył Sodalicję Mariańską Panien.

Zmarł 30 listopada 1938 roku w Rajczy, pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym.

IGNACY STAFFA (SZTAFFA) (1849–1913)

Urodził się 23 marca 1849 roku w Kozach w rodzinie chłopskiej jako syn Szymona i Anny z d. Mandzia. Teologię studiował w Tarnowie i tu 25 lipca 1877 roku przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa Józefa Alojzego Pukalskiego.

Pracował jako wikary w Wilamowicach (1877–1885) i Zebrzydowicach (1885–1887), a w 1887 roku został wikarym *ad personam* w Lachowicach. Później był administratorem (1894–1895) i proboszczem (1895–1901) w Koszarawie. W 1903 roku przeszedł na emeryturę, rezydował w Poroninie. Zmarł w roku 1913.

LUDWIK KONOPNICKI (1868–1936)

Urodził się 2 lutego 1868 roku w Nowym Targu. Uczęszczał do Gimnazjum św. Jacka w Krakowie, gdzie w 1888 roku złożył egzamin maturalny. 29 września 1888 roku wstąpił do krakowskiego Seminarium Duchownego. W latach 1888–1892 studiował teologię na Wydziale Teologicznym UJ, święcenia kapłańskie otrzymał 4 sierpnia 1892 roku w katedrze wawelskiej w Krakowie z rąk biskupa Albina Dunajewskiego.

Pracował jako wikariusz w Trzebinii, Sieprawiu, Czernichowie k. Krakowa, Oświęcimiu, Bestwinie i Koszarawie, gdzie od maja do września 1901 roku pełnił funkcję administratora. W 1901 roku został proboszczem w Izdebniku, a w 1906 roku podjął obowiązki proboszcza parafii Pobiedr (obecnie Paszkówka). Tam zmarł 16 grudnia 1936 roku i został pochowany na tamtejszym cmentarzu parafialnym.

MICHAŁ BRZEŹNIAK (1864–1920)

Urodził się 6 września 1864 roku w Odrowążu w rodzinie chłopskiej. Uczęszczał do Gimnazjum im. Marcina Wadowity w Wadowicach, gdzie w 1888 roku złożył egzamin maturalny. Następnie przez jeden semestr studiował prawo na Wydziale Prawa UJ (1888/1889). Jesienią 1890 roku wstąpił do Seminarium Duchownego w Krakowie, w latach 1890–1894 studiował też teologię na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 15 lipca 1894 roku w kościele misjonarzy pw. Nawrócenia św. Pawła z rąk kardynała Albina Dunajewskiego.

W latach 1894–1895 pracował jako wikariusz w Ślemieniu. W roku 1895 został mianowany wikariuszem, a w 1896 – administratorem w Rabce. Kolejnym miejscem jego duszpasterzowania była Zawoja, gdzie w latach 1898–1901 pełnił obowiązki wikariusza. W 1901 roku został administratorem, a w 1902 roku proboszczem w Koszarawie. W 1914 roku przeniósł się na probostwo w Sidzinie. Tam zmarł 22 grudnia 1920 roku w wyniku choroby nowotworowej. Pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym.

WŁADYSŁAW GODAWA (1877–1931)

Urodził się 27 czerwca 1877 roku w Zembrzycach w rodzinie chłopskiej. Uczęszczał do Gimnazjum im. Marcina Wadowity w Wadowicach (1889–1895) i Gimnazjum św. Anny w Krakowie (1895–1898). Jesienią 1899 roku został przyjęty do Seminarium Duchownego w Krakowie. W latach 1898–1902 studiował teologię na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 6 lipca 1902 roku w katedrze wawelskiej z rąk kardynała Jana Puzyny (1842–1911).

Pracował jako wikariusz w Chochołowie (1902–1904), Jelesni (1904–1905), Czarnym Dunajcu (1905–1910) i Rajczy (1910–1913). Następnie był ekspozytem w Kaniowie (1913) i wikariuszem w Łętowni k. Jordanowa (1913–1914). W lipcu

Wizytacja biskupa w Koszarawie (archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie; wgmedia.eu)

1914 roku podjął obowiązki administratora, a w styczniu 1915 – proboszcza w Koszarawie. Tu dokonał remontu organów i plebanii.

W 1931 roku poważnie zachorował, zrezygnował z probostwa i wyjechał do rodzinnych Zembrzyc. Tam zmarł 27 października 1931 roku i został pochowany na tamtejszym cmentarzu parafialnym.

FRANCISZEK STANISŁAW MAKUCH (1895–1962)

Urodził się 23 listopada 1895 roku w Malejowej (obecnie części Jordanowa). Uczęszczał do Szkoły Ludowej w Jordanowie (1902–1907), gimnazjum w Nowym Targu (1907–1910) oraz Gimnazjum św. Anny w Krakowie (1910–1914). Był alumnem Małego Seminarium Duchownego w Krakowie (1910–1914), po czym jesienią 1915 roku został przyjęty do tamtejszego Seminarium Duchownego. Studiował teologię i filozofię na Wydziale Teologicznym UJ (1915–1919), święcenia kapłańskie otrzymał 29 czerwca 1919 roku w katedrze wawelskiej z rąk księcia biskupa Adama Stefana Sapiehy.

Pracował jako wikariusz w Ujsołach, Milówce, Oświęcimiu i Rychwałdzie. Następnie był administratorem w Szczyrku (1928–1930) i wikariuszem w Żywcu (1930–1931). W grudniu 1931 roku został mianowany administratorem, a w maju 1932 – proboszczem w Koszarawie. Założył tu Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej i Katolickie Stowarzyszenie Kobiet. W 1938 roku na własną prośbę został przeniesiony na probostwo w Zakrzowie. W latach 1951–1953 pełnił funkcję rektora kościoła w Dębnie. Zmarł 18 maja 1962 roku w Bystrej Krakowskiej.

JAN PANIAK (1902–1961)

Urodził się 17 marca 1902 roku w Jabłonce na Orawie. Ukończył gimnazjum w Nowym Targu, po czym wstąpił do Seminarium Duchownego w Krakowie. Studiował teologię na Wydziale Teologicznym UJ. Świecenia kapłańskie przyjął 28 października 1928 roku w Krakowie z rąk księcia arcybiskupa Adama Stefana Sapiehy.

Pracował jako wikariusz w Krzęcinie (1929–1931), Pcimiu (1931–1934), Makowie (1934–1937) i Wróblowicach (1937–1938). W latach 1938–1952 z przerwami pełnił funkcję administratora w Koszarawie, gdzie doprowadził do zbudowania nowej plebanii (1938–1943). W międzyczasie był administratorem w Lipnicy Wielkiej (1947) i Frydmanie (1949). W 1952 roku odszedł z Koszarawy z powodu złego stanu zdrowia. Pracował jako administrator w Stróży k. Myślenic (1952–1955) i Inwałdzie (1955–1961).

W latach 1956–1958 był rozpracowywany przez Powiatowy Urząd ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Wadowicach w ramach sprawy ewidencyjno-obserwacyjnej „jako wpływowy duchowny Kościoła katolickiego, znany z wrogiej postawy do PRL”. 28 września 1960 roku został ukarany przez Kolegium Karno-Administracyjne przy Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Wadowicach grzywną 1500 zł, z zamianą na 44 dni aresztu, za zorganizowanie w maju 1960 roku w domu organisty w Inwałdzie zebrania parafialnego.

Zmarł 2 sierpnia 1961 roku w Krakowie, pochowany został na cmentarzu parafialnym w Inwałdzie.

IGNACY SUKIENNIK (1920–1984)

Urodził się 22 czerwca 1920 roku w Rabie Wyżnej jako syn Jakuba i Apolonii z d. Bogdał. Po ukończeniu gimnazjum w Krakowie w 1938 roku wstąpił do krakowskiego Seminarium Duchownego i jednocześnie w latach 1938–1943 studiował teologię i filozofię na Wydziale Teologicznym UJ. Świecenia kapłańskie otrzymał 19 grudnia 1943 roku w Krakowie z rąk księcia arcybiskupa Adama Stefana Sapiehy.

Po święceniach pracował jako wikariusz w Liszkach k. Krakowa (1944–1948) i w Starym Żywcu (1948–1952). W 1952 roku podjął obowiązki administratora, a w 1966 roku proboszcza parafii Koszarawa. Tutaj w latach 1957–1964 odegrał ogromną rolę przy elektryfikacji wsi, pełniąc funkcję przewodniczącego, skarbnika i sekretarza Komitetu Elektryfikacyjnego. Ponadto jego staraniem kupiono duży dzwon (1954), wyremontowano gruntownie wieżę kościelną (1956–1957) i wieżyczkę na sygnaturkę (1970–1971), otynkowano kościół (1972) oraz uruchomiono punkty katechetyczne w przysiółkach Koszarawy – Cichej i Bystrej (1965).

Zmarł 5 maja 1984 roku w Koszarawie, pochowany został przy miejscowym kościele parafialnym.

JÓZEF KUROWSKI (1934–1993)

Urodził się 9 lutego 1934 roku w Rajczy jako syn Jana i Józefy z d. Lach. W 1950 roku ukończył szkołę podstawową w rodzinnej miejscowości. Przez trzy lata uczęszczał do Liceum Ogólnokształcącego im. M. Kopernika w Żywcu, po czym ze względu na trudne warunki materialne w domu przeniósł się do Liceum Ogólnokształcącego dla Pracujących w Bielsku-Białej. W 1954 roku wstąpił do Seminarium Duchownego w Krakowie. Świecenia kapłańskie przyjął 28 czerwca 1959 roku w Krakowie z rąk arcybiskupa Eugeniusza Baziaka (1890–1962).

Pracował jako wikariusz w Niepołomicach (1959–1961), Bielsku-Białej Lipniku (1961–1963), Jaworznie (1963–1964), Czarnym Dunajcu (1964–1967), Krzęcinie (1967–1968) i Bodzanowie (1968–1970). W latach 1970–1973 pełnił funkcję wikariusza ekonomy parafii Bodzanów, a w 1973 roku został mianowany jej proboszczem. 17 sierpnia 1981 roku uległ wypadkowi samochodowemu, po którym przebywał przez trzy lata na urlopie zdrowotnym w Radziechowach.

W 1984 roku podjął obowiązki proboszcza w Koszarawie. Postarał się, aby świątynię koszarawską ogrodzono murem oraz wybudowano wokół niej alejkę procesyjną. 30 grudnia 1977 roku otrzymał godność kanonika *Expositorii Canonialis* (EC).

Zmarł na zawał serca 3 lutego 1993 roku w Żywcu, pochowany został na cmentarzu parafialnym w Koszarawie.

KRZYSZTOF GARDYNA

Urodził się 28 listopada 1958 roku we Wrocławiu. Początkowo studiował medycynę, ale potem wstąpił do Seminarium Duchownego w Krakowie. Świecenia kapłańskie przyjął 18 maja 1986 roku w Krakowie z rąk kardynała Franciszka Macharskiego (1927–2016).

Po święceniach pełnił posługę wikariusza w parafiach: Matki Bożej Szkaplerznej w Godziszce (1986–1988), św. Łukasza w Lipnicy Wielkiej (1988–1989) i św. Karola Boromeusza w Koszarawie (1989–1993), gdzie od lutego do czerwca 1993 roku pełnił funkcję administratora. Później był wikariuszem w parafii św. Katarzyny Sienieńskiej w Cięcinie (Węgierskiej Górze) (1993–1995), Nawiedzenia NMP w Bielsku-Białej Hałcnowie (1995–1997), św. Jana Nepomucena w Pogwizdowie (1997–2006), św. Wojciecha w Bulowicach (2006–2012) oraz Imienia NMP w Cieszynie Bobrku (2012–2014). W 2014 roku objął urząd proboszcza parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Cieszynie-Krasnej.

W 1984 roku rozpoczął uprawianie wspinaczki wysokogórskiej. Zaliczył ponad 370 udanych wspinaczek, między innymi w Tatrach, Alpach, Himalajach, Andach i Hindukuszu. Wyznaczył 33 nowe drogi wspinaczkowe w Tatrach polskich i słowackich, Alpach i Himalajach. Zdobył między innymi: Szczyt Lenina w Pamirze (1992), Gaszerbrum II w Karakorum (1997), Urusvati w Himalajach Lahul (1998), wulkan Pico de Orizaba w Meksyku (1999), Denali (McKinley) na Alasce (1999), Dzabal Tubkal w Atlasie Wysokim (2000), Mount Kenya i Kilimandżaro w Afryce (2001), Elbrus na Kaukazie (2001), Cotopaxi i Chimorazo w Andach ekwadorskich (2002), Chachani w Andach peruwiańskich (2004), Aragats w Armenii (2005), Sajamę w Andach boliwijskich (2007), Mauna Kea na Hawajach (2008) i Noszak w Hindukuszu w Afganistanie (2011).

STANISŁAW KLIMASARA (1932–1999)

Urodził się 5 maja 1932 roku w Stryszawie jako syn Stanisława i Anny z d. Słapa. Ukończył szkołę podstawową w rodzinnej miejscowości, potem kontynuował naukę w Liceum Ojców Karmelitów w Wadowicach, gdzie zdał maturę i wstąpił do zakonu. Świecenia kapłańskie otrzymał 16 czerwca 1962 roku w Krakowie.

Po święceniach pracował jako wikariusz w placówkach karmelitańskich – w parafii św. Józefa we Wrocławiu i parafii św. Józefa Robotnika w Warszawie. W 1977 roku został inkardynowany do archidiecezji krakowskiej – był wikariuszem w parafii Marcyporeba-Zagórze (1977–1981), a następnie w parafii Babice, z obowiązkiem zamieszkania w parafii Wniebowzięcia NMP w Zagórze (1981–1986). W latach 1986–1991

pełnił funkcję rektora Archidiecezjalnego Domu Charytatywnego w Polance Górnej, gdzie prowadził również posługę duszpasterską. 16 października 1986 roku został mianowany dekanalnym duszpasterzem dobroczynności. Od 25 czerwca 1991 roku był wikariuszem w Polance Wielkiej.

30 czerwca 1993 roku został mianowany proboszczem w Koszarawie. Odnowił tu plebanie i zadbał o nowe elementy wyposażenia świątyni, w tym o okazałe drzwi wejściowe. 31 marca 1994 roku otrzymał godność kanonika *Expositorii Canonialis* (EC).

Zmarł po krótkiej chorobie 31 stycznia 1999 roku w szpitalu w Suchej Beskidzkiej. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Koszarawie.

ADAM STOPA

Urodził się w 1951 roku w Makowie Podhalańskim. Świecenia kapłańskie przyjął w 1985 roku w Krakowie z rąk arcybiskupa metropolity krakowskiego Franciszka Macharskiego. Pracował jako wikariusz w Łękawicy (1989–1993) i Koszarawie (1993–1999). W latach 1999–2000 pełnił funkcję administratora, a w 2000 roku został mianowany proboszczem w Koszarawie. W czasach jego posługiwania wymieniono dach kościelny i pomalowano wnętrze kościoła. W 2016 roku przeszedł na emeryturę. Otrzymał godność kanonika *Rochettum et Mantolettum* (RM)²⁹³.

²⁹³ Kanonik *Rochettum et Mantolettum* – honorowy tytuł w Kościele katolickim, przyznawany kapłanom jako wyróżnienie. Oznacza on przywilej noszenia specyficznych szat chórowych: rakiety (białej komży z węższymi rękawami) oraz mantoletu (rodzaju fioletowej peleryny). Jest to stopień niższy od prałata, ale wyższy od zwykłego kanonika honorowego.

KOŚCIÓŁ, KLASZTOR I PARAFIA PW. STYGMATÓW ŚW. FRANCISZKA Z ASYŻU W KOSZARAWIE-BYSTREJ

19 czerwca 1985 roku kardynał Franciszek Macharski, metropolita krakowski w latach 1979–2005, wydał dekret, na mocy którego 29 czerwca tegoż roku został utworzony w Koszarawie-Bystrej ośrodek duszpasterski franciszkanów (Zakonu Braci Mniejszych z Prowincji Wniebowzięcia NMP, z główną siedzibą w Katowicach-Panewnikach). Jednocześnie mianował o. Cyryla Stanisława Czarnojana OFM (1946–2018) wikariuszem parafii Koszarawa i powierzył mu prowadzenie całości duszpasterstwa w Bystrej. Początkowo franciszkanie korzystali z kaplicy w domu prywatnym, a od 1989 roku z tymczasowej kaplicy zbudowanej z blachy, którą poświęcił biskup pomocniczy krakowski Jan Szkodoń (1946–2025)²⁹⁴.

1 września 1989 roku erygowano w Koszarawie-Bystrej samodzielną parafię, nadając jej wezwanie Stygmatów św. Franciszka z Asyżu. Jej pierwszym proboszczem został mianowany dotychczasowy duszpasterz, o. Cyryl Stanisław Czarnojan OFM, który przygotował niemalże całą dokumentację związaną z pozyskaniem działki oraz uzyskaniem pozwoleń na budowę kościoła i klasztoru²⁹⁵.

Budowę klasztoru rozpoczęto w roku 1993, a kościoła w 1998 (według projektu pochodzącego z Koszarawy architekta Zdzisława Mikołajka). W 1994 roku został poświęcony cmentarz. Od 2001 roku sprawowano już msze w dolnym kościele. W 2000 roku, z okazji Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa, biskup ordynariusz diecezji bielsko-żywieckiej Tadeusz Rakoczy poświęcił największy z dzwonów kościelnych jako wotum wdzięczności Bogu za Dzieło Odkupienia. W 2002 roku dwa kolejne dzwony („św. Franciszek” i „św. Antoni”) poświęcił ksiądz infułat Władysław Fidelus, proboszcz parafii konkatedralnej w Żywcu. W tym samym roku biskup Rakoczy w czasie wizytacji kanonicznej wmurował na frontonie kościoła kamień węgielny, poświęcony przez papieża Jana Pawła II 22 maja 1995 roku w Skoczowie. 28 czerwca 1995 roku kanonicznie erygowano dom zakonny, a 4 października 2006 roku biskup Rakoczy dokonał uroczystej konsekracji kościoła pw. Stygmatów św. Franciszka z Asyżu²⁹⁶.

²⁹⁴ H. Woźniak, *Żywiecczyzna. Popularny zarys...*, s. 327.

²⁹⁵ Tamże.

²⁹⁶ *Klasztor i kościół pod wezwaniem Stygmatów św. Franciszka*, <https://www.koszarawa.franciszkanie.pl/historia-klasztoru/>; H. Woźniak, *Żywiecczyzna. Popularny zarys...*, s. 327–328; S. Cader, *Obiekty sakralne...*, s. 97–98; U.J. Własiuk, *Beskid Żywiecki...*, s. 622–623; M. Leśniakiewicz, *Babia Góra i okolice...*, s. 127; S. Figiel, P. Franczak, U. Janicka-Krzywda, P. Krzywda, *Beskid Żywiecki...*, s. 377.

Kościół i klasztor pw. Stygmatów św. Franciszka z Asyżu w Koszarawie-Bystrej (fot. A.A. Majewski, 2017 r.)

Autorką wystroju wnętrza świątyni, nawiązującego do symboliki franciszkańskiej, jest Małgorzata Toborowicz. Do szczególnie interesujących dzieł sztuki należą obrazy w formie fresków wykonanych w technice *al fresco* (kładzione bezpośrednio na mokrym tynku) – rozpowszechnionej w epoce średniowiecza, lecz obecnie właściwie już niestosowanej. W prezbiterium umieszczony jest freskowy obraz przedstawiający stygmatyzację św. Franciszka, a na ścianach zamykających nawę główną namalowano po cztery sceny z życia św. Franciszka (po lewej) i św. Antoniego (po prawej). W prawej nawie bocznej znajduje się fresk przedstawiający Matkę Boską z Dzieciątkiem w otoczeniu aniołów; lewą nawę boczną zamyka natomiast ściana z kopią obrazu *Jezu Ufam Tobie* oraz obrazami przedstawiającymi św. Ojca Pio i św. Faustynę Kowalską. Na chórze zamontowano witraż w kształcie Krzyża San Damiano, w lewej nawie zaś umieszczono witraże ukazujące postacie: św. Jana Pawła II, św. Kingi, św. Brata Alberta Chmielowskiego oraz św. Maksymiliana Kolbego. Do niezwykle oryginalnych należą kolorowo zdobione elementy wystroju wykonane z kamienia, drewna i korzeni drzew – stół ołtarzowy, pulpity i chrzcielnica. Całość dopełniają stacje Drogi Krzyżowej, namalowane na grubym płótnie naklejonym na deski²⁹⁷.

Proboszczami parafii w Koszarawie-Bystrej byli kolejno: o. Cyryl Stanisław Czarnojan (1989–1993), o. Hadrian Beck (1993–1998), o. Teofil Lukas (1998–2007), o. Juwencjusz Knosala (2007–2008), o. Anioł Zieliński (2008–2022) i o. Tytus Boguszyński (od 2022 r. do dzisiaj). Natomiast funkcje gwardianów domu zakonnego franciszkanów pełnili: o. Hadrian Beck (1995–1998), o. Natan Kansy (1998–2004),

²⁹⁷ S. Cader, *Obiekty sakralne...*, s. 98; M. Leśniakiewicz, *Babia Góra i okolice...*, s. 127–128.

Poświęcenie dzwonu dzwonnicy loretańskiej w Koszarawie-Bystrej przez ks. prob. Franciszka Makucha w 1935 lub 1936 r. (zbiory Przemysława Dyrłagi w Wieprzu)

o. Teofil Lukas (2004–2007), o. Piotr Mędrak (2007–2013), o. Anioł Zieliński (2013–2022) i o. Tytus Boguszyński (od 2022 r. do dzisiaj)²⁹⁸.

Parafia w Koszarawie-Bystrej jest jedną z najmniejszych w diecezji bielsko-żywieckiej – w 2008 roku liczyła 299 wiernych. Liczba parafian ciągle maleje, ponieważ jedni umierają, a inni wyjeżdżają w poszukiwaniu lepszych warunków życia. Koszarawę-Bystrą odwiedza wielu wczasowiczów i turystów. Miejskowy klasztor franciszkanów służy wszystkim wspólnotom kościelnym i parafialnym, a także grupom religijnym, oazom, rodzinom i pojedynczym osobom, udzielając rekolekcji i umożliwiając im udział w innych pobożnych praktykach. Dom rekolekcyjny dysponuje 54 miejscami noclegowymi; każdy pokój ma swojego patrona, którym jest jeden z pierwszych towarzyszy św. Franciszka z Asyżu²⁹⁹.

W XIX wieku w Koszarawie-Bystrej zbudowano dzwonnice loretańską. Stała ona przy głównej drodze, ok. 1,5 km poniżej obecnego kościoła i klasztoru franciszkanów. Miała konstrukcję słupową i została nakryta podbitym gontem daszkiem namiotowym, pod którym zawieszono sygnaturkę; pod konstrukcją prawdopodobnie znajdowała się mała kapliczka z daszkiem pulpitowym. W 1935 lub 1936 roku zakupiono do niej dzwon, który poświęcił ówczesny proboszcz koszarawski Franciszek Makuch. Przez wiele lat dzwonnikiem był Wincenty Hulbój, który dzwonił trzy razy dziennie – o szóstej rano, o dwunastej w południe na *Anioł Pański* i o szóstej po południu, a także w czasie burzy – to ostatnie po to, by – jak wierzone – przepędzić chmury. Dzwonnicę rozebrano ok. 2005 roku, gdyż groziła zawaleniem z powodu zgnicia belek³⁰⁰.

²⁹⁸ *Klasztor i kościół pod wezwaniem Stygmatów św. Franciszka...*

²⁹⁹ H. Woźniak, *Żywiecczyzna. Popularny...*, s. 326, 328.

³⁰⁰ ZPD, P. Dyrłaga, *Znaki wiary i pobożności...*

ZNANI I ZASŁUŻENI KOSZARAWIANIE

Najślawniejszą osobą wywodzącą się z Koszarawy (z przysiółka Bystra) był **Jan Kalika „Ladzik”** (1881–1972), baca-czarodziej znany nie tylko na Żywiecczyźnie, ale również w Zawoi i na Orawie. Przeszedł do legendy owczarstwa babiogórskiego. Już w 1896 roku został juhasem na Hali Kamińskiego, a w 1919 roku bacą. Bacował na Hali Kohutowej Gliniańskiej (później Jasienicy) na słowackiej Orawie (1919–1925), na Halach Lipnickich na polskiej Orawie (1925–1931), w Sylcu i na Bachówce (1931–1936) oraz na Hali Kubulkowej (Trzebuńskiej) na Jałowcu (1936–1942). Podczas pierwszej wojny światowej walczył w szeregach armii austro-węgierskiej na froncie wschodnim, dostał się do niewoli rosyjskiej i został osadzony w obozie jenieckim w głębi Rosji. Następnie skierowano go do pracy w kopalni, skąd po pewnym czasie uciekł wraz z dwoma towarzyszami i pieszo wracał do domu. Powrót trwał bardzo długo, gdyż w międzyczasie wybuchły dwie rewolucje – lutowa i październikowa (1917) – w związku z czym w Rosji zapanował chaos i poruszanie się po tym kraju było znacznie utrudnione. Ladzik cieszył się opinią znakomitego znachora, potrafiącego skutecznie leczyć chore owce, a także nastawiać złamane i zwichnięte kości u ludzi. Był też powszechnie posądzany o posługiwanie się czarną magią. Podobno potrafił spowodować, że zwierzęta chorowały lub nie dawały mleka; kiedy na przykład szedł przez wieś, a chłopci nie kupili mu wódki, to żadna z gospodyń nie podołała już tego dnia krowy. Mówiono też, że każdego roku w wigilię św. Wojciecha (22 kwietnia) łapał żmije do butelek, które wieszał później pod kalenicą dachu na strychu; kiedy gady uschły, kruszył je i mieszał z solą – i po rozsypaniu takiej mieszanki na hali wypasane tam owce przestawały się doić. Pod koniec życia nie przyznawał się jednak do tego rodzaju praktyk. Gdy w 1955 roku etnograf Jan Setkowicz (1913–1996) próbował nakłonić go do opowieści o czarach, zdecydowanie odmówił, twierdząc, że wszystkie historie o szkodzeniu innym bacom przy pomocy magii, jakie o nim krążyły, to tylko plotki, a on nigdy czegoś takiego nie robił. Innego wszak zdania była miejscowa ludność, a pożar domu Ladzika w Koszarawie-Bystrej podczas niemiecko-sowieckich walk frontowych (na początku lutego 1945 r.) została powszechnie odebrana właśnie jako kara Boża za uprawianie czarów. Sam zaś Ladzik, według słów jego wnuczki, gdy leżał na łożu śmierci, często powtarzał: „Źle robiłem, źle robiłem”. Świadczy to o tym, że miał wyrzuty sumienia, czyli opowieści o jego czarodziejskich wyczynach nie były całkowicie zmyślane³⁰¹.

³⁰¹ J. Setkowicz, *Ladzik z Koszarawy...*, s. 154–165; M. Kubica, *Górale, Wołosi...*, 152–153; A.A. Majewski, *Historia Korbielowa...*, s. 293–295; P. Krzywdą, *Babiogórski baca czarownik Jan Kalika „Ladzik”, „Dziod”, „Madziarski” (1881–1972) w świetle najnowszych badań*, „Wierchy” 2025, t. 91 (w druku).

Stefan (Szczepan) Gąsiorek, 1944–1945
(zbiory ks. Andrzeja Targosza w Krakowie)

Z Koszarawy pochodził **Stefan (Szczepan) Gąsiorek** (1894–1945), ksiądz katolicki, legionista i kapelan Wojska Polskiego. W latach 1914–1917 służył jako plutonowy w II Brygadzie (tzw. Karpackiej lub Żelaznej) Legionów Polskich, a w latach 1917–1918 jako sierżant w Polskim Korpusie Posiłkowym. W marcu 1918 roku został wcielony do armii austro-węgierskiej i wysłany na front włoski. Po upadku Austro-Węgier wrócił do odradzającej się Polski i podjął służbę w Wojsku Polskim. Po zwolnieniu z wojska (na własną prośbę) w grudniu 1918 roku wstąpił do Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. W 1920 roku uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1921 roku został przyjęty do Seminarium Duchownego we Lwowie i kontynuował studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza. Świecenia kapłańskie otrzymał 29 czerwca 1922 roku w katedrze lwowskiej z rąk arcybiskupa Józefa Bilczewskiego (1860–1923). Był wikariuszem i katechetą parafii Zaleszczyki (ob. ukr. Заліщики) (1922–1923), ekspozytem i proboszczem parafii Połowce (ob. ukr. Полівці) (1924–1927), administratorem parafii Michalcze k. Horodenki (ob. ukr. Михальче, w obwodzie iwanofrankińskim) (1927–1936), administratorem i katechetą parafii Kosów (ob. ukr. Косів, w obwodzie iwanofrankińskim) (1936–1938), katechetą parafii Nadwórna (ob. ukr. Надвірна, w obwodzie iwanofrankińskim) (1938) i administratorem parafii Ponikwa (ob. ukr. Пониква) (od 1938). W listopadzie 1939 roku został aresztowany przez Sowieców, a w lipcu 1940 roku skazany przez Kolegium Specjalne przy NKWD³⁰² na osiem lat łagrów. Był

³⁰² Народный комиссариат внутренних дел СССР (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRR) – centralny organ państwowy (ministerstwo) wchodzący w skład Rady Komisarzy Ludowych – rządu ZSRR, istniejący pod tą nazwą w latach 1917–1946. Główne narzędzie terroru w okresie stalinizmu, skupiał cały aparat represji policyjnych ZSRR – od milicji kryminalnej poprzez wywiad i kontrwywiad, wojska ochrony pogranicza, administracyjne sądownictwo doraźne po system obozów pracy przymusowej Gułagu.

więziony w obozie pracy Sorokłag nad Morzem Białym, gdzie niewolniczo pracował przy budowie linii kolejowej Biełomorsk (ob. ros. Беломорск) – Obozierskaja. Następnie przebywał w obozie pracy Oniegląg w obwodzie archangielskim. Po tzw. amnestii dla Polaków odzyskał wolność i wstąpił do powstającej na terytorium Związku Sowieckiego Armii Polskiej pod dowództwem gen. Władysława Andersa (1892–1970). Od października 1941 roku pełnił funkcję kapelana 5. Baonu Sanitarnego 5. Wileńskiej Dywizji Piechoty formowanej w Tatiszczewie k. Saratowa (ob. ros. Татищев). W marcu 1943 roku mianowano go kapelanem 5. Sanitarnego Ośrodka Ewakuacyjnego wchodzącego w skład 5. Kresowej Dywizji Piechoty. Został także awansowany do stopnia kapitana. Brał udział w kampanii włoskiej – od rzeki Sangro przez Monte Cassino aż do Bolonii. W 1945 roku objął funkcję kapelana 5. Polowego Szpitala Ewakuacyjnego. Zginął 11 września 1945 roku w wypadku samochodowym w regionie Macerata we Włoszech i spoczął na cmentarzu parafii św. Marcina w Fermo (region Marche). W styczniu 1946 roku jego doczesne szczątki ekshumowano i przeniesiono na nowo powstały Polski Cmentarz Wojenny w Loreto w tym samym regionie³⁰³.

W Koszarawie urodził się **Jan Hałasek** (1903–1981) – działacz społeczny, wieloletni sołtys wsi. W młodości pomagał rodzicom w prowadzeniu gospodarstwa i zdołał ukończyć tylko szkołę ludową w rodzinnej miejscowości. Jednocześnie, jak wielu innych Koszarawian, produkował kosiska, grabie i inne przedmioty z drewna, z którymi raz w miesiącu wyprawiał się na Śląsk, by je tam spieniężyć. Poza pracą na roli angażował się w działalność społeczną: przez dwadzieścia lat bez przerwy pełnił funkcję radnego Gromadzkiej Rady Narodowej w Koszarawie, ponad ćwierć wieku zasiadał w Radzie Nadzorczej Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Jeleśni, był też członkiem Rady Nadzorczej Banku Spółdzielczego w Jeleśni. Przez tyle samo lat był również, jak sam siebie nazywał, „głową gromady”, czyli sołtysem Koszarawy. Jako sołtys włączał się we wszystkie przedsięwzięcia realizowane w Koszarawie po drugiej wojnie światowej, do których należały: elektryfikacja wsi, organizowanie spółdzielni zdrowia, a później budowa obiektu dla ośrodka zdrowia, budowa placówek handlowych, przebudowa i modernizacja dróg w obrębie sołectwa czy uruchomienie filii Banku Spółdzielczego. Za aktywny udział w czynach społecznych został odznaczony Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi oraz Medalem 40-lecia PRL. Był człowiekiem prostym, uczciwym i wrażliwym na krzywdę ludzką, a przede wszystkim pracowitym, dzięki czemu bieda go omijała, choć, jak mawiał, ona go „wyksztąpiła”³⁰⁴. Zasłynął ponadto z pewnego humorystycznego zdarzenia. Otóż w czasach PRL-u władze powiatowe w Żywcu wysłały do niego pismo z poleceniem, by podał stan fauny i flory w Koszarawie; Hałasek odpowiedział na nie następująco: „W moim sołectwie nie ma Fauny, bo ta dorobiła się dziecka i zaraz po wojnie wyjechała do Ameryki, a Florę Niemcy zastrzelili podczas wojny”³⁰⁵.

Do znanych i cenionych Koszarawian należał **Władysław Sternal** (1911–1995), artysta ludowy, zabawkarz. Od najmłodszych lat, podobnie jak jego dziadek i ojciec, trudnił się wyrobem zabawek z drewna, które sprzedawał następnie na jarmarkach,

³⁰³ R. Dzwonkowski SAC, *Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRS 1939–1988*, Lublin 2003, s. 233–234; M. Leszczyński, *Księga diecezjalni ekspatrianci archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego. Słownik biograficzny*, Warszawa 2020, s. 229–231; M. Cisek, M. Miodoński, W. Motyka, *Wiara i wierność. Wkład Żywiecczyzny w czyn niepodległościowy 1914–1918*, Miłówka 2018, s. 200; A. Targosz, *Ksiądz kpt. Stefan Gąsiorek...*, s. 56–57; A.A. Majewski, *Historia Korbielowa...*, s. 517–518.

³⁰⁴ S. Fortuna, *Hałasek Jan*, [w:] *Słownik biograficzny Żywiecczyzny...*, t. 2, s. 103.

³⁰⁵ Stafor [S. Fortuna], *Fauna i flora Koszarawy...*, s. 12.

Pejzaż beskidzki, rysunek tuszem na papierze (rys. A.A. Majewski, 1992 r.)

wnosząc tym samym skromne środki finansowe do budżetu domowego. W 1935 roku ożenił się z Agnieszką Hulbój. Prowadził z żoną niewielkie gospodarstwo rolne i jednocześnie nadal wytwarzał zabawki. Były to przeważnie ptaki poruszające skrzydłami (*klepoki*), kury dziobiące ziarno, kołyski, karuzele, karetki jedno- i dwukonne itp. W 1950 roku po raz pierwszy wziął udział w konkursie sztuki ludowej wyrobów z drewna i wystawie tych wyrobów w Muzeum Ziemi Żywieckiej w Żywcu. Prezentowane przez niego eksponaty wzbudziły na tyle duże zainteresowanie widzów i jury konkursu, że od tego czasu odbiorcą jego wyrobów stała się Spółdzielnia „Chałupnik” w Żywcu, a po jej likwidacji Spółdzielnia Pracy Wytwórców Rękodzieła Ludowego i Artystycznego „Millenium” w Krakowie. Uczestniczył później w konkursach i wystawach sztuki ludowej w wielu polskich miastach, należał też do Stowarzyszenia Twórców Ludowych. Zabawki Sternala znajdują się obecnie w zbiorach muzeów etnograficznych

Torunia, Warszawy, Krakowa, Łodzi i Rabki-Zdroju. Był nie tylko znanym twórcą ludowym, ale także działaczem społecznym: przez kilka kadencji sprawował mandat radnego Gromadzkiej Rady Narodowej w Koszarawie oraz opiekuna społecznego służby zdrowia. Za swoje osiągnięcia otrzymał w 1986 roku Złoty Krzyż Zasługi³⁰⁶.

Z Koszarawy pochodzi **Adam Hernas** – profesor nauk technicznych, wybitny specjalista między innymi w zakresie projektowania, doboru i eksploatacji materiałów stosowanych w energetyce, wieloletni pracownik Wydziału Inżynierii Materiałowej Politechniki Śląskiej w Gliwicach oraz Wydziału Nauk Technicznych i Wydziału Zarządzania Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach³⁰⁷.

³⁰⁶ S. Fortuna, *Sternal Władysław*, [w:] *Słownik biograficzny Żywiecczyzny...*, t. 2, s. 255–256.

³⁰⁷ H. Woźniak, *Kto kim był i kto kim jest na Żywiecczyźnie*, Kraków–Żywiec 2015, s. 61.

KALENDARIUM WYDARZEŃ

XV wiek – Do doliny Koszarawy dotarli Wołosi, którzy założyli tu pierwsze osady pasterskie.
Pomiędzy rokiem 1608 a 1626 – Mikołaj Komorowski, właściciel dóbr żywieckich, lokował Koszarawę.

1626 – Pierwsza wzmianka źródłowa o Koszarawie w dokumencie erekcyjnym wydanym dla kościołów w państwie żywieckim przez Konstancję Habsburżankę, żonę polskiego króla Zygmunta III Wazy.

1667 – Sporządzono pierwszy inwentarz dóbr żywieckich. Wykazał on, że w Koszarawie było 26 *zarębków* i jeden młyn. Mieszkało tu 47 *zarębników* (7 „siedziało” na *zarębkach*, 36 na *półzarębkach*, 4 na *ćwierczarębkach*), młynarz i chałupnik.

1686 – Młynarz Szymon Brańka ufundował w Koszarawie kamienną rzeźbę *Boża Męka*.

1712 – Z polecenia Franciszka Wielopolskiego sporządzono kolejny inwentarz dóbr żywieckich. W Koszarawie było wówczas 26 *zarębków*, 1 zagroda, 3 młyny i 1 karczma, a mieszkało tu 52 *półzarębników*, 4 zagrodników, 3 młynarzy, 29 chałupników i 13 komorników.

1772 – W wyniku pierwszego rozbioru Polski Koszarawa znalazła się w granicach Austrii (od 1867 r. Austro-Węgier).

1776 – Władze austriackie wprowadziły w Koszarawie numerację domów.

1787–1788 – Sporządzono metrykę józefińską dla Koszarawy. Wieś liczyła 26 *zarębków*, 2 zagrody i 170 domów, a jej obszar wynosił 5412 morgów i 815 sążni kwadratowych.

1790 – Sporządzono inwentarz klucza jeleśniańskiego. Koszarawa posiadała 26 *zarębków*, 2 zagrody i 4 młyny. Wieś zamieszkiwało 52 *półzarębników*, 5 zagrodników, 79 polaniarzy oraz 151 chałupników i komorników.

1810–1815 – Mieszkańcy Koszarawy własnym kosztem zbudowali niewielki, drewniany kościół.

VIII 1813 – Doszło do katastrofalnej powodzi, podczas której „groń całkiem w Koszarawach na ćwierć mile [...] uwiozło aż do rzeki Koszarawy i zatopieniem całej wsi groziło”.

30 XI 1824 – Erygowano w Koszarawie kapelanię lokalną – samodzielną placówkę duszpasterską.

1839–1843 – Zbudowano w Koszarawie murowany kościół, który otrzymał wezwanie św. Karola Boromeusza.

1843 – Zbudowano w Koszarawie drewnianą plebanię i murowaną organistówkę.

VII 1843 – Przysłano do Koszarawy pierwszego stałego duszpasterza, ks. Józefa Rusina, który pracował tu do roku 1847.

1844 – Z inicjatywy ks. Józefa Rusina powstała w Koszarawie szkoła trywialna.

1847–1848 – W wyniku głodu, biedy i epidemii tyfusu zmarło 527 mieszkańców Koszarawy.

1855 – Kościół w Koszarawie został konsekrowany przez biskupa tarnowskiego Józefa Alojzego Pukalskiego.

VI 1859 – Doszło do silnego gradobicia, w wyniku którego mocno ucierpiała Koszarawa-Bystra.

- ok. 1860** – W Koszarawie zaczęto wyrabiać drewniane zabawki, które sprzedawano na od-pustach i jarmarkach.
- 10 XII 1864** – c.k. Komisja Krajowa w Krakowie wydała prawo dla gminy Koszarawa, doty-czące poboru drewna w lasach dworskich. Uprawnienie do poboru opału przyznano gospodarstwu, które powstały do roku 1848, natomiast uprawnienie do poboru bu-dulca otrzymały gospodarstwa powstałe do roku 1820.
- ok. 1865** – Powstał w Koszarawie cmentarz parafialny.
- 1867** – Po raz pierwszy w historii Koszarawa stała się samodzielną gminą.
- 31 VII 1869** – Jako ekwiwalent za prawo poboru budulca i drewna sprzętowego w lasach dworskich, wyrokiem c.k. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych przyznano na wła-sność uprawnionym osadom w Koszarawie las o obszarze 64 morgów i 1516 sążni kwadratowych.
- lata 60. XIX w.** – Arcyksiążę Albrecht Fryderyk Rudolf Habsburg osiedlił w Koszarawie, w przysiółku Bystra, grupę kolonistów niemieckich, którzy pracowali w miejscowych lasach przy ścinie i spławie drewna.
- 1873** – Zbudowano w Koszarawie karczmę, którą zaprojektował Karol Pietschka, nadworny architekt arcyksięcia Albrechta Fryderyka Rudolfa Habsburga (później funkcjonowa-ło w niej Kółko Rolnicze).
- 1886** – Maciej i Katarzyna Gąsiorkowie ufundowali murowaną kaplicę domkową w Koszarawie-Cichej.
- 1 I 1890** – Kapelania lokalna w Koszarawie została przekształcona w samodzielną parafię.
- XII 1914** – W Koszarawie kwaterowali żołnierze 16. Pułku Piechoty, rozbitkowie spod Rawy Ruskiej.
- 1918** – W wyniku epidemii grypy (tzw. hiszpanki) zmarło 36 mieszkańców Koszarawy.
- 1925** – Franciszek Ślusarz założył w Koszarawie Ochotniczą Straż Pożarną.
- 1926** – Doszło w Koszarawie do niesnasek i rozruchów związanych z pogrzebem adwentyst-ki Marii Hernasowej, które odbiły się głośnym echem w całym kraju. Koszarawianie przez dwie doby blokowali miejscowy cmentarz parafialny, ponieważ nie chcieli do-puścić, aby spoczęła na nim protestantka. Ustąpili dopiero wówczas, gdy zmarłą prze-wieziono do Bielska i pochowano na tamtejszym cmentarzu komunalnym.
- 1934** – Koszarawa została włączona do nowo utworzonej gminy zbiorowej Stryżawa.
- 1936–1937** – Wzniesiono nowy budynek dla Szkoły Powszechnej nr 1 w Koszarawie.
- 1938–1941** – Zbudowano i częściowo wykończono (parter) nową plebanię w Koszarawie.
- 3 IX 1939** – Wczesnym rankiem przez Koszarawę przeszły oddziały polskie wycofujące się z rejonu Jeleśni w kierunku Suchej Beskidzkiej.
- 4 IX 1939** – Do Koszarawy wkroczyły wojska niemieckie – była to grupa pościgowa wyod-rębniona z 7. Monachijskiej Dywizji Piechoty Wehrmachtu, która składała się z wojsk rozpoznania wspartych szwadronem kawalerii, oddziałem cyklistów, samochodem pancernym i zmotoryzowaną baterią artylerii.
- 1940–1945** – Koszarawa należała do utworzonego przez Niemców w miejsce polskiej gminy zbiorowej okręgu urzędowego Jeleśnia.
- 1942** – Niemcy na cele wojenne zabrali z kościoła w Koszarawie duży dzwon (400 kg).
- 1–6 II 1945** – W wyniku niemiecko-sowieckich walk frontowych na terenie Koszarawy zginę-ło 20 mieszkańców wsi i spłonęło 30 domów wraz z zabudowaniami gospodarczymi.
- 1945** – Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Stryżawie otworzyła na terenie Ko-szarawy-Cichej bar gastronomiczny i sklep spożywczy.
- 1945** – Władysław Mętel uruchomił w Koszarawie prywatny tartak, który funkcjonował do roku 1963.
- 1945** – Na terenie Koszarawy powstały trzy prywatne sklepy spożywcze. Pierwszy został zało-żony przez Władysława Kubiesa (w 1953 r. przejęła go GS Stryżawa), drugi urucho-mił niejaki Kalika w Koszarawie-Bystrej, a trzeci powstał w budynku przedwojennego Kółka Rolniczego (w 1958 r. został przeniesiony do budynku Jana Czarneckiego).

- 1952** – Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Stryżawie uruchomiła na terenie Koszarawy sklep spożywczy w budynku Władysława Sandera, długoletniego organi-sty koszarawskiego.
- 1954** – Uruchomiono linię autobusową PKS na odcinku Żywiec – Koszarawa. Początkowo au-tobusy z Żywca dojeżdżały do Szkoły Podstawowej nr 1 w Koszarawie, a w 1962 roku do siedziby GRN w Koszarawie-Cichej.
- 1 I 1955** – Powstała gromada Koszarawa.
- 1955** – Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Jeleśni otworzyła sklep spożywczy w siedzibie Gromadzkiej Rady Narodowej w Koszarawie.
- 1955** – W siedzibie Gromadzkiej Rady Narodowej w Koszarawie utworzono Urząd Pocztowo-Telekomunikacyjny; jego pierwszym naczelnikiem został Jan Walczak.
- 1955** – Rozpoczęto starania o elektryfikację Koszarawy. Wieś złożyła wówczas wniosek do Zakładu Energetycznego o warunki zasilania.
- 3–4 VI 1959** – Biskup pomocniczy krakowski Karol Wojtyła wizytował parafię w Koszarawie i udzielił sakramentu bierzmowania 834 osobom.
- 1961** – Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Jeleśni uruchomiła sklep spożywczy na terenie Koszarawy-Cichej.
- 1963** – Wydział Oświaty i Kultury Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Żywcu otworzył Szkołę Przysposobienia Rolniczego w lokalu Szkoły Podstawowej nr 1 w Koszarawie.
- VIII 1964** – W prywatnym budynku Marii Sobańskiej w Koszarawie założono Spółdzielnię Zdrowia, w której zatrudniono lekarza, dentystę i pielęgniarkę; przy Spółdzielni Zdro-wia powstał również punkt apteczny.
- 1964** – Zakończono elektryfikację Koszarawy.
- 1965** – Staraniem ks. Ignacego Sukiennika uruchomiono dwa punkty katechetyczne w Ko-szarawie-Bystrej i Koszarawie-Cichej.
- 1965–1966** – Zbudowano nowy budynek dla Szkoły Podstawowej nr 2 w Koszarawie-Cichej, wraz z Domem Nauczyciela.
- 1966** – Przeprowadzono kapitalny remont Szkoły Podstawowej nr 3 w Koszarawie-Bystrej.
- 1966** – Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Jeleśni uruchomiła sklep spożywczy na terenie Koszarawy-Bystrej.
- 1967–1968** – Rejon Eksploatacji Dróg Publicznych w Kętach przeprowadził modernizację nawierzchni drogi w Koszarawie na odcinku 4 km (do siedziby GRN) oraz w Kosza-rawie-Bystrej.
- 1 I 1969** – Wieś Przyborów została przyłączona do gromady Koszarawa.
- 1969** – Przy Kole Gospodyń Wiejskich w Koszarawie utworzono Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Wrzosey” (istniejący do 1999 r.).
- 1 I 1973** – Powstała Gmina Koszarawa, w skład której włączono sołectwa: Koszarawa i Przy-borów.
- 1975** – Na południowym stoku Lachów Gronia, w lesie poniżej osiedla Pod Halą, nad źródłem, przy którym w 1971 roku doszło do prywatnego objawienia, zbudowano kaplicę pw. Matki Bożej Częstochowskiej, zwaną „kapliczką z dobrą wodą”.
- 1978–1980** – Przeprowadzono rozbudowę Szkoły Podstawowej nr 1 w Koszarawie.
- 1979** – Utworzono w Koszarawie przedszkole dwuoddziałowe, funkcjonujące w budynku prywatnym.
- 1982** – Powstał w Koszarawie Klub Książki i Prasy „Ruch”, którego pracą kierowała miejsco-wa organizacja Związku Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej (istniał do roku 1990).
- 2 V 1984** – Oddano do użytku budynek Ośrodka Zdrowia w Koszarawie.
- 29 VI 1985** – Kardynał Franciszek Macharski utworzył w Koszarawie-Bystrej ośrodek dusz-pasterski franciszkanów (Zakonu Braci Mniejszych z Prowincji Wniebowzięcia NMP, z główną siedzibą w Katowicach-Panewnikach), mianując o. Cyryla Stanisława Czar-nojana OFM wikariuszem parafii Koszarawa i powierzając mu prowadzenie całości duszpasterstwa w Bystrej.

1986 – Wiktoria Mentel założyła przy Klubie Książki i Prasy „Ruch” w Koszarawie Dziecięcy Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Jaferki”.

1989 – W Koszarawie-Bystrej zbudowano tymczasową kaplicę z blachy, którą poświęcił biskup pomocniczy krakowski Jan Szkodoń.

1 IX 1989 – Erygowano w Koszarawie-Bystrej samodzielną parafię, nadając jej wezwanie Stygmatów św. Franciszka z Asyżu.

1991 – Jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej w Koszarawie otrzymała nowy samochód pożarniczy – Star 266 GBM 2/8.

1992 – Zmodernizowano fragment drogi (1300 m) między Koszarawą a Lachowicami poprzez położenie na nim dywanu asfaltowego, w efekcie czego możliwy stał się ruch samochodowy na odcinku: Jeleśnia – Koszarawa – Lachowice – Stryszawa – Sucha Beskidzka.

1993–2006 – Powstał klasztor franciszkanów pw. Stygmatów św. Franciszka z Asyżu w Koszarawie-Bystrej.

1994 – Poświęcono cmentarz parafialny w Koszarawie-Bystrej.

28 VI 1995 – Kanonicznie erygowano dom zakonny franciszkanów w Koszarawie-Bystrej.

1996 – Zdzisław Kachel, Andrzej Kachel, Antoni Biegański i Andrzej Kimla założyli w Koszarawie Ludowy Klub Sportowy „Babia Góra”.

1998–2006 – Zbudowano kościół pw. Stygmatów św. Franciszka z Asyżu w Koszarawie-Bystrej.

1 I 2001 – Sołectwo Przyborów odłączyło się od gminy Koszarawa i weszło w skład gminy Jeleśnia.

2001 – W Koszarawie-Bystrej, w miejsce zlikwidowanej Szkoły Podstawowej nr 3, powstała Niepubliczna Szkoła Fundacji Królowej Świętej Jadwigi. Szkoła ta prowadzona jest metodą Montessori.

ok. 2005 – Z uwagi na groźbę zawalenia z powodu zgnicia belek rozebrano XIX-wieczną dzwonnice loretańską w Koszarawie-Bystrej.

4 X 2006 – Biskup ordynariusz bielsko-żywiecki Tadeusz Rakoczy dokonał uroczystej konsekracji kościoła pw. Stygmatów św. Franciszka z Asyżu w Koszarawie-Bystrej.

2010 – Zbudowano w Koszarawie kanalizację sanitarną w ramach inwestycji realizowanej przez Związek Międzygminny ds. Ekologii w Żywcu (projekt „Oczyszczanie ścieków na Żywiecczyźnie”, dofinansowany ze środków UE).

2010 – Zbudowano salę gimnastyczną przy Szkole Podstawowej w Koszarawie.

2010 – Zbudowano w Koszarawie wielofunkcyjne boisko z trybunami i amfiteatrem.

2011 – Przebudowano część budynku wielofunkcyjnego na świetlicę wiejską oraz zaadaptowano poddasze na schronisko młodzieżowe w Koszarawie.

1 IX 2012 – Utworzono w Koszarawie Zespół Szkolno-Przedszkolny oraz Zespół Gimnazjalno-Przedszkolny.

2014 – Zbudowano wielofunkcyjne boisko z nawierzchnią poliuretanową przy Szkole Podstawowej w Koszarawie.

3 III 2015 – Anna Wilczęga założyła w Koszarawie Koło Gospodyń Wiejskich, którego przewodniczącą została Elżbieta Janoszek.

2018 – Zbudowano w Koszarawie dwa place zabaw.

2019 – Przebudowano budynek byłego gimnazjum w Koszarawie na potrzeby przedszkola i Gminnej Biblioteki Publicznej.

2019 – Zakupiono dla jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej w Koszarawie nowy samochód ratowniczo-gaśniczy marki Iveco Eurocargo.

2019–2021 – Przebudowano Gminny Ośrodek Kultury (obecnie Gminne Centrum Kultury i Turystyki) w Koszarawie.

2020 – Zbudowano w Koszarawie punkt czerpania wody do celów przeciwpożarowych.

2020 – Zbudowano windę dla osób niepełnosprawnych przy budynku Ośrodka Zdrowia w Koszarawie.

2020 – Urząd Gminy w Koszarawie zakupił dla miejscowej jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej samochód terenowy marki Nissan Navara.

2021 – Urząd Gminy w Koszarawie pozyskał średni samochód ratowniczo-gaśniczy marki Kamaz, który mieszkańcy Koszarawy zdobyli podczas akcji „Bitwa o wozy”.

2021 – Zbudowano instalację OZE (Odnawialne Źródła Energii) na pięciu budynkach użyteczności publicznej w Koszarawie.

2021 – Zbudowano ogólnodostępny plac zabaw przy Niepublicznej Szkole Podstawowej w Koszarawie-Bystrej.

2021 – Ludowy Klub Sportowy „Babia Góra” w Koszarawie uroczystie obchodził 25-lecie istnienia.

2021–2023 – Na terenie gminy Koszarawa przebudowano 25 dróg wewnętrznych.

2022 – Urząd Gminy w Koszarawie zakupił specjalistyczny samochód marki Mercedes, służący do zimowego utrzymania dróg.

2022 – W Koszarawie utworzono Klub Seniora (w budynku dawnego gimnazjum).

2022 – W Koszarawie powstał „Dom Montessori” (w budynku dawnego gimnazjum).

2022 – Przy Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Koszarawie postawiono tablicę upamiętniającą mieszkańców Koszarawy – ofiary drugiej wojny światowej.

2023 – Urząd Gminy w Koszarawie zakupił cztery pojazdy służące społeczności lokalnej (nowy autobus szkolny, nowy ciągnik, używany samochód ciężarowy z posypywarką do zimowego utrzymywania dróg oraz samochód do utrzymania czystości i porządku).

2023 – Zbudowano parking przy kościele pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie.

2023 – Zbudowano siłownię zewnętrzną przy budynku Szkoły Podstawowej im. Tadeusza Kościuszki w Koszarawie.

2023–2025 – Zamontowano 58 lamp solarnych przy drogach wewnętrznych w Koszarawie oraz przy obiektach użyteczności publicznej.

2024 – Przebudowano drogi powiatowe na terenie gminy Koszarawa na dwóch odcinkach: Jeleśnia – Koszarawa – Zawoja (długość 720 m) oraz Jeleśnia – Koszarawa-Bystra (długość 1000 m).

2024 – Przeprowadzono dwie inwestycje związane z odnowieniem obiektów zabytkowych w gminie Koszarawa: „Renowacja wnętrza zabytkowego kościoła parafialnego pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie wraz z wykonaniem wentylacji i dociepleniem kościoła” oraz „Odnowienie zabytkowych kapliczek kamiennych w Koszarawie”.

2025 – Przebudowano drogi powiatowe na terenie gminy Koszarawa na dwóch odcinkach: Jeleśnia – Koszarawa-Bystra (długość 250 m) oraz Stryszawa – Lachowice – Koszarawa (długość 1150 m).

2025 – Zbudowano w Koszarawie stację uzdatniania wody i sieć wodociagową.

2025 – Zbudowano parking przy kościele i klasztorze pw. Stygmatów św. Franciszka z Asyżu w Koszarawie-Bystrej.

2025 – Jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej w Koszarawie obchodziła uroczystie stulecie istnienia.

STRESZCZENIE

Koszarawa to duża wieś w Beskidzie Żywieckim, leżąca w górnym biegu rzeki Koszarawy na wysokości 560–680 m n.p.m., u zachodnich i północnych podnóży Łachów Gronia zwanego też Bucioryszem (1045 m n.p.m.). Posiada dwa duże przysiółki: Cichą i Bystrą. Jest siedzibą gminy jednostkowej (jednowioskowej), która wchodzi w skład powiatu żywieckiego i województwa śląskiego. W 2025 roku liczba mieszkańców Koszarawy zameldowanych na pobyt stały wynosiła 2291 osób, w tym 1128 kobiet i 1163 mężczyzn.

Początki osadnictwa na terenie Koszarawy przypadają na drugą połowę XV wieku i wiążą się z migracjami wołoskimi. Wołosi byli ludem koczowniczym pochodzącym z Wołoszczyzny, czyli z terenów obecnej Rumunii. W XIII wieku część z nich wyruszyła z ojczyzny, posuwając się wzdłuż łuku Karpat ku północy, przy czym główną przyczyną ich wędrówki był coraz silniejszy napór Turków na Bałkany. W XV wieku dotarli w Beskid Żywiecki i Śląski. Nie byli to już jednak Wołosi czystej krwi, ponieważ po drodze przemieszczali się z ludnością ruską, węgierską, słowacką, czeską i polską. Przybysze wołoscy wnosili w zasiedlane przez siebie tereny nowy typ gospodarki pasterskiej i hodowlanej, nieznaną miejscowej ludności, a polegającą na hodowli tzw. małego bydła (owiec, kóz, rzadziej świń) oraz wyrobie produktów spożywczo-przemysłowych na bazie surowca, jakim było mleko owcze i kozie, wełna i skóry.

Nazwa *Koszarawa*, brzmiąca pierwotnie – w XVII i XVIII wieku – *Kossorawy*, *Koszarawy*, *Kosarawy* lub *Koszarawy*, pochodzi od słowa *koszar* (w języku wołoskim *coșar*) oznaczającego przenośną zagrodę dla owiec, co wskazuje, że jej pierwsi mieszkańcy trudnili się pasterstwem.

Koszarawa po raz pierwszy została wymieniona w dokumencie erekcyjnym, wydanym w 1626 roku dla kościołów w dobrach żywieckich przez Konstancję Habsburżankę, żonę polskiego króla Zygmunta III Wazy. Ponieważ wieś nie występuje w spisach poborowych z 1608 roku, można przyjąć, że została lokowana pomiędzy rokiem 1608 a 1626. Początkowo należała wraz z całymi dobrami żywieckimi do rodziny Komorowskich herbu Korczak, w latach 1624–1672 jej właścicielem była królewska rodzina Wazów, a później znajdowała się w posiadaniu między innymi Wielopolskich, Habsburgów i Radziwiłłów z Balic.

Dodatkowym zajęciem Koszarawian, którzy nie mogli wyżyć ze słabej jakościowo ziemi rozrzuconej wśród gór, była produkcja mebli, zabawek dla dzieci i sprzętów gospodarstwa domowego: łyżek, tłuczków do ziemniaków, wałków do ciasta, form na masło, kołysek, ław, stołów, krzeseł czy grabi (znalazło to odbicie w pieczęciach wiejskich Koszarawy, które przedstawiają kobiety z grabiami na prawym ramieniu).

Koszarawa wraz z pobliskimi Łachowicami, Stryszawą, Huciskiem, Pewłą Wielką i Pewłą Małą stanowi najstarszy ośrodek ludowego zabawkarstwa na ziemiach polskich. Gdy ok. 1860 roku okazało się, że istnieje duże zapotrzebowanie na zabawki, w Koszarawie zaczęto ich wyrabiać więcej i sprzedawać na odpustach i jarmarkach. Były to między innymi barwnie malowane ptaszki, grzechotki, łóžeczka, taczki, kołyski, bryczki z konikami, koniki do jazdy wierzchem i karuzele na deseczce lub kiju. Około 1933 roku koszarawski asortyment zabawek poszerzył się o kurki dziobiące ziarno i ptaki poruszające skrzydłami (według wzorców mających niewątpliwie źródło w zabawkach produkowanych w fabryce zabawkowej w Leżajsku). W początkach XX wieku Koszarawa stała się największym producentem zabawek na Żywiecczyźnie, a ich wyrobem i sprzedażą trudniło się wówczas aż 1200 Koszarawian. Dopiero po roku 1945 zeszła na plan dalszy wobec Łachowic, które wysunęły się na czoło żywieckiego zabawkarstwa.

Koszarawa przez ponad 200 lat należała do parafii pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Jelesni, erygowanej w 1628 roku z inicjatywy królowej Konstancji Habsburżanki. Znaczne oddalenie od kościoła jeleśniańskiego (do 14 km) sprawiło, że Koszarawianie rozpoczęli starania mające na celu utworzenie własnej parafii we wsi. W latach 1810–1815 zbudowali swoim kosztem niewielki drewniany kościół; 30 listopada 1824 roku erygowano w Koszarawie kapelanię lokalną – samodzielną placówkę duszpasterską. Dwie dekady później – w latach 1839–1843 – wzniesiono nowy, murowany kościół w stylu klasycystycznym, który otrzymał wezwanie św. Karola Boromeusza. Po zbudowaniu plebanii w 1843 roku przybył do Koszarawy pierwszy stały duszpasterz – ks. Józef Rusin. 1 stycznia 1890 roku kapelania lokalna w Koszarawie została podniesiona do rangi parafii.

29 czerwca 1985 roku w Koszarawie-Bystrej arcybiskup metropolita krakowski Franciszek Macharski utworzył ośrodek duszpasterski franciszkanów, a 1 września 1989 roku została erygowana tu samodzielna parafia pw. Stygmatów św. Franciszka z Asyżu. Początkowo franciszkanie korzystali z kaplicy w domu prywatnym, od 1989 roku zaś – z tymczasowej kaplicy zbudowanej z blachy. W latach 1998–2006 wzniesiono w Koszarawie-Bystrej kościół parafialny, który został konsekrowany 4 października 2006 roku przez biskupa diecezji bielsko-żywieckiej Tadeusza Rakoczego. Obok kościoła powstał także klasztor i dom rekolekcyjny franciszkanów.

SUMMARY

Koszarawa is a large village in the Żywiec Beskids, located in the upper course of the Koszarawa River at an elevation of 560–680 m above sea level, on the western and northern foothills of Lachów Groń, also known as Buciorysz (1,045 m). The village includes two sizeable hamlets: Cicha and Bystra. It serves as the seat of a single-village commune within Żywiec County in the Silesian Voivodeship. In 2025, Koszarawa had 2,291 registered permanent residents, including 1,128 women and 1,163 men.

The beginnings of settlement in the area of Koszarawa date back to the second half of the 15th century and are linked to Wallachian migrations. The Wallachians were a nomadic people originating from Wallachia, the territory of present-day Romania. In the 13th century, some of them left their homeland and moved northward along the arc of the Carpathians, mainly due to increasing Turkish pressure on the Balkans. By the 15th century, they had reached the Żywiec and Silesian Beskids. By that time, however, they were no longer Wallachians of purely Wallachian descent, as they had intermixed along the way with Ruthenian, Hungarian, Slovak, Czech, and Polish populations. The Wallachian newcomers introduced to the areas they settled a new type of pastoral and herding economy, previously unknown to the local population, based on the breeding of so-called small livestock (sheep, goats, and, less commonly, pigs) and the production of food and craft goods made from sheep and goat milk, wool, and hides.

The name *Koszarawa*, originally recorded in the 17th and 18th centuries as *Kossorawy*, *Koszorawy*, *Kosarawy*, or *Koszarawy*, derives from the word *koszar* (in Wallachian *coşar*), meaning “a portable sheepfold,” which indicates that its first inhabitants were engaged in shepherding.

Koszarawa was first mentioned in an ecclesiastical foundation document issued in 1626 for the churches of the Żywiec estate by Constance of Austria, the wife of the Polish king Sigismund III Vasa. Since the village does not appear in the 1608 tax registers, it can be assumed that it was founded between 1608 and 1626. Initially, together with the entire Żywiec estate, it belonged to the Komorowski family of the Korczak coat of arms; between 1624 and 1672 it was owned by the royal Vasa dynasty, and later it passed into the hands of, among others, the Wielopolski family, the Habsburgs, and the Radziwiłłs of Balice.

An additional occupation of the inhabitants of Koszarawa – who could not make a living from the poor-quality land scattered among the mountains – was the production of furniture, children’s toys, and household utensils such as spoons, potato mashers, rolling pins, butter molds, cradles, benches, tables, chairs, and rakes; The

latter are reflected in the village seals of Koszarawa, which depict a woman holding a rake on her right shoulder.

Together with the nearby villages of Lachowice, Stryszawa, Hucisko, Pewla Wielka, and Pewla Mała, Koszarawa forms the oldest centre of folk toy-making in Poland. When, around 1860, it became clear that there was a high demand for toys, production in Koszarawa increased, and the toys were sold at church fairs and markets. These included brightly painted birds, rattles, small beds, wheelbarrows, cradles, horse-drawn carriages, rocking horses, and carousels mounted on a board or stick. Around 1933, the Koszarawa toy assortment expanded to include pecking hens and birds with moving wings, based on designs clearly inspired by toys produced at the factory in Leżajsk. In the early 20th century, Koszarawa became the largest toy-producing centre in the Żywiec region, with as many as 1,200 inhabitants engaged in toy-making and sales. Only after 1945 did Koszarawa lose its leading position to Lachowice, which then became the region’s principal hub of toy-making.

For more than 200 years, Koszarawa belonged to the parish of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Jeleśnia, established in 1628 on the initiative of Queen Constance of Austria. The considerable distance from the church in Jeleśnia – up to 14 km – prompted the inhabitants of Koszarawa to seek the establishment of their own parish. Between 1810 and 1815, they built, at their own expense, a small wooden church; on 30 November 1824, a local chaplaincy – an independent pastoral unit – was established in Koszarawa. Two decades later, between 1839 and 1843, a new brick church in the Classicist style was erected and dedicated to St. Charles Borromeo. After the rectory was built in 1843, the first permanent pastor, Rev. Józef Rusin, arrived in Koszarawa. On 1 January 1890, the local chaplaincy in Koszarawa was elevated to the status of a parish.

On 29 June 1985, in Koszarawa-Bystra, Archbishop Franciszek Macharski, Metropolitan of Kraków, established a Franciscan pastoral centre, and on 1 September 1989 an independent parish dedicated to the Stigmata of St. Francis of Assisi was erected there. Initially, the Franciscans used a chapel in a private house, and from 1989 a temporary sheet-metal chapel. Between 1998 and 2006, a parish church was built in Koszarawa-Bystra and consecrated on 4 October 2006 by Bishop Tadeusz Rakoczy of the Diocese of Bielsko-Żywiec. A monastery and a Franciscan retreat house were also built next to the church.

BIBLIOGRAFIA

Archiwalia

Archiwum Państwowe w Katowicach – Oddział w Bielsku-Białej

Dyrekcja Dóbr Żywieckich w Żywcu – 28, 322

Inwentarz włości żywieckich, 1667 r. – mikrofilm nr 1

Sąd Powiatowy i Grodzki w Żywcu – 2/3/VIII, nr 1474, Testament Szymona Hernasa, Koszarawa 7 XII 1860

Muzeum Miejskie w Żywcu

Komoniecki A., *Chronografia albo Dziejopis żywiecki, w którym roczne dzieje spraw przeszłych, starodawnych miasta Żywca i pobliskich jego miejsc...*, rps

Archiwum parafii pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Jeleśni

Catalogus copulatorum sacro vinculi matrimonii in ecclesia Jelesnensi 1660–1676 (Katalog par połączonych świętą więzią małżeńską w kościele w Jeleśni 1660–1676), rps, [b.p.]

Catalogus matrimonium contractorum in ecclesia Jelesnia 1632–1659 (Katalog małżeństw zawartych w kościele w Jeleśni 1632–1659), rps, [b.p.]

Catalogus matrimonium contrahentium in ecclesia parochiali Jelesnanensi 1676–1727 (Katalog małżeństw zawartych w kościele parafialnym w Jeleśni 1676–1727), rps, [b.p.]

Kronika parafii pw. św. Wojciecha i Biskupa i Męczennika w Jeleśni z lat 1904–1948, rps, [b.p.]

Metrica fidelium defunctorum ecclesiae parochialis Jelesnanensis 1678–1727 (Metryka zmarłych wiernych kościoła parafialnego w Jeleśni 1678–1727), rps, [b.p.]

Metrica puerorum baptisatorum in ecclesia parochiali Jelesnia 1628–1660 (Metryka dzieci ochrzczonych w kościele parafialnym w Jeleśni 1628–1660), rps, [b.p.]

Metrica seu catalogus baptisatorum in ecclesia Jelesnanensi (Metryka lub katalog ochrzczonych w kościele parafialnym w Jeleśni): 1660–1676, 1669–1687, 1687–1730, 1730–1754, 1755–1777, rps, [b.p.]

Metrica sive catalogus matrimonium contrahentium in ecclesia parochiali Jelesnanensi (Metryka lub katalog małżeństw zawartych w kościele parafialnym w Jeleśni), 1676–1727, 1728–1749, 1750–1760, rps, [b.p.]

Niemczyk M.J., *Monument albo ekstrakt dziejopisów żywieckich z rocznych dziei zebrany, a dla wiecznej pamięci Wielebnych Księży Plebanów, nastąpić mających potem, wypisany przez JMci księdza Michała Józefa Niemczyka, na ten czas plebana jeleśniańskiego w roku 1817, a w roku 6-tym swego urzędowania w tutejszej parafii*, rps, [b.p.]

Opis reparacji kościoła jeleśniańskiego, 1859 r., rps

Pawluśkiewicz I., *Munimenta ecclesiae parochialis Jelesnianensis seu liber erectionem, iura, inventarium, proventus, legata et expensas continens* (Pomniki kościoła w Jeleśni, czyli księga zawierająca erekcję, prawa, inwentarz, wpływy, zapisy i wydatki), rps

Regestr wybierania masła, płatu i owsa 1686–1692, rps, [b.p.]

Archiwum parafii pw. NMP Królowej Aniołów w Korbielowie

Liber mortuorum (Księga zmarłych) *Korbielów 1848–1918*, t. 3, rps

Archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie

Liber copulatorum (Księga małżeństw) *Koszarawa 1849–1919*, t. 3, rps

Liber defunctorum (Księga zmarłych) *Koszarawa 1944–1982*, t. 5, rps

Liber memorabilium capellaniae localis koszaraviensis (Księga pamiątkowa kapelanii lokalnej w Koszarawie), rps, [b.p.]

Liber mortuorum (Księga zmarłych) *Koszarawa 1846–1892*, t. 3, rps

Liber mortuorum (Księga zmarłych) *Koszarawa 1893–1944*, t. 4, rps

Liber natorum (Księga narodzonych) *Koszarawa 1890–1920*, t. 4, rps

Liber natorum et baptisatorum (Księga narodzonych i ochrzczonych) *Koszarawa 1844–1889*, t. 3, rps

Gminna Biblioteka Publiczna w Koszarawie

Kronika szkoły w Koszarawie, rps

Gminne Centrum Kultury i Turystyki w Koszarawie

Kronika gromady Koszarawa, założona w roku 1967, rps, [b.p.]

Центральний Державний Історичний Архів України, м. Львів (Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie)

Fond 19, opis VIII, sprawa 311, Josyfin's'ka metryka. Cyrkuł myslenits'ky. Koszarawa

Fond 146, opis LXIV, sprawa 3111

Fond 178, opis II, sprawa 3301

Zbiory Elżbiety Duraj w Krzyżowej

Podanie gminy Krzyżowa do Wysokiej c.k. Krajowej Dyrekcji Skarbu we Lwowie, [Krzyżowa, 1897]

Podanie Jana Majcherka do c.k. Starostwa Powiatowego w Żywcu, [Krzyżowa, 1897]

Zbiory Przemysława Dyrłagi w Wieprzu

Znaki wiary i pobożności. Kaplice, kapliczki i figury przydrożne w powiecie żywieckim, mps

Zbiory Andrzeja Adama Majewskiego w Warszawie

Majewski J., *Zapiski regionalne*, 1973, rps

Książki, opracowania i drukowane źródła oraz artykuły w pracach zbiorowych i czasopismach

Augustin F., *Kroniki żywieckie od czasów zamierzchłych do 1845 r.*, Żywiec–Kraków 2007, „Biblioteka Żywiecka”, nr 3, „Fontes Historiae Terrae Zyvecensis”, t. 2, *Wiek XIX*, wol. 1

Augustyniak U., *Historia Polski 1572–1795*, Warszawa 2008

- Baczkowska W., Pawluśkiewicz (Pawlusiewicz, Pauluszkiewicz) Ignacy Józef Jan Kanty, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 25, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 474–475
- Bednarz S., Sadowski P., *Działania wojenne w rejonie Babiej Góry we wrześniu 1939 r.*, „Rocznik Babiogórski” 2009, t. 11, s. 31–87
- Broda J., *Gospodarka leśna w dobrach żywieckich do końca XVIII w.*, Warszawa 1956
- Budka W., *Pieczęć wiejskie powiatu żywieckiego*, „Gronie”, R. 2, 1939, nr 2/3, s. 107–126
- Cader S., *Obiekty sakralne w dorzeczu Żylicy i Koszarawy*, Łodygowice 2013
- Cisek M., Miodoński M., Motyka W., *Wiara i wierność. Wkład Żywiecczyzny w czyn niepodległościowy 1914–1918*, Miłówka 2018
- Czarniak W. OFM, *Księża rodacy i duszpasterze Sidziny na przestrzeni 450 lat jej historii*, Kraków 2013
- Dawne pieczęć Koszarawy*, „Gazeta Żywiecka” („Wieści z Gmin”) 1993, nr 6 (56), s. 5
- Dąbkowski P., *Wołosi i prawo wołoskie w dawnej Polsce*, [w:] *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. 1, Kraków 1938, s. 105–118
- Dobrowolski K., *Migracje wołoskie na ziemiach polskich*, [w:] *Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich*, Lwów 1930, s. 135–152
- Dolińska M., *Babiogórska peregrynacja Marii Steczkowskiej*, „Rocznik Babiogórski” 2004, t. 6, s. 133–146
- Dolińska M., *Maria Steczkowska – miłośniczka górskich wędrówek*, [w:] *Górale Babiogórscy w badaniach XIX-wiecznych naukowców i podróżników. Materiały z IV Babiogórskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej przez Babiogórskie Centrum Kultury im. dr Urszuli Janickiej-Krzywdy w Zawoi z okazji 34. Babiogórskiej Jesieni 28 września 2018 r.*, red. K. Słabosz-Palacz, Kraków–Zawoja 2018, s. 93–116
- Dyrlaga P., *Andrzej Komoniecki i najstarsze kamienne figury w Jeleśni i Koszarawie*, „Gronie” 2007, nr 4, s. 55–59
- Dziewit P., *Koszarawa razem, Przyborów oswe*, „Gazeta Żywiecka” („Wieści z Gmin”) 1994, nr 4 (66), s. 3
- Dzwonkowski R. SAC, *Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRS 1939–1988*, Lublin 2003
- Figiel S., Franczak P., Janicka-Krzywda U., Krzywda P., *Beskid Żywiecki. Przewodnik*, Pruszków 2018 (wyd. III, popr. i aktual.), „Przewodnik dla Prawdziwego Turysty”
- Figiel S., Krzywda P., *Grupa Piłska, Lipowskiej i Romanki. Część polska i słowacka. Przewodnik turystyczny*, Warszawa 1999, „Beskid Żywiecki”, cz. 2, „Polskie Góry”, t. 11
- Fortuna S., *Hałasek Jan*, [w:] *Słownik biograficzny Żywiecczyzny*, red. A. Urbaniec, t. 2, Żywiec 1997, s. 103
- Fortuna S., *Sternal Władysław*, [w:] *Słownik biograficzny Żywiecczyzny*, red. A. Urbaniec, t. 2, Żywiec 1997, s. 255–256
- Gad P., *Pani na Żywcu – Konstancja Habsburżanka, druga żona Zygmunta III Wazy*, [w:] *Jej ślad w historii – kobiety w województwie śląskim na przestrzeni wieków*, red. A. Muszyńska, A. Skiendziel, A. Skrzypietz, Katowice 2015, s. 71–86
- Gąsiorek J., *Regionalne zespoły pieśni i tańca na Żywiecczyźnie oraz we Frydku Mistku (Czechy)*, Żywiec 2013
- Gogola Z. OFMConv., *Początkowa organizacja życia kościelnego i rozwój sieci parafialnej na Żywiecczyźnie*, „Karta Groni” 1999, nr 20, s. 149–160
- Gończar M., *Samorząd wsi – historia i nowe możliwości*, Warszawa 1990
- Góra P., *Anna Gąsiorek – akuszerka z Koszarawy. Piękno i bogactwo ojczystej ziemi*, „Rocznik Babiogórski” 2023, t. 24, s. 117–133
- Greczko A., *Przez Karpaty*, przeł. C. Czarnogórski, Warszawa 1971
- Hałaburda M., Szczepaniak J., *Katalog alumnów seminarium na Stradomiu (1801–1900)*, Kraków 2006
- Historia gminy Koszarawa 1973–2023*, red. L. Zugaj, G. Gancarz, Koszarawa 2023
- Husar B., *Żywieccy Habsburgowie*, „Kalendarz Żywiecki” 1994, s. 64–68
- Hyla B., *Habsburgowie żywieccy w latach 1895–1947*, „Karta Groni” 1991, nr 16, s. 7–27
- Jawor G., *Strungi i zbory. Instytucje organizacji społecznej wsi na prawie wołoskim w średnio-wiecznej Polsce*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1997, R. 45, nr 2, s. 179–186
- Kapuśniak A., Szczepaniak J., *Katalog alumnów krakowskiego Seminarium Duchownego (1901–1938)*, Kraków 2006
- Kasprzak D., Kasprzak M., *Niemieckie fortyfikacje linii b2 z lat 1944–1945. Imielin – Bielsko-Biała – Żywiec – Zwardoń, Gliwice* 2013
- Kilarski J., *Na południowych rubieżach Polski. Wycieczka młodzieży poznańskiej od Łucka do Katowic, Poznań–Warszawa–Wilno–Lublin* [1923]
- Klistała J., *Martyrologium mieszkańców Żywca, Czernichowa, Gilowic, Jeleśni, Koszarawy, Lipowej, Łękawicy, Łodygowic, Miłówki, Radziechowych, Rajczy, Stryszawy, Suchej, Węgierskiej Górki i innych w latach 1939–1945. Słownik biograficzny*, Żywiec 2009
- Kłapyta P., *Wołoskie osadnictwo w Karpatach w aspekcie historyczno-geograficznym*, [w:] *Kultura pasterska łuku Karpat i jej oddziaływanie na kulturę Babiogórców. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Babiogórskie Centrum Kultury w Zawoi z okazji 30. „Babiogórskiej Jesieni”, 19 września 2014 r.*, red. U. Janicka-Krzywda, Kraków–Zawoja 2014, s. 9–26
- Komoniecki A., *Chronografia albo Dziejopis żywiecki, w którym roczne dzieje spraw przeszłych, starodawnych miasta Żywca i pobliskich jego miejsc...*, t. 1 (do 1704 r.), Żywiec 1937, t. 2 (lata 1705–1728), Żywiec 1939
- Komoniecki A., *Chronografia albo Dziejopis Żywiecki*, wyd. S. Grodziski, I. Dwornicka, Żywiec 1987
- Koszarawa, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 4, Warszawa 1883
- Kronika parafii Raba Wyżna, t. 1, 1835–1993, oprac. M. Pietrzak, Raba Wyżna–Kraków 2011
- Krzywda P., *Babiogórski baca czarownik Jan Kalika „Ladzik”, „Dziod”, „Madziarski” (1881–1972) w świetle najnowszych badań*, „Wierchy” 2025, t. 91 (w druku)
- Krzywda P., *Grupa Babiej Góry, Policy i Jałowca. Część polska i słowacka. Przewodnik turystyczny*, Warszawa 2001, „Beskid Żywiecki”, cz. 3, „Polskie Góry”, t. 12
- Kubica M., *Dawno temu w Jeleśni i jej okolicach*, Kraków 2006
- Kubica M., *Górale, Wołosi, zbójnicy. Historia górali od Piłska*, Żywiec 2012
- Kubica M., *Widoki Żywca i Żywiecczyzny 1895–1945*, Żywiec 2009
- Kucharczyk R., *Z przeszłości parafii Pobiedr do roku 1966*, „Małopolska. Regiony – regionalizmy – małe ojczyzny” 2024, nr 26, s. 299–344
- Kumor B.S., *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786–1985*, Kraków 1985
- Kumor B.S., *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795 roku*, t. 4, Kraków 2002
- Lach W., *Gdy oni odeszli, zaczął padać śnieg... Życiorys koszarawski*, oprac. D. Halmer, red. D. Machla, Zabrze–Czerwionka–Leszczyny 2025
- Lasy dóbr żywieckich 1929*, Kraków 1929
- Lenczowski F., *Inwentarze dóbr żywieckich z XVIII wieku zawierające obciążenia feudalne ich ludności*, Żywiec 1980
- Lenczowski F., *Przywilej królewski dla Szymona Brańki z Koszarawy*, „Karta Groni” 1976, nr 7–8, s. 143–144
- Leszczyński M., *Księża diecezjalni ekspatrianci archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego. Słownik biograficzny*, Warszawa 2020

- Leśniakiewicz M., *Babia Góra i okolice. Przewodnik po obszarze Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich*, Sucha Beskidzka 2015
- Łajczak A., *Przyroda i człowiek w krajobrazie Pilska (Beskid Żywiecki)*, Sosnowiec 2003
- Majewski A.A., *Historia Korbielowa i okolic*, Żywiec 2024 (wyd. 5, popr. i uzup.)
- Majewski A.A., *Słownik biograficzny Korbielowa*, Żywiec 2023
- Majewski A.A., *Zarys dziejów Koszarawy*, „Rocznik Babiogórski” 2024, t. 25, s. 79–98
- Matlakiewicz T., *Co przyniosły wybory?*, „Kalendarz Żywiecki” 2011, s. 93–97
- Matuszczyk A., *Beskid Żywiecki. Pasma Jałowieckie i Grupa Mędralowej oraz Solniska i Lasek. Przewodnik turystyczny*, Warszawa–Kraków 1991
- Mączyńska A., *Współczesne ludowe zabawki żywieckie*, „Karta Groni” 1984, nr 12, s. 87–122
- Natanek P., *Dzieje parafii Koszarawa. 150-lecie konsekracji kościoła 1855–2005*, Kraków 2005
- Natanek P., *Rozwój organizacji dekanalnej, parafialnej i katechetycznej w archidiecezji krakowskiej za rządów ks. kardynała Karola Wojtyły (1962–1978)*, Kraków 1993
- Niewdana J., *Przyborów, Przyborów pagóreczek ostry...*, Bukowno 2018
- Nowak A., *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786–1985*, t. 2, A–J, Tarnów 2000; t. 3, K–P, Tarnów 2001; t. 4, R–Ż, Tarnów 2004
- Nyczanka M., *Maria Steczkowska (1832–1918) i Jan Kanty Steczkowski (1800–1881). Najdawniejsi i najwierniejsi lubownicy Tatrów*, „Wierchy” 2020, t. 86, s. 5–25
- Pelczar M., *Kilarski Jan*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 12, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966–1967, s. 452–453
- Piela M., *Rusin Józef*, [w:] *Słownik biograficzny Żywiecczyzny*, red. A. Urbaniec, t. 2, Żywiec 1997, s. 239–240
- Poniedziałek Z., *Formy osadniczo-przestrzenne gospodarstw chłopskich w Państwie Żywieckim w XVII i XVIII wieku*, „Karta Groni” 1985, nr 13, s. 32–44
- Poniedziałek Z., *Geneza i rozwój zbójnictwa w Państwie Żywieckim*, „Karta Groni” 1976, nr 7–8, s. 56–72
- Poniedziałek Z., *Procesy osadnicze w Państwie Żywieckim (1608–1740)*, „Karta Groni” 1980, nr 9–10, s. 46–54
- Poniedziałek Z., *Radziecka ofensywa 1945 roku w Beskidach i Kotlinie Żywieckiej*, „Karta Groni” 1976, nr 7–8, s. 9–33
- Poniedziałek Z., *Zaludnienie Państwa Żywieckiego w latach 1629–1715*, „Karta Groni” 1981, nr 11, s. 21–30
- Powierzchnia, ludność i zatrudnienie w miastach i gminach województwa bielskiego (według nowego podziału administracyjnego)*, Katowice 1975
- Prawie wszystko o Jeleśni*, oprac. Z. Smolicka i in., Jeleśnia 1988
- Rączka J.W., *Koszarawa – nazwa drewnem ozdobiona*, „Wierchy” 1977, t. 46, s. 263–265
- Rączka Z., *Dzieje Żywca do połowy XVII wieku (ciąg dalszy)*, „Karta Groni” 1976, nr 7–8, s. 34–55
- Rączka Z., *Przysiółek Pawlusie i jego mieszkańcy. Zarys dziejów rodziny chłopskiej Pawlusów*, „Karta Groni” 1981, nr 11, s. 31–38
- Rączka Z., *Żywiec. Rys historyczny od powstania miasta do 1939 r.*, Żywiec 2010
- Rączka Z., *Żywiec. Rys historyczny. Zabłocie od powstania osady do 1950 roku*, Żywiec 2005
- Represje wobec osób duchownych i zakonnych na terenie woj. krakowskiego 1944–1975. Leksykon biograficzny*, red. ks. J. Marecki, t. 1, Kraków 2014
- Ruśniaczek J.W., *Karol Pietschka – archiducalis major geometra*, „Karta Groni” 1988, nr 14, s. 76–85
- Ruśniaczek J.W., *Książę Albert Sasko-Cieszyński*, „Karta Groni” 1991, nr 16, s. 187–190
- Sadowski P., Jucha W., Franczak P., Urbaniec T., *Fortyfikacje polowe południowego odcinka pozycji b1 – historia budowy, ślady oraz propozycja zagospodarowania turystycznego*, „Rocznik Babiogórski” 2017, t. 18, s. 25–38
- Setkowicz J., *Ladzik z Koszarawy. Baca-czarodziej*, „Karta Groni” 1991, nr 16, s. 154–165
- Seweryn T., *Polskie zabawki ludowe*, Warszawa 1960
- Siemionow A., *Opis Żywiecczyzny i Żywca z 1855 roku pióra Marii Steczkowskiej*, „Karta Groni” 1989, nr 15, s. 140–145
- Sikora M., Bortlik-Dźwierzynska M. (współpraca), *Aktion Saybusch. Wysiedlenie mieszkańców Żywiecczyzny przez okupanta niemieckiego 1940–1941*, Katowice 2010
- Słownik biograficzny zmarłych kapłanów w diecezji bielsko-żywieckiej 1992–2011*, red. ks. J. Kiedos, ks. S. Lubaszka, ks. S. Zawada, Bielsko-Biała 2012
- Stafor [Fortuna S.], *Fauna i flora Koszarawy*, „Gazeta Żywiecka” („Wieści z Gmin”) 1993, nr 9 (59), s. 11–12
- Stafor [Fortuna S.], *Koszarawa – enklawa piękna Ziemi Żywieckiej*, „Kalendarz Żywiecki” 1994, s. 90–93
- Stafor [Fortuna S.], *Ludność Koszarawy i jej zajęcia*, „Gazeta Żywiecka” („Wieści z Gmin”) 1993, nr 4 (54), s. 10–11
- Stafor [Fortuna S.], *Marzenia także się spełniają*, „Gazeta Żywiecka” („Wieści z Gmin”) 1993, nr 7 (57), s. 7–8
- Stafor [Fortuna S.], *Rzeka Koszarawa i jej dopływy*, „Gazeta Żywiecka” („Wieści z Gmin”) 1993, nr 8 (58), s. 2
- Stanfort [Fortuna S.], *Koszarawa – Koszarawa! Nazwa i środowisko Koszarawy*, „Gazeta Żywiecka” 1993, nr 2 (52), s. 18–19
- Suchoń J., *Jeleśnia i okolice. Zarys dziejów*, Kraków 2016
- Szczotka S., *Studia z dziejów prawa wołoskiego w Polsce*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1949, t. 2, s. 355–418
- Śmietana S., *Jubileusz 450-lecia parafii św. Bartłomieja Apostoła w Czańcu (1565–2015)*, Czańc 2015
- Świątek J., *Zwyczaj i pojęcia prawne ludu nadrabskiego*, Kraków 1897
- Targosz A., *Ksiądz kpt. Stefan Gąsiorek, kapelan o twardym góralskim karku*, [w:] *W służbie Bogu i Ojczyźnie. Szkice historyczno-duszpasterskie z okazji setnej rocznicy utworzenia biskupstwa polowego w Polsce*, red. ks. płk SG Z. Kępa, Warszawa 2019, s. 56–57
- Tracz A., Błęcha K., *„Ostatni król Polski” Karol Stefan Habsburg. Historia polskich Habsburgów*, Żywiec 2012
- Udziela S., *Górale od Żywca*, „Wierchy” 1924, t. 2, s. 151–166
- Wilczęga Ł., *Koszarawa – moja Mała Ojczyzna*, „Kalendarz Żywiecki” 2010, s. 145–150
- Wilczęga Ł., *Koszarawa – moja Mała Ojczyzna*, cz. 2, „Kalendarz Żywiecki” 2011, s. 87–89
- Wilczęga M., *Habsburgów dzieje na Żywiecczyźnie*, „Kalendarz Żywiecki” 2010, s. 31–39
- Własiuk U.J., *Beskid Żywiecki. Kotlina Żywiecka, Worek Raczański i Dolina Soły, Pasma Jałowieckie, Pasma Babiogórskie, Pasma Policy, Częstochowa 2013* (wyd. 2, poszerz.), „Szlaki Papieskie. Jestem synem tej ziemi. Przewodnik”, t. 4
- Woźniak H., *Gdy góry, hale i polany tętniły życiem, czyli o Wołochach na Żywiecczyźnie*, „Kalendarz Żywiecki” 1996, s. 78–88
- Woźniak H., *Gminna Spółdzielnia Samopomocy Chłopskiej w Jeleśni. Organizacja spółdzielni w dobie gospodarki rynkowej*, „Gazeta Żywiecka” („Wieści z Gmin”) 1993, nr 4 (54), s. 11
- Woźniak H., *Kto kim był i kto kim jest na Żywiecczyźnie*, Kraków–Żywiec 2015
- Woźniak H., *Radziechowy. Monografia wsi, Radziechowy 2002*
- Woźniak H., *Szkice do dziejów oświaty ludowej na Żywiecczyźnie do 1914 roku*, „Kalendarz Żywiecki” 1998, s. 60–90

Woźniak H., *Wieś żywiecka i obciążenia feudalne chłopów w XVIII wieku*, „Kalendarz Żywiecki” 1997, s. 32–47

Woźniak H., *Żywiecczyzna. Popularny zarys dziejów*, Żywiec 2011

Woźniak H., *Żywiecczyzna w XX wieku. Kronika wydarzeń, materiały źródłowe*, Żywiec 2018

Woźniak H., *Żywiecczyzna we władaniu królewskiej rodziny Wazów*, „Kalendarz Żywiecki” 1995, s. 65–68

Zabytki sztuki w Polsce. Inwentarz topograficzny, red. J. Szablowski, cz. 3, *Powiat żywiecki. Województwo krakowskie*, oprac. J. Szablowski, Warszawa 1948

Zawada J., *Typologiczna charakterystyka lasów Romanki jako przyrodnicza podstawa zagospodarowania lasów Beskidu Żywieckiego*, „Prace Instytutu Badawczego Leśnictwa” 1974, nr 489, s. 38–39

Zięba P., *Monografia wsi i parafii Bulowice koło Kęt*, Kęty 2020

Z letnisk i uzdrowisk, „Kurier Warszawski” 1930, nr 226, s. 9

Netografia

Dane statystyczne Urzędu Stanu Cywilnego i Ewidencji Ludności w Koszarawie za 2024 rok, <https://gminakoszarawa.pl/dane-statystyczne-urzedu-stanu-cywilnego-i-ewidencji-ludnosci-w-koszarawie-za-2024-rok>

Jeleśnia (gmina), [https://pl.wikipedia.org/wiki/Jele%C5%9Bnia_\(gmina\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Jele%C5%9Bnia_(gmina))

Klasztor i kościół pod wezwaniem Stygmatów św. Franciszka, <https://www.koszarawa.franciszkanie.pl/historia-klasztoru/>

Koszarawa (gmina), [https://pl.wikipedia.org/wiki/Koszarawa_\(gmina\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Koszarawa_(gmina))

Krzysztof Gardyna, https://pl.wikipedia.org/wiki/Krzysztof_Gardyna

Pandemia grypy hiszpanki, https://pl.wikipedia.org/wiki/Pandemia_grypy_hiszpanki

Przewodnik po nauczaniu metodą Montessori. Na czym polega, główne założenia, cele, <https://livekid.com/pl/blog/przewodnik-po-montessori/>

WYKAZ SKRÓTÓW

APar-J – Archiwum parafii pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Jeleśni

APar-Kor – Archiwum parafii pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Aniołów w Korbielowie

APar-Kosz – Archiwum parafii pw. św. Karola Boromeusza w Koszarawie

APK-OB – Archiwum Państwowe w Katowicach – Oddział w Bielsku-Białej

b.p. – bez paginacji

c.k. – cesarsko-królewski

ЦДІАУЛ – Центральний Державний Історичний Архів України, м. Львів (Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie)

DDŻ – Dyrekcja Dóbr Żywieckich w Żywcu

EC – kanonik *Expositorii Canonialis*

GBP-Kosz – Gminna Biblioteka Publiczna w Koszarawie

GCKT-Kosz – Gminne Centrum Kultury i Turystyki w Koszarawie

gen. – generał

GRN – Gminna Rada Narodowa

GrRN – Gromadzka Rada Narodowa

GS – Gminna Spółdzielnia

KFnRD – Krajowy Fundusz na rzecz Dzieci

mjr – major

mps – maszynopis

NKWD – Народный комиссариат внутренних дел СССР (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRR)

OFM – Ordo Fratrum Minorum (Zakon Braci Mniejszych; Franciszkanie, Bernardyni)

OFMConv. – Ordo Fratrum Minorum Conventualium (Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych, Franciszkanie Konwentualni)

OSP – Ochotnicza Straż Pożarna

OZE – Odnawialne Źródła Energii

płk – pułkownik

PKS – Państwowa Komunikacja Samochodowa

PPRN – Prezydium Powiatowej Rady Narodowej

PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa

pw. – pod wezwaniem

PZPR – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza

RM – kanonik *Rochettum et Mantolettum*

RP – Rzeczpospolita Polska

rps – rękopis

SAC – Societas Apostolatus Catholici (Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego, Pallotyńi)

SG – Straż Graniczna

SPiGŻ – Sąd Powiatowy i Grodzki w Żywcu

UE – Unia Europejska

UJ – Uniwersytet Jagielloński

ZSL – Zjednoczone Stronnictwo Ludowe

ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich (Союз Советских Социалистических Республик, Советский Союз, СССР)

INDEKS OSOBOWY

A

- Adamek Stefan (1850–1902) – nauczyciel jednoklasowej Szkoły Ludowej w Koszarawie (1901/02) » 69
- Agata Tinz – córka Józefa Tinz, niemieckiego kolonisty osiedlonego w Koszarawie-Bystrej » 31
- Aleksander Karol Waza (1614–1634) – syn królowej Konstancji Habsburżanki i Zygmunta III Wazy » 20
- Aleksa Wanda – sekretarz GRN w Koszarawie (1983–1990) » 62
- Anders Władysław (1892–1970) – gen., dowódca Armii Polskiej na Wschodzie » 112
- Andrusikiewiczowa – gospodyni ks. Ignacego Staffy (Sztaffy) w Koszarawie » 69
- Ankwicz Jan Kanty – podsędek zatorski i oświęcimski, wierzyciel, właściciel Koszarawy od 1785 r. » 21
- Ankwicz Józef (ok. 1750–1794) – kasztelan sądecki, wierzyciel, właściciel Koszarawy od 1785 r., uczestnik Targowicy, stracony podczas insurekcji kościuszkowskiej (1794) » 21
- Artz Walenty – dominikalny reprezentant, członek komisji ds. erygowania kapelanii lokalnej w Koszarawie (1824) » 83
- August III Sas (1796–1763) – król Polski i wielki książę litewski (1733–1763), jednocześnie książę Saksonii i elektor Rzeszy jako Fryderyk August II; syn Augusta II Mocnego z saskiej dynastii Wettinów » 21
- Augustin Franciszek (1776–1845) – ksiądz, proboszcz w Wilamowicach (1815–1820) i Żywcu (1820–1845), kronikarz » 10

B

- Bajko Danuta – kierowniczka Gminnej Biblioteki Publicznej w Koszarawie (1970–1975) » 77
- Barańczuk Miłosz – dyrektor Niepublicznej Szkoły Fundacji Królowej Świętej Jadwigi w Koszarawie-Bystrej » 72
- Baziak Eugeniusz (1890–1962) – biskup pomocniczy lwowski (1933–1944), arcybiskup koadiutor lwowski (1944), arcybiskup metropolita lwowski (1944–1962), biskup koadiutor krakowski (1951), administrator apostolski archidiecezji krakowskiej (1951–1962) » 104
- Beck Hadrian – ojciec, proboszcz parafii w Koszarawie-Bystrej (1993–1998); gwardian domu zakonnego franciszkanów w Koszarawie-Bystrej (1995–1998) » 108

- Biegański Antoni – współzałożyciel Ludowego Klubu Sportowego „Babia Góra” (1996), prezes klubu » 56, 118
- Biela Jan (1822–1896) – ksiądz, administrator parafii w Koszarawie (od kwietnia do października 1865 r.) » 96, 99
- Biela Katarzyna z d. Michniok – matka ks. Jana Bieli, pochodziła ze Starego Bystrego » 99
- Biela Wojciech – ojciec ks. Jana Bieli, pochodził ze Starego Bystrego » 99
- Bilczewski Józef (1860–1923) – arcybiskup lwowski obrządku łacińskiego, profesor teologii dogmatycznej na Uniwersytecie Lwowskim, rektor tego uniwersytetu; święty Kościoła katolickiego » 111
- Boguszyński Tytus – ojciec, gwardian domu zakonnego franciszkanów w Koszarawie-Bystrej, proboszcz parafii w Koszarawie-Bystrej (od 2022 r. do dzisiaj) » 108, 109
- Boromeusz Karol (wł. Carlo Borromeo; 1538–1584) – włoski kardynał, arcybiskup Mediolanu (1560–1584), święty Kościoła katolickiego, franciszkański tercjarz » 86
- Branka Piotr – *półzarębnik* i młynarz z Koszarawy (1712 r.) » 23
- Brańka Szymon [Simon Branka] (zm. 1688 lub 1715) – młynarz z Koszarawy, ufundował w Koszarawie kamienną rzeźbę *Boża Męka* (1686) » 10, 22, 93, 115
- Brańka Tadeusz – dyrektor Szkoły Podstawowej nr 1 w Koszarawie (1984–1998), przewodniczący GRN w Koszarawie (1988–1990) » 62, 70
- Brzeźniak Michał (1864–1920) – ksiądz, administrator parafii w Koszarawie (od września do grudnia 1901 r., proboszcz w latach 1902–1914) » 86, 87, 96, 102
- Bużega Dominik – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
- Byrtek Szymon (1789–1861) – dworski sołtys z Pewli Wielkiej » 57

C

- Cebula Marcin – sekretarz Rady Gminy Koszarawa (od 2009 r. do dzisiaj) » 65
- Chabowski Sebastian (ok. 1645–1687) – proboszcz w Jeleśni (1675–1687) » 82
- Chmiel Józef – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 24
- Chrzęszcz Karol (1919–1942) – mieszkaniec Koszarawy, zginął w KL Auschwitz » 44
- Chwałek Kuba – komornik z Koszarawy (1712 r.) » 24
- Cibor Józef (1866–?) – nauczyciel jednoklasowej Szkoły Ludowej w Koszarawie (1892/93) » 68
- Ciślak Jan – członek kapeli przygrywającej Dziecięcemu Regionalnemu Zespołowi Pieśni i Tańca „Jaferki” (skrzypce) » 76
- Cwajna Jakub – polaniarz z Koszarawy-Bystrej (1781 r.) » 26
- Cwajna Szczepan – polaniarz z Koszarawy (1781 r.) » 26
- Czarnecki Jan – właściciel budynku w Koszarawie, w którym znajdował się sklep » 48, 116
- Czarnecki Kazimierz – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
- Czarnecki Marian – naczelnik OSP w Koszarawie » 73
- Czarnecki Stanisław – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23
- Czarnojan Cyryl Stanisław OFM (1946–2018) – ojciec, pierwszy proboszcz w Koszarawie-Bystrej (1989–1993) » 107, 108, 117
- Czerbak Adam Wiktor – nauczyciel tymczasowy jednoklasowej Szkoły Ludowej w Koszarawie (1897) » 68
- Czul Marcin (1886–1979) – w latach 1915–1952 gajowy w Przyborowie, Koszarawie-Bystrej, Jeleśni i Sopotni Wielkiej » 40

D

- Dobosz Franek – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23
- Dobosz Karol – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23

Dobosz Wiktoria – właścicielka domu, w którym znajdował się sklep w Koszarawie-Cichej » 48

Dobosz Wojciech – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Druciak Stanisław – nauczyciel jednoklasowej Szkoły Ludowej w Koszarawie (1914) » 69

Dunajewski Albin herbu Sas (1817–1894) – biskup diecezjalny krakowski w latach 1879–1894, kardynał prezbiter od 1890 r. » 101, 102

Dunat Janina – sekretarz GRN w Koszarawie (1973–1978) » 62

Dziwoński Edward (1882–1946) – ksiądz, proboszcz w Stryzawie » 89

E

Elżbieta Bawarska zwana Sisi (1837–1898) – żona cesarza austriackiego Franciszka Józefa I Habsburga » 89, 100

F

Ferber Józef – żydowski handlarz zabawkami z Koszarawy (1935–1939) » 79

Ferdynand I Habsburg zwany Dobrotliwym (1793–1875) – cesarz austriacki (1835–1848), król Węgier jako Ferdynand V (1830–1848) » 89, 100

Fidelus Władysław – ksiądz, proboszcz parafii konkatedralnej w Żywcu (1976–2016) » 107

Fortuna Stanisław (1929–1998) – nauczyciel, długoletni dyrektor Szkoły Podstawowej nr 2 w Koszarawie-Cichej, przewodniczący GRN w Koszarawie (1973–1975, 1984–1988) » 62

Franciszek II Habsburg (1768–1835) – ostatni cesarz rzymsko-niemiecki (1792–1806), pierwszy cesarz austriacki jako Franciszek I (1804–1835) » 89

Franciszek Józef I Habsburg (1830–1916) – cesarz Austrii, król Węgier, Czech i Chorwacji (1848–1916), prezydent Związku Niemieckiego (1848–1866) » 89, 100

G

Gagatkowski Wojciech – ksiądz, proboszcz żywiecki, fundator kościoła w Jeleśni w 1618 r. » 80

Gancarz Szymon – komornik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Gancarz Tomek – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Gancarz Władysław – prezes OSP w Koszarawie (1945–1947) » 73

Ganczarz Bartek – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Ganczarz Walek – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Gardyna Krzysztof – ksiądz, wikariusz (1989–1993) i administrator parafii w Koszarawie (od lutego do czerwca 1993 r.), himalaista » 97, 105

Gąsiora – gospodarz z Koszarawy » 46

Gąsiorek Anna z d. Hernas – żona Macieja Gąsiorka z Koszarawy-Cichej » 95

Gąsiorek Katarzyna z d. Wilczęga – fundatorka kaplicy w kościele w Koszarawie » 94, 95

Gąsiorek Maciej – fundator kaplicy w kościele w Koszarawie » 94, 95

Gąsiorek Marianna – córka Macieja Gąsiorka, żona Jana Lebiody z Koszarawy » 95

Gąsiorek Stefan (Szczepan) (1894–1945) – Koszarawianin, ksiądz katolicki, legionista, kapelan Wojska Polskiego » 111

Gąsiorek Wiktoria – córka Macieja Gąsiorka z Koszarawy-Cichej » 95

Gąsiorkowie Maciej i Katarzyna – fundatorzy murowanej kaplicy domkowej w Koszarawie-Cichej » 116

Gembicki Piotr (1585–1657) – biskup przemyski (od 1635 r.) i krakowski (od 1642 r.), podkanclerzy (od 1635 r.) i kanclerz wielki koronny (od 1638 r.), sekretarz Zygmunta III Wazy » 81

Gładkow Wasilij – gen. mjr, dow. 1337. Górskiego Pułku Strzelców » 45

Głuchaczka Józef – członek kapeli przygrywającej Dziecięcemu Regionalnemu Zespołowi Pieśni i Tańca „Jaferki” i Regionalnemu Zespołowi Pieśni i Tańca „Wrzosi” (heligonka) » 75, 76

Godawa Władysław (1877–1931) – ksiądz, administrator parafii w Koszarawie (od lipca do grudnia 1914 r.), proboszcz (1915–1931) » 36, 86, 90, 96, 102

Gomułka Władysław, „Wiesław”, „Ludwik”, „Feliks Duniak” (1905–1982) – polityk komunistyczny, I sekretarz KC PPR (1943–1948), I sekretarz KC PZPR (1956–1970), wicepremier i minister Ziem Odzyskanych (1945–1949), członek Rady Państwa (1957–1971) » 90, 91

Góra Andrzej – naczelnik OSP w Koszarawie » 73

Góra Karol – kierownik Gminnej Biblioteki Publicznej w Koszarawie (1975–1981) » 77

Góra Wojciech – prezes OSP w Koszarawie (od 2016 r. do dzisiaj) » 73

Greczko Andriej (1903–1976) – gen. płk, dow. 1. Armii Gwardii, marszałek (od 1955 r.) i minister obrony ZSRR (1967–1976) » 11, 44

Gross – komisarz cyrkularny z Wadowic, członek komisji ds. erekcji kapelanii lokalnej w Koszarawie (1824) » 83

Grudziński Michał (1860–1938) – ksiądz, administrator parafii w Koszarawie (1892–1893), proboszcz (1893–1894) » 96, 101

H

Habrek Jan – komornik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Habsburg Albrecht Fryderyk Rudolf (1817–1895) – arcyksiążę austriacki, syn arcyksięcia Karola Ludwika Habsburga (1771–1847), właściciel Koszarawy » 21, 31, 34, 40, 89, 116

Habsburg Karol Ludwik (1771–1847) – arcyksiążę austriacki, książę cieszyński, syn cesarza rzymsko-niemieckiego Leopolda II Habsburga-Lotaryńskiego, marszałek polny armii austriackiej (od 1801 r.), zwycięzca w bitwie pod Aspern-Essling (1809), dziedzic Koszarawy » 21, 66, 86

Habsburg Karol Olbracht (1888–1951) – syn arcyksięcia Karola Stefana Habsburga, współwłaściciel dóbr żywieckich od 1934 r. » 21

Habsburg Karol Stefan (1860–1933) – arcyksiążę austriacki, admirał floty austro-węgierskiej, który osiadł w Żywcu, dziedzic Albrechta Fryderyka Rudolfa Habsburga, właściciel Koszarawy » 21, 40

Habsburg Leon Karol (1893–1939) – syn arcyksięcia Karola Stefana Habsburga, współwłaściciel Koszarawy od 1934 r. » 21

Habsburg – rodzina Habsburgów » 27, 29, 30

Hałasek Jan (1903–1981) – Koszarawianin, działacz społeczny, wieloletni sołtys » 112

Hareża Halina – dyrektorka Szkoły Podstawowej nr 1 w Koszarawie (1983–1984) » 70

Hering Eugen – landrat (starosta) powiatu żywieckiego (*Kreis Saybusch*) » 43

Hernas Adam – profesor nauk technicznych, pochodzi z Koszarawy » 114

Hernas Józef (1922–1943) – mieszkaniec Koszarawy, więzień obozu KL Auschwitz » 44

Hernas Karol (1909–1942) – pochodzący z Koszarawy mieszkaniec Radostowic w pow. pszczyńskim, zginął w KL Auschwitz » 44

Hernas Leon – naczelnik OSP w Koszarawie » 73

Hernas Mikołaj – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Hernasowa Maria – adwentystka z Koszarawy » 39, 116

Hernas Sobek – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Hernas Tomasz – prezes OSP w Koszarawie (1940–1944) » 73

Hernas Walek – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Hernas Wawrzyniec – polaniarz z Koszarawy (1781 r.) » 26
 Hitler Adolf (1889–1945) – dyktator Niemiec jako kanclerz III Rzeszy (1933–1945) oraz Wódz Rzeszy z tytułem Führera, przywódca NSDAP, sprawca rozpoczęcia II wojny światowej, zwierzchnik sił zbrojnych, SA i SS i naczelny dowódca wojsk lądowych (1941–1945) » 70
 Hojboj Jan – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Hojboj Jan – żebrak z Koszarawy (1712 r.) » 24
 Hojbuj (Hołbuj) Jurek – sołtys i *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Hojbuj Szymek – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Hulbój Eugeniusz – naczelnik OSP w Koszarawie » 73
 Hulbój Jan – członek kapeli przygrywającej Dziecięcemu Regionalnemu Zespołowi Pieśni i Tańca „Jaferki” (dudy) i członek kapeli przygrywającej Regionalnemu Zespołu Pieśni i Tańca „Wrzosi” » 75, 76
 Hulbój Józef – naczelnik OSP w Koszarawie » 73
 Hulbój Józef – przewodniczący Rady Gminy Koszarawa (1996–1998, 2001–2006, 2013–2014) » 65
 Hulbój Wincenty – dzwonnik dzwonnicy loretańskiej w Koszarawie-Bystrej » 109

I

Idzik Józef – volksdeutsch z Jeleśni, komisarz okręgu urzędowego Jeleśnia » 43
 Iwanowski Walenty – rektor kościoła w Jeleśni (1618–1628), administrator parafii w Jeleśni (1628–1631) » 80

J

Jakubek Jan – proboszcz w Jeleśni » 12
 Janicki – cieśla, powiększył kościół w Jeleśni w II poł. XVII w. » 82
 Jan Kazimierz (Jan II Kazimierz Waza, 1609–1672) – syn królowej Konstancji Habsburżanki i Zygmunta III Wazy, król Polski i wielki książę litewski w latach 1648–1668, właściciel dóbr żywieckich w latach 1655–1672 » 10, 20, 22
 Janoszek Anna – dyrektorka Szkoły Podstawowej nr 1 w Koszarawie (1998–2000) » 70
 Janoszek Elżbieta – przewodnicząca KGW w Koszarawie (2015) » 77, 118
 Janoszek Franciszek – współzałożyciel Ludowego Klubu Sportowego „Babia Góra” (1996), prezes klubu » 56
 Janoszek Marcin – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Janoszek Mateusz – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Janoszek Urban – polaniarz z Koszarawy (1781 r.) » 26
 Janowski Florian Amand (1825–1801) – biskup diecezjalny tarnowski (1785–1801) » 82
 Jan Paweł II (łac. Ioannes Paulus PP. II, wł. Giovanni Paolo II, właśc. Karol Józef Wojtyła [1920–2005]) –264. papież i 6. Suweren Państwa Watykańskiego w latach 1978–2005; święty Kościoła katolickiego » 89, 92, 107, 117
 Jodłowski Józef (1853–1889) – ksiądz, administrator parafii w Koszarawie (od lutego do lipca 1886 r.) » 96, 101
 Józef II Habsburg (1741–1790) – cesarz rzymsko-niemiecki (1765–1790) » 11, 27, 57, 83
 Juraszek Adam – przewodniczący GrRN w Koszarawie (1965–1968) » 61
 Juraszek Kazimierz – przewodniczący GrRN w Koszarawie (1958–1965) » 61

K

Kachel Andrzej – współzałożyciel Ludowego Klubu Sportowego „Babia Góra” (1996) » 56, 118

Kachel Edward – prezes OSP w Koszarawie (1944–1945) » 73
 Kachel Maciej – gospodarz z Koszarawy » 90
 Kachel Stanisław (1925–?) – mieszkaniec Koszarawy, więzień KL Auschwitz » 44
 Kachel Zdzisław – współzałożyciel Ludowego Klubu Sportowego „Babia Góra” (1996) » 56, 118
 Kaleka B. – zagrodnik z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Kaleka Urban – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 24
 Kalika „Ladzik” Jan (1881–1972) – baca-czarodziej pochodzący z Koszarawy-Bystrej » 110
 Kalika Szymek – komornik z Koszarawy (1712 r.) » 24
 Kalika Wojciech (1921–1943) – mieszkaniec Koszarawy, zginął w KL Auschwitz » 44
 Kalika – założyciel sklepu spożywczego w Koszarawie-Bystrej » 48, 116
 Kamiński Kasper – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Kamiński Krzysztof – młynarz z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Kamiński Sobek – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 24
 Kamiński Władysław – przewodniczący GrRN w Koszarawie (1968–1973) » 61
 Kansy Natan – ojciec, gwardian domu zakonnego franciszkanów w Koszarawie-Bystrej (1998–2004) » 108
 Karol Ferdynand Waza (1613–1655) – syn królowej Konstancji Habsburżanki i Zygmunta III Wazy, biskup wrocławski i płocki » 20
 Karolina Augusta Wittelsbach (1792–1873) – cesarzowa Austrii, córka króla Bawarii – Maksymiliana I i Marii Wilhelminy, żona (i wdowa) cesarza Austrii – Franciszka II Habsburga » 89, 100
 Kawka Mikołaj – fabrykant szkła, właściciel Koszarawy do 1852 r. » 21
 Kazimierski (Kazimirski) Krzysztof herbu Biberstein (zm. 1618 r.) – kanonik tarnowski (od 1583 r.), prepozyt tarnowski (od 1584 r.), biskup kijowski (od 1598 r.) » 16, 80
 Kępka Błażej – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Kępka Jędrys – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Kępka Kuba – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Kępka Maciej – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Kępka Małgorzata – kierowniczka Gminnej Biblioteki Publicznej w Koszarawie (od 1981 r.) » 77
 Kępka Zdzisław – przewodniczący Rady Gminy Koszarawa (2018–2024) » 65
 Kilarski Jan (1882–1951) – matematyk i fizyk, nauczyciel i krajoznawca, autor licznych monografii i przewodników turystycznych » 11
 Kimla Andrzej – współzałożyciel Ludowego Klubu Sportowego „Babia Góra” (1996) » 56, 118
 Kimla Jurek – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 24
 Kimla Piotr – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Kimla Wojtek – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 24
 Klecza Tomasz – polaniarz z Koszarawy (1781 r.) » 26
 Klimasara Anna z d. Słapa – matka ks. Stanisława Klimasary, pochodziła ze Stryszawy » 105
 Klimasara Stanisław (1932–1999) – proboszcz parafii w Koszarawie w latach 1993–1999 » 93, 97, 105
 Klimasara Stanisław – ojciec ks. Stanisława Klimasary, pochodził ze Stryszawy » 105
 Klimczak Piotr – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Klimczak Wojciech – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Klimkiewicz Marcel – ksiądz, dziekan suski na początku XX w. » 86
 Knapczyk Jan – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 24
 Knapczyk Kuba – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Knosala Juwencjus – ojciec, proboszcz parafii w Koszarawie-Bystrej (2007–2008) » 108

Kollarik (Kolarik) Jan (1800–1865) – ksiądz, kapelan lokalny parafii w Koszarawie (1848–1865) » 89, 96, 99

Kollarik (Kolarik) Jan – ojciec ks. Jana Kollarika (Kolarika), mydlarz z Trzciany » 99

Kołda Janina – instruktorka Dziecięcego Regionalnego Zespołu Pieśni i Tańca „Jaferki” (1990) » 76

Kołda Janina – sekretarz gminy Koszarawa (1994–2003) » 65

Komoniecki Andrzej (1658–1729) – wójt i kronikarz żywiecki » 10, 18, 80

Komorowska Konstancja Krystyna (1647–1675) – żona Jana Wielopolskiego, córka Krzysztofa Komorowskiego, wnuczka Mikołaja » 20

Komorowski Jan (ok. 1490–1566) – kasztelan połaniecki, właściciel dóbr żywieckich » 19

Komorowski Krzysztof (1618–1647) – ojciec Konstancji Krystyny Komorowskiej » 20

Komorowski Krzysztof (ok. 1542–1608) – kasztelan sądecki, właściciel dóbr żywieckich, ojciec Mikołaja Komorowskiego » 80

Komorowski Mikołaj (1578–1633) – hrabia na Liptowie i Orawie, starosta barwałdzki, rabsztyński, oświęcimski i nowotarski, właściciel dóbr żywieckich w latach 1608–1624 » 18, 20, 22, 115

Komorowski – ród Komorowskich herbu Korczak, właściciele Koszarawy » 20

Komperda Agnieszka z d. Ćwierz – matka ks. Wojciecha Komperdy, pochodziła z Wróblowic (parafia Czarny Dunajec) » 100

Komperda Maciej – ojciec ks. Wojciecha Komperdy, pochodził z Wróblowic (parafia Czarny Dunajec) » 100

Komperda Wojciech (1844–1905) – ksiądz, kapelan lokalny w Koszarawie (1879–1886) » 67, 89, 96, 100

Konopnicki Ludwik (1868–1936) – ksiądz, administrator parafii w Koszarawie (od maja do września 1901 r.) » 96, 102

Konstancja Habsburżanka (1588–1631) – żona polskiego króla Zygmunta III Wazy (1566–1632) » 17, 18, 20, 80, 115

Kopciak Jan – polaniarz z Koszarawy (1781 r.) » 26

Korytarz Bogacz – zagrodnik z Koszarawy (1712 r.) » 23

Kowal Wojciech – polaniarz z Koszarawy-Bystrej (1781 r.) » 26

Kozieł Krzysztof – ksiądz, administrator parafii w Koszarawie (2016–2020), proboszcz (od 2020 r. do dzisiaj) » 97

Kozieł Krzysztof – proboszcz w Koszarawie » 12

Kóska Walenty (1787–1849) – ksiądz, administrator w Bulowicach k. Kęt (1826–1844), kapelan lokalny w Lipowej (1844–1847), administrator w Koszarawie (1847–1848) » 96, 98

Kózka Franciszek (1896–1969) – ksiądz, wikariusz w Zawoi » 90

Krepla Józef – kowal z Koszarawy » 35

Krokowski [Wojciech Andrzej] (1782–1837) – ksiądz, dziekan żywiecki (od 1817 r.), proboszcz w Miłowce (1812–1837); członek komisji ds. erygowania kapelanii lokalnej w Koszarawie (1824) » 83

Krzyżowski Mikołaj – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Kubica Marek Mieczysław – pochodzący z Jeleśni historyk-amator, kolekcjoner starych pocztówek i fotografii, jeden z założycieli Krakowskiego Klubu Filokartystów, pracownik Instytutu Fizyki Jądrowej w Krakowie » 9

Kubies Anna – polaniarka z Koszarawy (1781 r.) » 26

Kubies Władysław – założyciel sklepu spożywczego w Koszarawie » 48, 116

Kubiesza Kazimierz – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23

Kubiesza Marcin – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Kubiesza Sobek – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Kucharczyk Jan – nauczyciel jednoklasowej Szkoły Ludowej w Koszarawie (1900/01) » 69

Kuglarz Bonifacy – polaniarz z Koszarawy (1781 r.) » 26

Kuglarz Jan – polaniarz z Koszarawy-Bystrej (1781 r.) » 26

Kuglarz Kazimierz – przewodniczący GRN w Koszarawie (1975–1984), naczelnik gminy Koszarawa (1981–1990) » 62

Kulig Andrzej (1819–1890) – ksiądz, kapelan lokalny w Koszarawie (1865–1878), proboszcz w Rajczy (1878–1890) » 89, 96, 99

Kulig Andrzej – ojciec ks. Andrzeja Kuliga, pochodził z Myślenic » 99

Kulig Wiktoria Anna z d. Skołyszewska – matka ks. Andrzeja Kuliga, pochodziła z Myślenic » 99

Kurowska Józefa z d. Lach – matka ks. Józefa Kurowskiego, pochodziła z Rajczy » 104

Kurowski Jan – ojciec ks. Józefa Kurowskiego, pochodził z Rajczy » 104

Kurowski Józef (1934–1993) – ksiądz, proboszcz parafii w Koszarawie (1984–1993) » 93, 97, 104

Kuśmierczyk Franciszek (1887–1957) – ksiądz, ekspozyt w Hucisku » 90

Kużyński Franciszek – ojciec ks. Józefa Kużyńskiego, młynarz z Witanowic » 100

Kużyński Józef (1845–1884) – ksiądz, administrator parafii w Koszarawie (1878–1879) » 96, 100

L

Lach Błażej – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Lach Józef – komornik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Lach Józef – naczelnik gminy Koszarawa (ok. 1879) » 67

Lach Kasper – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Lachowa Zofia z Bierońskich (zm. 1895) – mieszkanka Koszarawy, żona Wojciecha Lacha » 88

Lach Sobek – komornik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Lach Władysław (1931–2014) – pochodzący z Koszarawy mieszkaniec Zabrze, pamiętnikarz » 10, 37, 38, 42, 70

Lach Władysława – gospodyni ks. Ignacego Sukiennika » 92

Lach Władysław – mieszkaniec Koszarawy, zabawkarz » 78

Lach Wojciech (zm. 1887) – mieszkaniec Koszarawy, mąż Zofii Lachowej z Bierońskich » 89

Lach Wojtek – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Laszek Grześ – komornik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Lebioda Jan – mąż Marianny, córki Macieja Gąsiorka z Koszarawy » 95

Lenczowski Franciszek (1895–1980) – dr, historyk, nauczyciel, wydawca źródeł, autor licznych prac naukowych o dziejach Żywiecczyny » 10

Leopold II Habsburg-Lotaryński (1747–1792) – cesarz rzymsko-niemiecki oraz król Czech i Węgier (od 1790 r.) » 21

Lepioda Jakub – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Lepioda Jan – *półzarębnik* z Koszarawy (z 1712 r.) » 23

Lukas Teofil – ojciec, proboszcz parafii w Koszarawie-Bystrej (1998–2007); gwardian domu zakonnego franciszkanów w Koszarawie-Bystrej (2004–2007) » 108, 109

M

Macharski Franciszek (1927–2016) – arcybiskup metropolita krakowski (1979–2005), kardynał prezbiter (od 1979 r.) » 105, 106, 107, 117

Maciejna Danuta – dyrektorka Szkoły Podstawowej im. Tadeusza Kościuszki i Przedszkola nr 1 (Zespół Szkolno-Przedszkolny w Koszarawie) » 72

Maciejny Jan – naczelnik OSP w Koszarawie » 73

Maciejny Józef – przewodniczący Komitetu Rozbudowy Szkoły Podstawowej nr 1 w Koszarawie (1968), członek kapeli przygrywającej Regionalnemu Zespołowi Pieśni i Tańca „Wrzosey” (skrzypce) » 70, 75

Maciejny Marek – prezes OSP w Koszarawie (2009–2012) » 73

Majdak Anna – wdowa, mieszkanka Koszarawy » 90

Majdak Czesław – przewodniczący Rady Gminy Koszarawa (2010–2013), wójt Gminy Koszarawa (od 2018 r. do dzisiaj) » 7, 12, 65

Majdak Józef – gospodarz z Koszarawy » 90

Majdak Marek – prezes OSP w Koszarawie (2012–2016) » 73

Majdak Wit – syn Józefa Majdaka » 90

Majduk Jurek – komornik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Majewski Andrzej Adam – historyk, autor fotografii, akwarel i rysunków » 7, 13, 14, 16, 25, 27, 30, 31, 36, 40, 41, 45, 52, 63, 64, 69, 71, 76, 79, 82, 87, 88, 93, 94, 96, 97, 108, 113

Makuch Franciszek Stanisław (1895–1962) – ksiądz, administrator parafii w Koszarawie (1931–1932), proboszcz (1932–1938) » 87, 96, 103, 109

Makuch Józef – przewodniczący Komitetu Elektryfikacyjnego w Koszarawie w latach 1955–1957 » 53

Mandak Józef – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Mandak Klimek – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23

Mandak Maciej – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Mandak Tomek – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23

Marek Mirosław – przewodniczący Rady Gminy Koszarawa (2014–2018) » 65

Marek Robert – ojciec z zakonu bernardynów » 91

Markiewicz Krystyna – przewodniczący Rady Gminy Koszarawa (1990–1996) » 65

Marszałek Jan (1907–1989) – ksiądz, administrator (1951–1953, 1957–1966) i proboszcz w Łodygowicach (1966–1984); dziekan dekanatu Żywiec-Północ (1964–1976), Szambelan Jego Świątobliwości oraz prałat honorowy Ojca Świętego (1976) » 88

Marszałek Karol – brat Rozalii, gospodarz z Koszarawy » 90

Marszałek Maciej – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Marszałek Rozalia – siostra Karola Marszałka, gospodarza z Koszarawy » 90

Marszałek Walek – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23

Marszałek Wojciech – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Matuszek Grzegorz – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23

Matuszek Jędrzej – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23

Matuszek Józef – *półzarębnik* i młynarz z Koszarawy (1712 r.) » 23

Mentel Wiktoria – kierowniczka i instruktorka Dziecięcego Regionalnego Zespołu Pieśni i Tańca „Jaferki”; kierowniczka Regionalnego Zespołu Pieśni i Tańca „Wrzosey” » 75, 76, 118

Metel Jan – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Metel Jędrzej – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Metel Sobek – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Mędrak Piotr – ojciec, gwardian domu zakonnego franciszkanów w Koszarawie-Bystrej (2007–2013) » 109

Mętel Ewa – autorka pracy magisterskiej poświęconej gminie Koszarawa » 76

Mętel Władysław – właściciel prywatnego tartaku w Koszarawie (1945–1963) » 48, 116

Miaskowski Maciej – chorąży podolski » 22

Mikołajczyk Stefania (1902–1942) – mieszkanka Koszarawy, zginęła w KL Auschwitz » 44

Mikołajek Zdzisław – architekt, projektant klasztoru w Koszarawie-Bystrej, pochodził z Koszarawy » 107

Miska Ignacy – właściciel domu, w którym znajdował się od 1949 r. sklep spożywczy w Koszarawie-Cichej » 48

Moluś Paweł – polaniarz z Koszarawy-Bystrej (1781 r.) » 26

Montessori Maria (1870–1952) – jedna z pierwszych kobiet lekarzy, które zdobyły stopień lekarski we Włoszech, autorka Metody Montessori, unikalnego i innowacyjnego systemu nauczania dzieci w wieku szkolnym i przedszkolnym » 72

Moskalenko Kirył (1902–1985) – gen. płk., dow. 38. Ogólnowojskowej Armii » 44

Motyka Józef (1885–1968) – ksiądz, proboszcz w Mucharzu (1924–1968); dziekan suski (od 1930 r.) » 86

Mrozik Krzysztof – sekretarz GRN w Koszarawie (1978–1983) » 62

N

Natanek Piotr – prezbiter rzymskokatolicki archidiecezji krakowskiej, kaznodzieja, doktor nauk teologicznych, doktor habilitowany nauk humanistycznych, nauczyciel akademicki, a także założyciel Rycerstwa Chrystusa Króla » 9

Niemczyk Michał Józef (1782–1841) – proboszcz w Jeleśni (1812–1841), członek komisji ds. erygowania kapelanii lokalnej w Koszarawie (1824 r.), kronikarz » 11, 83

Niewdana Franek – komornik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Niewdana Józef – autor książki poświęconej historii Przyborowa » 45, 54

Niklewicz Apolinary – ojciec ks. Bronisława Mikołaja Niklewicza, pochodził z Żywca » 101

Niklewicz Bronisław Mikołaj (1848–1911) – kapelan lokalny kościoła w Koszarawie (1886–1889), pierwszy proboszcz (1890–1892) » 89, 96, 101

Niklewicz Wiktoria z d. Hałacińska – matka ks. Bronisława Mikołaja Niklewicza, pochodziła z Żywca » 101

Nitoń Alicja – dyrektorka Zespołu Gimnazjalno-Przedszkolnego w Koszarawie (1999–2011) » 72

Nowakowski Franciszek – dr, inspektor okręgowy » 67

O

Oborski Tomasz herbu Pierzchała (ok. 1571–1645) – biskup sufragany krakowski (od ok. 1614 r.) » 81

Ogórek Maciej (ok. 1812–1877) – organista, pierwszy nauczyciel w szkole trywialnej w Koszarawie (1844–1876) » 66

P

Pajak Jan – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Panek Jan – nauczyciel w jednoklasowej Szkole Ludowej w Koszarawie » 66

Paniak Jan (1902–1961) – ksiądz, administrator parafii w Koszarawie (1938–1952) » 43, 46, 86, 87, 97, 104

Papież Janek – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Pawluśkiewicz Ignacy (1738–1804) – ksiądz, profesor Akademii Krakowskiej, proboszcz w Jeleśni (1769–1804), kronikarz » 11, 26, 82

Pawłowski Edward (ur. 1921) – ksiądz, wikariusz parafii w Koszarawie (1966–1975) » 92

Pfeiffer Barbara – niemiecka kolonistka osiedlona w Koszarawie-Bystrej » 31

Pietrenkowa – wdowa, *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Pietrow Iwan (1896–1958) – gen. armii, dow. IV Frontu Ukraińskiego » 44

Pietrynko Jan – prezes OSP w Koszarawie (1929–1936) » 73
 Pietrynko Michał – naczelnik OSP w Koszarawie » 73
 Pietrynko Wojtek – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Pietschka Karol (1818–1891) – nadworny architekt arcyksięcia Albrechta Fryderyka Rudolfa Habsburga, projektant karczmy w Koszarawie z 1873 r. » 34, 116
 Piotrowski Marian (ur. 1930) – ksiądz, pierwszy w historii wikariusz parafii w Koszarawie (1964–1966) » 92
 Pius VI (łac. Pius VI, właśc. Giovanni Angelo Braschi; 1717–1799) – włoski duchowny katolicki, 250. papież w latach 1775–1799 » 83
 Pociecha Marek (1914–1995) – ojciec, bernardyn związany z Kalwarią Zebrzydowską, znany z publikacji religijnych i tematycznych, w tym kazań maryjnych z 1954 r. oraz książek traktujących o skutkach alkoholizmu » 91
 Podwiński Władysław (1860–1950?) – ksiądz, rektor kościoła w Pewli Małej (1918–1932, 1937–1938) » 90
 Poniedziałek Zygmunt (1929–2013) – dr, historyk, nauczyciel, autor licznych publikacji naukowych o dziejach Żywiecczyny » 18
 Potocki (Potoczki Ritter von Pottock) Jan Antoni (1759–1832) – rektor uniwersytetu we Lwowie (1792–1793), biskup przemyski (1825–1832) » 99
 Przerembski (Przerębski) Adam herbu Nowina (1773–1811) – hrabia, starosta ojcowski, właściciel Huciska, Koszarawy (część), Przyborowa, Pewli Wielkiej, Sopotni Wielkiej, Korbiełowa (część), Krzyżowej i Jelesni na początku XIX w. » 21
 Puda Józef Antoni (1913–1943) – mieszkaniec Koszarawy, zginął w KL Auschwitz » 44
 Puda Władysław – przewodniczący GrRN w Koszarawie (1954–1956) » 61
 Puda Władysław – wójt gminy Koszarawa (1990–2018) » 65
 Pukalski Józef Alojzy (1798–1885) – biskup ordynariusz tarnowski (1852–1885); w 1855 r. konsekrował nowy kościół w Koszarawie » 86, 99, 100, 101, 102, 115
 Puzyna Jan herbu Oginię (1842–1911) – biskup pomocniczy lwowski (1886–1895), następnie biskup diecezjalny krakowski (1895–1911), kardynał prezbiter (od 1901 r.) » 102
 Pyka Roman (1948–2013) – wikariusz parafii w Koszarawie (1975–1984) » 92
 Pytel Błażej – zagrodnik z Koszarawy (1712 r.) » 23

R

Radziwiłł Hieronim Mikołaj Melchior herbu Trąby (1885–1945) – książę, właściciel majątku Balice, działacz Stronnictwa Narodowych Monarchistów, w czasie II wojny światowej związany z konspiracyjną organizacją ziemiaństwa „Uprawa”, współwłaściciel Koszarawy » 21
 Radziwiłłowa Renata z Habsburgów (1888–1935) – żona księcia Hieronima Mikołaja Melchiora Radziwiłła, córka arcyksięcia Karola Stefana Habsburga (1860–1933), współwłaścicielka Koszarawy » 21
 Radziwiłł – rodzina Radziwiłłów » 21
 Rakoczy Tadeusz – biskup ordynariusz diecezji bielsko-żywieckiej (1992–2013) » 107, 118
 Rebelant Franciszek – komornik z Koszarawy (1712 r.) » 24
 Różia – ciotka Józefa Niewdany, mieszkanka Przyborowa » 46
 Ruciński Alfred – inspektor szkolny okręgowy » 67
 Rusin Grzegorz – ojciec Józefa Rusina, duszpasterza w Koszarawie » 98
 Rusin Józef (1809–1875) – pierwszy stały duszpasterz koszarawskiego kościoła (kapelan lokalny) w latach 1843–1847, inicjator szkoły trywialnej w Koszarawie i założyciel Towarzystwa Trzeźwości » 66, 83, 96, 98, 115
 Rusin Marian – przewodniczący Rady Gminy Koszarawa (1998–2001) » 65

Rusin Tekla z d. Kasperek – matka Józefa Rusina, duszpasterza w Koszarawie » 98
 Ryszka Jan – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Ryszka Wojtek – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Rzeszódło Wojciech (1864–?) – nauczyciel jednoklasowej Szkoły Ludowej w Koszarawie (1888–1890) » 68

S

Sander Władysław (1911–1994) – organista, prezes OSP w Koszarawie (1947–1980); właściciel domu, w którym mieścił się sklep GS Stryszawa (od 1952 r.) » 48, 73, 117
 Sapieha Adam Stefan (1867–1951) – biskup diecezjalny krakowski (od 1911 r.), arcybiskup metropolita (od 1926 r.), kardynał prezbiter (od 1946 r.) » 86, 103, 104
 Satke Jan (1867–1940) – ksiądz, proboszcz w Żywcu (1910–1940); dziekan dekanatu żywieckiego » 90
 Sawicka Aleksandra – dyrektorka Niepublicznej Szkoły Fundacji Królowej Świętej Jadwigi w Koszarawie-Bystrej » 72
 Sawicki Marcin – dyrektor Niepublicznej Szkoły Fundacji Królowej Świętej Jadwigi w Koszarawie-Bystrej (od 2001 r.) » 72
 Setkowicz Jan (1913–1996) – etnograf, autor licznych prac o kulturze ludowej Górali Żywieckich » 110
 Sitarz Błażej – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Sitarz Jakub – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Siura Antoni – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Siwek Mikołaj – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Siwek Wojtek – *półzarębnik* i półgajny z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Siwra Stanisław – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 24
 Skibińska Wirginia Karolina (1853–?) – nauczycielka jednoklasowej Szkoły Ludowej w Koszarawie (od 1898 r.) » 68, 69
 Skoczeń Jan – dyrektor Szkoły Podstawowej nr 1 w Koszarawie (1976–1983) » 70
 Słabosz-Palacz Katarzyna – wydawczyni, redaktorka książek z Krakowa » 12
 Słapa – gospodarz z Koszarawy » 46
 Sobańska Maria – właścicielka budynku, w którym w 1964 r. założono Spółdzielnię Zdrowia w Koszarawie » 53, 117
 Sobinowicz Fabian (ok. 1610–1680) – żywiecki malarz, autor polichromii w kościele w Jelesni » 82
 Staffa (Sztaffa) Ignacy – ksiądz, administrator parafii w Koszarawie (1894–1895), proboszcz (1895–1901) » 68, 96, 102
 Staffa (Sztaffa) Szymon – ojciec ks. Ignacego Staffy (Sztaffy), pochodził z Kóz » 102
 Staffa (Sztaffa) z d. Mandzia Anna – matka ks. Ignacego Staffy (Sztaffy), pochodziła z Kóz » 102
 Stalin Józef (wł. Ioseb Besarionis Dze Dżughaszwili) (1878–1953) – radziecki polityk, działacz partyjny i państwowy, generalissimus Związku Radzieckiego, sekretarz generalny Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego (1922–1953) » 90
 Steczkowska Maria (1832–1918) – podróżopisarka z Krakowa » 10, 32
 Sternal Agnieszka z d. Hulbój – żona Władysława Sternala z Koszarawy » 113
 Sternal Pietrek – *półzarębnik* i szynkarz z Koszarawy (1712 r.) » 23
 Sternal Władysław (1911–1995) – artysta ludowy, zabawkarz z Koszarawy » 79, 112, 114
 Sternal Zofia – kierowniczką Klubu Książki i Prasy „Ruch” w Koszarawie (1982–1990) » 76

Stopa Adam – ksiądz, wikariusz (1993–1999), następnie administrator (1999–2000) i proboszcz w Koszarawie (2000–2016), kierownik Dziecięcego Regionalnego Zespołu Pieśni i Tańca „Jaferki” w Koszarawie (od 1990 r.) » 76, 93, 97, 106

Strzembosz Ignacy – wierzyciel, współwłaściciel Koszarawy od 1785 r. » 21

Sukiennik Apolonia z d. Bogdał – matka ks. Ignacego Sukiennika, pochodziła z Raby Wyżnej » 104

Sukiennik Eugeniusz (1930–2023) – ksiądz, proboszcz w Kosocicach (1970–1976), Szczakowej (1976–1989) i Krakowie-Wróblowicach (od 1989 r.); dziekan dekanatu Kraków-Podgórze (od 1999 r.); brat ks. Ignacego Sukiennika » 92, 93, 97, 117

Sukiennik Ignacy (1920–1984) – ksiądz, administrator (1952–1966) i proboszcz (1966–1984) w Koszarawie, przewodniczący Komitetu Elektryfikacyjnego (1957–1964) i Komisji ds. Elektryfikacji (od 1964 r.) » 53, 54, 90, 91, 92, 104

Sukiennik Jakub – ojciec ks. Ignacego Sukiennika, pochodził z Raby Wyżnej » 104

Syc Władysław (1864–1942) – ksiądz, proboszcz w Jeleśni (1904–1942) » 43, 90

Symellius Jan (?–1675) – ksiądz, administrator (1659–1660) i proboszcz w Jeleśni (1660–1675) » 81

Szafarz Grześ – komornik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Szałdryński Sebastian (?–1705) – ksiądz, proboszcz w Jeleśni (1687–1705) » 82

Szat Maciej – komornik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Szczotka Stanisław (1912–1954) – profesor historii i socjologii wsi, doktor filozofii, badacz dziejów Żywiecczyny, działacz polskiego ruchu ludowego » 10

Szkodoń Jan (1946–2025) – biskup pomocniczy krakowski (1988–2022) » 107, 118

Szłapak Barbara – dyrektorka Szkoły Podstawowej nr 1 w Koszarawie (2003–2005) » 72

Szłapak Mieczysław – dyrektor Szkoły Podstawowej nr 1 w Koszarawie (1986–2002) » 72

Szmastarz Wojtek – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Szmuta Grześ – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23

Sznajdrowicz Antoni – ksiądz, wikariusz w Rajczy » 90

Szymczykiewicz Karol (1877–1927) – ksiądz, proboszcz w Lachowicach » 89

Szyszkowski Marcin (1554–1630) – biskup łucki (1604–1607), płocki (1607–1616) i krakowski (1616–1630) » 80

Ś

Ścieszka Adam – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Ścieszka Tomek – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Śliwa Józef – komornik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Ślusarek Tomasz (1853–?) – nauczyciel jednoklasowej Szkoły Ludowej w Koszarawie (1879–1888 i 1890–1891) » 67, 68

Ślusarz Franciszek – założyciel i pierwszy prezes OSP w Koszarawie (1925–1929) » 73, 116

Świek Wojciech – polaniarz z Koszarawy (1781 r.) » 26

T

Tępski Michał – właściciel domu, w którym znajdował się w latach 1947–1949 sklep spożywczy w Koszarawie-Cichej » 48

Tinz Anna Maria – córka Józefa Tinza, niemieckiego kolonisty osiedlonego w Koszarawie-Bystrej » 31

Tinz Antoni – syn Józefa Tinza, niemieckiego kolonisty osiedlonego w Koszarawie-Bystrej » 31

Tinz Franciszek – syn Józefa Tinza, niemieckiego kolonisty osiedlonego w Koszarawie-Bystrej » 31

Tinz Ignacy – syn Józefa Tinza, niemieckiego kolonisty osiedlonego w Koszarawie-Bystrej » 31

Tinz Józef (ok. 1811–1871) – niemiecki kolonista osiedlony w Koszarawie-Bystrej » 31

Tinz Maria – córka Józefa Tinza, niemieckiego kolonisty osiedlonego w Koszarawie-Bystrej » 31

Tinz Weronika z d. Jung – żona Józefa Tinza, niemieckiego kolonisty osiedlonego w Koszarawie-Bystrej » 31

Tłałka Krzysztof – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Toborowicz Małgorzata – artystka malarka, autorka wystroju wnętrza kościoła w Koszarawie-Bystrej » 108

Tokarz Szymek – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 24

Tomaszek Kazimierz – prezes OSP w Koszarawie » 73

U

Udziała Seweryn (1857–1937) – etnograf, twórca Muzeum Etnograficznego w Krakowie » 78

Urbaniec Józef – naczelnik GRN w Koszarawie (1979–1981) » 62

W

Walczak Ignacy – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23

Walczak Jan – naczelnik i prezes OSP w Koszarawie » 73

Walczak Jan – naczelnik otwartego w 1955 r. w siedzibie GRN w Koszarawie Urzędu Poczto-Telekomunikacyjnego » 49, 117

Walczak Jan – zagrodnik z Koszarawy (1712 r.) » 23

Walczak Marcin – chałupnik z Koszarawy (1712 r.) » 23

Walczak Michał – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Walczak Sobek – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Walczak Władysław – naczelnik GRN w Koszarawie (1973–1979) » 62

Walkarz Teresa – dyrektor Zespołu Gimnazjalno-Przedszkolnego w Koszarawie (2011–2017) » 72

Walter Anna – córka Franciszka Waltera, niemieckiego kolonisty osiedlonego w Koszarawie-Bystrej » 31

Walter Anna z d. Michałek (ok. 1820–1872) – żona Franciszka Waltera, niemieckiego kolonisty osiedlonego w Koszarawie-Bystrej » 31

Walter Franciszek (ok. 1809–1885) – kolonista niemiecki w Koszarawie-Bystrej » 31

Walter Karolina (1859–?) – córka Franciszka Waltera, niemieckiego kolonisty osiedlonego w Koszarawie-Bystrej » 31

Walter Maria – córka Franciszka Waltera, niemieckiego kolonisty osiedlonego w Koszarawie-Bystrej » 31

Wawrzyniak-Kępka Małgorzata – sekretarz Rady Gminy Koszarawa (2003–2009) » 65

Wawrzyniec Jan Wodzicki (1640–1697) – dzierżawca dóbr żywieckich w latach 1672–1678 » 20

Weiser Antoni (ok. 1843–1878) – kolonista niemiecki osiedlony w Koszarawie-Bystrej » 31

Wettin Albrecht Kazimierz August (1738–1822) – syn króla Augusta III Sasa, właściciel Koszarawy od 1810 r. » 21

Wiedienin Andriej (1900–1984) – gen. mjr., dow. III Górskiego Korpusu Strzelców » 44

Wielopolski Franciszek (1732–1809) – syn Karola Wielopolskiego, ordynat pińczowski, właściciel Koszarawy » 20, 21, 115

Wielopolski Franciszek (Franciszek z Wielopolskich Gonzaga Myszkowski lub Franciszek Wielopolski Gonzaga Myszkowski) (1658–1732) – syn Jana Wielopolskiego, wojewoda krakowski i ordynat pińczowski, właściciel dóbr żywieckich od 1688 r. » 20

Wielopolski Hieronim – syn Franciszka Wielopolskiego, od 1739 r. współwłaściciel państwa żywieckiego » 20

Wielopolski Jan herbu Saryk (1630–1688) – kanclerz wielki koronny, właściciel dóbr żywieckich od 1678 r. » 20

Wielopolski Jan – syn Franciszka Wielopolskiego, od 1739 r. współwłaściciel państwa żywieckiego » 20

Wielopolski Karol (1699–1773) – syn Franciszka Wielopolskiego, chorąży wielki koronny i starosta generalny małopolski, współwłaściciel państwa żywieckiego od 1739 r. » 20

Wilczęga Pietrek – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Wilczęga Anna – założycielka KGW w Koszarawie (2015 r.) » 77, 118

Wilczęga Franciszek – przewodniczący GrRN w Koszarawie (1954–1958) » 61

Wilczęga Maria – dyrektorka Szkoły Podstawowej nr 1 im. Tadeusza Kościuszki w Koszarawie (2005–2020) » 72

Wilk Jakub – *półzarębnik* z Koszarawy (1712 r.) » 23

Willam Adam – nauczyciel tymczasowy jednoklasowej Szkoły Ludowej w Koszarawie (1893/94?) » 68

Witalis – niemiecki leśniczy, prezes OSP w Koszarawie (1944 r.) » 73

Wojsza Stanisław – podstoli smoleński » 22

Wojtarowicz Józef Grzegorz (1791–1875) – biskup diecezjalny tarnowski w latach 1840–1850 » 99, 100

Wymokły Wojtek – *półzarębnik* i półgajny z Koszarawy (1712 r.) » 23

Z

Zachariasiewicz Franciszek (1770–1845) – rektor uniwersytetu we Lwowie (1825–1826), biskup diecezjalny tarnowski (1836–1840) i przemyski (1840–1845) » 98

Zajda Wojciech (1861–?) – nauczyciel jednoklasowej Szkoły Ludowej w Koszarawie (1891–1892) » 68

Zieliński Anioł – ojciec, proboszcz parafii w Koszarawie-Bystrej (2008–2022); gwardian domu zakonnego franciszkanów w Koszarawie-Bystrej (2013–2022) » 108, 109

Zoń Elżbieta – instruktorka Regionalnego Zespołu Pieśni i Tańca „Wrzosa” w Koszarawie » 75

Zoń Józef (1895–1942) – mieszkaniec Koszarawy, zginął w KL Auschwitz » 44

Zoń Roman – przewodniczący Rady Gminy Koszarawa (2006–2010 i od 2024 r. do dzisiaj) » 65

Zoń Stanisław – prezes Ludowego Klubu Sportowego „Babia Góra” » 56

Zygmunt III Waza (1566–1632) – król Polski i wielki książę litewski (1587–1632), król Szwecji (1592–1599) » 17, 115

Ż

Żaroffe Kazimierz – nauczyciel tymczasowy w jednoklasowej Szkole Ludowej w Koszarawie w roku szkolnym 1896/1897 » 68

Żyrek – cieśla, powiększył kościół w Jeleśni w II poł. XVII w. » 82

O AUTORZE

ANDRZEJ ADAM MAJEWSKI (ur. 1977) – historyk, badacz dziejów nowożytnych. Zajmuje się dziejami wojskowości staropolskiej XVI–XVII wieku, stosunkami Rzeczypospolitej z Rosją w XVII wieku, historią Wielkiego Księstwa Litewskiego i historią Żywiecczyny.

W młodości trudnił się rysowaniem komiksów, których fragmenty były publikowane w latach 1989–1990 na łamach „Świata Młodych”; w tym okresie utrzymywał kontakty z rysowniczką komiksów Szarlotą Paweł i Studium Filmów Rysunkowych w Bielsku-Białej. W marcu 1990 roku wystąpił w programie TVP „Teleranek” w towarzystwie znanego rysownika komiksów Tadeusza Baranowskiego.

W latach 1990–1996 był stypendystą Krajowego Funduszu na rzecz Dzieci – organizacji opiekującej się wybitnie uzdolnioną młodzieżą. Uczestniczył w organizowanych przez KFrD seminariach humanistycznych w Warszawie i obozach naukowych w Jadwisinie k. Warszawy (na jednym z nich, na przełomie kwietnia i maja 1997 roku, już jako student prowadził zajęcia z historii poświęcone okresowi Wielkiej Smuty w Rosji na początku XVII wieku).

W latach 1996–2002 studiował historię w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. W październiku 2002 roku obronił pracę magisterską *Rozjem w Dywilinie*, napisaną pod kierunkiem prof. Jaremy Maciszewskiego; została ona opublikowana w 2006 i 2016 roku przez Dom Wydawniczy Bellona w ramach serii „Historyczne Bitwy” pod zmienionym tytułem *Moskwa 1617–1618*.

W latach 2003–2021 uczestniczył w seminarium doktorskim w Instytucie Historii Uniwersytetu Warszawskiego, prowadzonym przez prof. Mirosława Nagielskiego i poświęconym dziejom wojskowości staropolskiej oraz zagadnieniom związanym z historią polityczną, społeczną i gospodarczą Europy Środkowo-Wschodniej w epoce wczesnej nowożytności. W tym okresie przeprowadził liczne kwerendy archiwalno-biblioteczne w wielu miastach europejskich, między innymi w Londynie, Lwowie, Mińsku, Moskwie, Sankt-Petersburgu, Rydze i Wilnie. Przebywał również na stażach naukowych na Wileńskim Uniwersytecie Pedagogicznym (2009), Państwowym

Uniwersytecie Moskiewskim im. M.W. Łomonosowa (2009) i Państwowym Uniwersytecie Sankt-Petersburskim (2010, 2011). W czerwcu 2015 roku obronił na macierzystej uczelni rozprawę doktorską pt. *Marszałek wielki litewski Aleksander Hilary Połubiński (1626–1679). Działalność polityczno-wojskowa*, napisaną pod kierunkiem prof. Mirosława Nagielskiego, uzyskując tym samym stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii (została ona opublikowana w 2017 r. przez Wydawnictwo Neriton).

W latach 2012–2022 wykonywał w IHUW dwa projekty badawcze Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki: *Korespondencja wojskowa hetmana litewskiego Janusza Radziwiłła w latach 1646–1655 oraz Akta skarbowe jako źródło do dziejów wojskowości staropolskiej za panowania Wazów (1587–1668)*. W 2019 roku był też wykonawcą projektu badawczego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pt. *Badanie strat wojennych w wyposażeniu obiektów zabytkowych w Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie (etap 1)*.

Jednocześnie od 2004 roku (z przerwami) do dzisiaj pracuje jako nauczyciel historii, wiedzy o społeczeństwie i edukacji obywatelskiej w szkołach na terenie Warszawy. Uczył między innymi w 112 Liceum Ogólnokształcącym im. Juliana Ursyna Niemcewicza, 13 Gimnazjum im. Stanisława Staszica, 330 Szkole Podstawowej im. Nauczycieli Tajnego Nauczania, 61 Niepublicznym Liceum Ogólnokształcącym im. Stefana Kisielewskiego, 88 Liceum Ogólnokształcącym im. Michała Konarskiego i 157 Liceum Ogólnokształcącym im. Marii Skłodowskiej-Curie.

W 2013 roku nawiązał współpracę z ukazującym się w Bratysławie słowackim miesięcznikiem historycznym „Historická revue”. Z jego inicjatywy i głównie dzięki jego staraniom ukazały się numery tego czasopisma poświęcone historii Polski od XVIII do XX wieku (2014, nr 9), historii Polski w średniowieczu (2016, nr 9), historii Rzeczypospolitej Obojga Narodów od XVI do XVIII wieku (2017, nr 6), postaciom cesarza rzymsko-niemieckiego Leopolda I Habsburga i króla polskiego Jana III Sobieskiego (2019, nr 2) oraz wojnom polsko-rosyjskim od XV do XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem wojny polsko-bolszewickiej (2020, nr 8); były one finansowane przez Ambasadę RP i Instytut Polski w Bratysławie.

Jest autorem i współautorem 11 książek, 6 edycji źródłowych oraz ponad 70 artykułów naukowych i popularnonaukowych, opublikowanych między innymi w „Przeglądzie Historycznym”, „Kwartalniku Historycznym”, „Przeglądzie Historyczno-Wojskowym”, „Studiach i Materiałach do Historii Wojskowości”, „Fasciculi Historici Novi”, „Studiach Historyczno-Wojskowych”, „Wschodnim Roczniku Humanistycznym”, „Almanachu Warszawy”, „Arche”, „Medieval and Early Modern Studies for Central and Eastern Europe”, „Res Carpathica”, „Wierchach”, „Groniach”, „Małopolsce”, „Roczniku Babiogórskim”, „Kalendarzu Beskidzkim”, „Historická revue” i „Mówią Wieki”.

Downi w Koszarawie zdolni ludzie żyli,
potrzebne rzeczy dla siebie tworzyli.
Nawet dla dzieci, tojcowie i dziadki,
strugali z drewna tozomajne zobowki.

Płotki farbione skrzydłkami kłoskaty,
dzieciotka je po izbak za patyki pociskaty.
Konicki drewniane i tocki w kwiotuski,
za snurek sarpane tocone boncuski.

Z wnętrza książki...

Pasmo Beskidów odarte, dzikie i smutne od strony Makowa, tu czaruje malowniczą rozmaitością. Cała ta dolina jest bardzo zaludniona. Chaty rozległej wsi Koszarawy, rozsypane nad brzegiem bystrego potoku tego samego nazwiska lub na pochyłościach wyniosłych gór, ożywiają tę piękną okolicę. Wśród ciemnych lasów, zajmujących wielkie obszary na grzbietach i bokach gór, ślicznie wyglądają zielone polany, uprawne pólka i różnobarwne łączki. Ile to pracy wymagać musi uprawa roli na takich wysokościach? Ziemia bowiem równie jałowa, jak w dolinie Skawicy, bardzo skąpe płody wydaje i nie może wyżywić tak wielkiej ludności. Przednówek tu także bywa długi i przykry, a choroby często nawiedzają biednych mieszkańców.

Maria Steczkowska

ISBN 978-83-980241-0-5

9 788398 024105